

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ :

**«Μ.Μ.Ε. ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ.
ΜΙΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ 2002-2007.»**

Επιβλέπων : κ. Χ. Ανθόπουλος.

Μαρία Σμυρίλιου (Α.Μ. 6206 Μ010)

Αθήνα, Φεβρουάριος 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

1. Εισαγωγή : Δικαίωμα στην προσωπικότητα και ελευθερία του Τύπου: Σύγκρουση ή συμβίωση;.....	1
2. Αποστολή του Τύπου.....	3
3. Συνταγματική κατοχύρωση και θεσμική εγγύηση.....	5
4. Ελευθερία του Τύπου – Περιεχόμενο.....	8
5. Περιορισμοί της ελευθερίας πληροφόρησης.....	12
6. Τύπος και συναλλακτικές υποχρεώσεις.....	14
Α. Υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου.....	17
Β. Υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον αληθείας.....	19
Γ. Υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον σεβασμού των απόψεων....	24
Δ. Υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον διαμόρφωσης της κοινής γνώμης.....	25
7. Δημοσιογραφική έρευνα.....	26
Α. Ερευνητική δημοσιογραφία.....	28
Β. Διεισδυτική δημοσιογραφία.....	29
8. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα ως όριο της ελευθερίας του Τύπου.....	32
Α. Προφορικός και γραπτός λόγος.....	36
Β. Φυσική και ψυχική εικόνα.....	39
9. Αυτοπροσδιορισμός των ορίων της προσωπικότητας – Πρόσωπα της επικαιρότητας.....	42
10. Ο παράνομος χαρακτήρας προσβολής της προσωπικότητας.....	53
Α. Προσβολή της τιμής.....	54
Β. Προσβολή του ιδιωτικού βίου.....	66
Γ. Προσβολή του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας.....	71
11. Δικαιολογητικοί λόγοι – αίροντες τον παράνομο χαρακτήρα της επέμβασης.....	75
Α. Στάθμιση συμφερόντων.....	76
Β. Συναίνεση.....	77
Γ. Δικαιολογημένο συμφέρον.....	79

12. Συμπεράσματα.....	83
-----------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ: ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ Ή ΣΥΜΒΙΩΣΗ;

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια ποσοτική, αλλά κυρίως ποιοτική επίταση των κινδύνων στους οποίους εκτίθεται κάθε άνθρωπος, ενώ η συσσώρευση του πληθυσμού στα σύγχρονα βιομηχανικά και αστικά κέντρα σε συνδυασμό με την προϊούσα αποδυνάμωση των εξωδικαιϊκών ηθικών κανόνων, καθιστούν αναγκαία την προστασία του προσώπου με ισχυρά μέσα άμυνας. Περαιτέρω, η τεχνολογική επανάσταση στον τομέα της πληροφόρησης και της επικοινωνίας σε συνδυασμό με τα προηγμένα επικοινωνιακά διαδραστικά συστήματα, οδήγησε σε μια θεαματική αύξηση στην παραγωγή και στην κυκλοφορία των πληροφοριών, με αποτέλεσμα να επιτείνονται οι απειλές στις οποίες εκτίθεται ο ιδιωτικός βίος.

Στο παρελθόν, το άτομο, προκειμένου να προστατεύσει το θεμελιώδες δικαίωμα στην προσωπικότητά του, έπρεπε να εξεύρει μέσα άμυνας κυρίως κατά των καταχρήσεων από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας, ενώ στις περισσότερες περιστάσεις, ο Τύπος αποτελούσε σημαντικό αρωγό και συνιστούσε το κατεξοχήν μέσο προστασίας της ανθρώπινης αξίας κατά των επεμβάσεων αυτών. Όμως, η τεράστια τεχνολογική πρόοδος όσον αφορά στην πληροφόρηση έχει συμβάλει σημαντικά στην παγκόσμια αναδιάρθρωση των δομών της οικονομίας, καθώς η πληροφορία αναδεικνύεται σε ζωτικό παράγοντα ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, σε πολύτιμο πόρο. Άρα, στη σημερινή εποχή, ο Τύπος, ως κύριος φορέας παραγωγής, διαχείρισης και διακίνησης της πληροφορίας, εξοπλισμένος με τα ποικίλα επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας και κυρίως ως ισχυρός, διακριτός τομέας οικονομικής δραστηριότητας, ενδέχεται να έλθει σε σύγκρουση με το έννομο αγαθό της προσωπικότητας.

Δύναται κανείς να αντιληφθεί την ένταση της τριβής μεταξύ των εννόμων αγαθών της ελευθερίας του Τύπου και της προσωπικότητας, αν λάβει υπόψη το σύνολο των δραστηριοτήτων των Μ.Μ.Ε., καθώς είναι αμφίβολο αν υπάρχει εκδήλωση της ζωής που να μην έρχεται σε άμεση ή έστω έμμεση επαφή με τη δημοσιότητα. Η πολιτική, η

οικονομία, οι τέχνες, η επιστήμη, η θρησκεία, ο αθλητισμός, η κοινωνική ζωή, το έγκλημα, η προσφορά αγαθών και η διαφήμιση, αποτελούν τομείς για τους οποίους ο Τύπος και τα ηλεκτρονικά Μ.Μ.Ε. μεταδίδουν ειδήσεις και εκφέρουν κρίσεις και σχόλια. Συγχρόνως, ο Τύπος είναι απαραίτητο στοιχείο της διαμάχης των ιδεών και συμφερόντων και της δημοσιότητας του πολιτικού βίου, στοιχεία χωρίς τα οποία δεν νοείται φιλελεύθερη δημοκρατία.

Καθώς στη δημοσιότητα δεν έρχονται αυστηρά και μόνο πολιτικά γεγονότα, αλλά και κάθε συμβάν που ενδέχεται να προκαλέσει το ενδιαφέρον του κοινωνικού συνόλου ή έστω μερίδας αυτού, ο κίνδυνος να δημοσιευτούν πληροφορίες που προσβάλλουν την προσωπικότητα και τον ιδιωτικό βίο των προσώπων επιτείνεται, με αποτέλεσμα τα τελευταία έτη να παρατηρείται σημαντικότερη αύξηση των υποθέσεων με αντικείμενο την προσβολή της προσωπικότητας που παίρνουν το δρόμο της δικαιοσύνης. Στην παρούσα εργασία, γίνεται μια προσπάθεια συγκέντρωσης και ανάλυσης των δικαστικών αποφάσεων με αντικείμενο την προστασία της προσωπικότητας, σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο κατά την περίοδο 2002-2007.

2. ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Σύμφωνα με το άρθρο 14 του Συντάγματος, *«Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του Τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους»*. Η υπερνομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού αποτελεί εξειδίκευση του θεμελιώδους δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική της χώρας.

Τα Μ.Μ.Ε. οφείλουν να φέρουν στο φως της δημοσιότητας γεγονότα και κρίσεις που αφορούν στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση του δημοκρατικού φρονήματος των πολιτών, ενώ ταυτόχρονα ασκούν κριτική στην πολιτική εξουσία και την κοινωνία. Εξάλλου, πρωταρχική αποστολή του Τύπου είναι η δημοσίευση γεγονότων που αφορούν στο κοινωνικό σύνολο και απαιτούν δημόσιο διάλογο, με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων. Άρα ο Τύπος συνιστά τον κατεξοχήν χώρο όπου διαμορφώνονται και εκφράζονται οι πολιτικές ιδέες, αλλά και οι πολιτιστικές και ηθικές αξίες της κοινωνίας.

Επιπλέον ο Τύπος είναι επιφορτισμένος και με το καθήκον επιμόρφωσης και ηθικής διαπαιδαγώγησης του κοινωνικού συνόλου, ενώ μπορεί να αποτελέσει σημαντικό συντελεστή της πνευματικής, πολιτιστικής και ηθικής καλλιέργειας του ανθρώπου. Τέλος στην διακριτική ευχέρεια του Τύπου εναπόκειται η άσκηση ψυχαγωγικής δραστηριότητας, μέσω καλλιτεχνικών προγραμμάτων, αλλά και μέσω της ικανοποίησης της περιέργειας του κοινού και της ανάγκης για επιπόλαια ψυχαγωγία με τη δημοσίευση ανάλογων κειμένων και εικόνων.¹

Συνοψίζοντας, ο Τύπος και ιδίως τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης αναγνωρίζονται ως κύριοι φορείς παραγωγής, διαχείρισης και διακίνησης της πληροφορίας και αναμφισβήτητα αποτελούν κυρίαρχο συντελεστή άσκησης πολιτικής και κοινωνικής επιρροής. Τα Μ.Μ.Ε. ενεργούν κυρίως ως μεσολαβητές μεταξύ του κράτους και της κοινωνίας, κατευθύνουν τη δημόσια επικοινωνία, οργανώνουν τη δημόσια σφαίρα και διαμορφώνουν το γενικό κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι. Επιπλέον, γίνεται δεκτό², ότι με την υποχρέωση σεβασμού των

¹ Γ. Καράκωστας, «Προσωπικότητα και Τύπος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 22.

² ΜΠρΑΘ 4701/2002, ΝΟΜΟΣ

θεμελιωδών δικαιωμάτων που απορρέουν από το Σύνταγμα, βαρύνεται όχι μόνο το κράτος αλλά και όσοι ασκούν λειτουργία υπαγόμενη στο φάσμα των κλασικών κρατικών εξουσιών, καθώς και φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δρουν ως ιδιώτες αλλά η εν γένει δράση τους έχει άμεσες επιπτώσεις και στη δημόσια σφαίρα. Στη τελευταία κατηγορία αδιαμφισβήτητα εντάσσονται και οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, οι οποίοι ασκούν δημόσια λειτουργία και ασκούν εν τοις πράγμασι εξουσία διαμόρφωσης της γνώμης και της βούλησης του κοινού. Περαιτέρω, κατά την άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης ραδιοτηλεοπτικής επικοινωνίας βαρύνονται με δεσμεύσεις που απορρέουν τόσο από το δημόσιο σκοπό που τους τεθεί δυνάμει του άρθρου 15 του Συντάγματος, όσο και από την εξουσιαστική θέση που κατέχουν στο χώρο της επικοινωνίας που σε συνδυασμό με τη δημόσια αποστολή τους, δικαιολογούν και επιβάλλουν την "άμεση εποπτεία του Κράτους" και την ανάληψη από τους ίδιους της κοινωνικής ευθύνης σεβασμού της αξιοπρέπειας και των δικαιωμάτων των άλλων.

3. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΓΓΥΗΣΗ

Η ελευθερία του Τύπου, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος αποτελεί ατομικό δικαίωμα και συγχρόνως θεσμική εγγύηση. Το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας του Τύπου υπόκειται στους συνταγματικούς περιορισμούς, είναι όμως απαλλαγμένο από νομικές υποχρεώσεις. Αντίθετα, η θεσμική εγγύηση συνδέεται με καθήκοντα, καθώς παρέχει συνταγματική κατοχύρωση, ούτως ώστε να επιτελέσει ο Τύπος την αποστολή του και τους σκοπούς του θεσμού που αποτελούν δημόσιο συμφέρον προστατευόμενο από το Σύνταγμα. Το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας του Τύπου θεμελιώνεται στην πρώτη παράγραφο, που ορίζει ότι *«καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του Τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους»*. Όμως η ενεργητική πλευρά του ατομικού δικαιώματος συμπληρώνεται από το δικαίωμα πληροφόρησης μέσω του Τύπου, το οποίο στερείται μεν ειδικής συνταγματικής κατοχύρωσης, πηγάζει δε από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας³. Συνεπώς, παράλληλα με το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας του Τύπου, αναπτύχθηκε μια θεσμική εγγύηση, με τη συνταγματική κατοχύρωση ενός θεσμού, εν προκειμένω του Τύπου, όχι για χάρη των συγκεκριμένων σε δεδομένο χρόνο φορέων του, αλλά ανεξάρτητα από αυτούς και εν όψει της αποστολής και των σκοπών του θεσμού, που αποτελούν συνταγματικά προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον⁴.

Ενώ η θεσμική εγγύηση εγκαθιδρύεται από την ανωτέρω συνταγματική διάταξη, η οποία ορίζει ότι ο Τύπος είναι ελεύθερος, από τη γραμματική τουλάχιστον ερμηνεία της διάταξης δεν προκύπτει υποχρέωση του κράτους για λήψη μέτρων θετικού περιεχομένου, τα οποία θα διασφαλίζουν την ελευθερία του. Όμως, η υποχρέωση αυτή του κράτους προκύπτει από την έννοια και το περιεχόμενο του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης, ο τρόπος άσκησης του οποίου καθορίζεται από τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 14⁵, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1

³ Γ. Καράκωστας, «Προσωπικότητα και Τύπος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 23.

⁴ Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ατομικά δικαιώματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 458.

⁵ «Ο Τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία ή άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται».

του Συντάγματος⁶. Άλλωστε, η ελευθερία έκφρασης προϋποθέτει συνταγματική κατοχύρωση της ελευθεροτυπίας, χωρίς την οποία θα ήταν κενό γράμμα. Συνεπώς, η αρνητική πλευρά του δικαιώματος απαγορεύει την κρατική επέμβαση, με κύρια εκδήλωση την άσκηση λογοκρισίας, ενώ η θετική πλευρά του ατομικού δικαιώματος επιβάλλει την εξασφάλιση εκ μέρους του κράτους τόσο των υλικών προϋποθέσεων που θα διευκολύνουν την ελεύθερη άσκηση της λειτουργίας της ενημέρωσης (τρόπος κυκλοφορίας των εφημερίδων, τρόπος διάθεσης, ατέλεια χάρτου κλπ.), όσο και των λοιπών προϋποθέσεων, οι οποίες θα εξασφαλίσουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε κάθε πηγή πληροφόρησης, αλλά και στην παροχή πληροφοριών από το ίδιο το κράτος.

Η ελευθερία της έκφρασης προστατεύεται και με το άρθρο 2 παρ. 2 του Π.Δ. 77/2003 («Κώδικας δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών») όπου ορίζεται ότι : *«Ο δημοσιογράφος υπερασπίζεται την ελευθερία της έκφρασης και, στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, έχει το δικαίωμα, να μεταδίδει ανεμπόδιστα πληροφορίες και σχόλια για να εξασφαλίσει την ενημέρωση της κοινής γνώμης.»*

Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), στο άρθρο 10, υπό την έννοια της ελευθερίας αναζήτησης, λήψης, συλλογής και μετάδοσης πληροφοριών, ειδήσεων και ιδεών. Η κατοχύρωση αυτή, πέρα από την ελευθερία της έκφρασης σε ατομικό επίπεδο, καλύπτει και τον Τύπο, καθώς αποκλείει την παρέμβαση διεθνών ή εθνικών αρχών ή οργάνων και διασφαλίζει την προστασία του σε διασυνοριακό επίπεδο.

Περαιτέρω, η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), το οποίο έχει κυρωθεί και ισχύει με το Ν. 2462/1997, όπου στο άρθρο 19 παρ. 2 ορίζει ότι : *«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους,*

⁶ «Τα δικαιώματα του ανθρώπου, ως άτομον και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους (...) Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας».

ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά και έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του».

Με τις ανωτέρω ρυθμίσεις εισάγεται στην ελληνική έννομη τάξη κανόνας δικαίου αυξημένης τυπικής ισχύος (άρθρο 28, παρ. 1)⁷, που ενισχύει την ελευθερία του λόγου σε όλες της μορφές της, θωρακίζει την ελευθερία του Τύπου σε όλα τα στάδια, από την έρευνα μέχρι τη μετάδοση, και εμπεδώνει σε διεθνές επίπεδο την ελεύθερη διακίνηση των πληροφοριών.

⁷ Οι γενικά παραδεδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωση τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμίας, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου(...).

4. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ – ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Αν και η ελευθερία του Τύπου διακηρύχθηκε στο τέλος του 18^{ου} αιώνα από την αμερικανική και έπειτα από τη γαλλική επανάσταση, εξακολουθεί να αποτελεί ένα ζωντανό και πάντοτε επίκαιρο θέμα⁸. Ο δικαιολογητικός λόγος δεν είναι μόνο οι παγκοσμίως διατυπούμενες απόψεις αναφορικά με την όλως σχετική και αμφισβητούμενη ελευθερία του Τύπου, ούτε και το γεγονός ότι ο ίδιος Τύπος δίνει πρωταρχική σημασία και σπουδαιότητα στα προβλήματα της ελευθερίας του. Ο σπουδαιότερος λόγος της αμείωτης επικαιρότητας του θέματος αυτού είναι η κεντρική σημασία του για την ελευθερία εν γένει και για τη δημοκρατία.

Σήμερα, τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία γίνεται δεκτό ότι η συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας του Τύπου καταλαμβάνει όλα τα στάδια τα οποία διανύει μια είδηση μέχρι να έρθει στο φως της δημοσιότητας. Όπως διατυπώνεται και στην συνταγματική διάταξη του άρθρου 14, η ελευθερία του Τύπου περιλαμβάνει το σύνολο της διαδικασίας που ακολουθούν τα Μ.Μ.Ε., προκειμένου να ενημερώσουν την κοινή γνώμη.

Φορείς ή υποκείμενα της ελευθερίας του Τύπου είναι μόνο ιδιώτες, άρα αποκλείονται το κράτος και οι άλλοι φορείς δημόσιας εξουσίας, διότι η ελευθερία του Τύπου, όπως και κάθε άλλη ατομική ελευθερία δεν μπορεί να αποτελεί δικαίωμα του κράτους, αλλά δικαίωμα έναντι του κράτους και των άλλων φορέων δημόσιας εξουσίας.

Μία εκ των ειδικότερων εκφάνσεων της ελευθερίας του Τύπου είναι η *ελευθερία εκδόσεως*, καθώς η έκδοση εφημερίδας ή περιοδικού δεν υπάγεται σε καθεστώς αδείας, διοικητικής ή άλλης⁹. Ο καθένας είναι ελεύθερος να συστήνει και να διευθύνει εκδοτική επιχείρηση. Εξάλλου, ο ελεύθερος Τύπος και ιδίως η πολιτική εφημερίδα, ως συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας, μπορεί να διατηρηθεί ελεύθερος μόνο αν παραμείνει σε ιδιωτική ιδιοκτησία, αν δηλαδή οι φορείς του Τύπου είναι συγχρόνως και φορείς του επιχειρηματικού κινδύνου. Αξίζει όμως να παρατεθεί

⁸ Η ελευθερία του Τύπου διακηρύχθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα ήδη στο συνταγματικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή και με το άρθρο Η' του Συντάγματος του Άστρους (Νόμος της Επιδάυρου) του 1823.

⁹ Διαφορετική είναι η ισχύουσα ρύθμιση όσον αφορά τους ιδιωτικούς ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς, καθώς αρμόδιο όργανο για τη χορήγηση και ανάκληση της άδειας ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας είναι το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, όπως ορίζεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Ν. 2863/2000.

απόσπασμα από το αιτιολογικό της υπ' αριθμ. 4701/2002 απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών¹⁰, σύμφωνα με την οποία «ο άμεσος έλεγχος του Κράτους, που λαμβάνει και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας, έχει ως σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας. Η παρ. 1 του άρθρου 15 του Συντάγματος αποκλείει την εφαρμογή των προστατευτικών για τον Τύπο διατάξεων του άρθρου 14 στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης. Οι διατάξεις των οποίων αποκλείεται η εφαρμογή είναι αυτές των παρ. 2 επ. Η μη εφαρμογή των εγγυήσεων της παρ. 2 του άρθρου 14 σημαίνει ότι επιτρέπεται η επιβολή προληπτικών περιορισμών μόνον εφόσον και καθόσον αυτοί είναι απαραίτητοι για τη κατοχύρωση άλλων συνταγματικών αγαθών, όπως λ.χ. η προστασία της παιδικής ηλικίας (άρθρο 21 παρ. 1 Συντάγματος). Το ζήτημα του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, όπως είναι αφενός η μεγάλη δύναμη επηρεασμού που ασκεί κυρίως η δεύτερη, μέχρι του σημείου να υποστηρίζεται ότι "η έμμεση τηλεοπτική εμπειρία υπερσκελίζει την άμεση εμπειρία της ζωής" και αφετέρου η σπανιότητα των συχνότητων. Συνεπώς, ελεύθερη ραδιοφωνική και τηλεοπτική έκφραση δεν μπορεί να σημαίνει, αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση του Τύπου, πως ο καθένας δικαιούται να καταλάβει μία συχνότητα και να εκπέμπει μηνύματα κατά το δοκούν. Τούτο θα κατέληγε σε αδικαιολόγητο προνόμιο υπέρ όσων προλάβαιναν να ιδιοποιηθούν τις συχνότητες, αποκλείοντας όλους τους άλλους ενδιαφερομένους. Αντίθετα, οι συχνότητες αποτελούν από τη φύση τους περιουσία, η αξιοποίηση της οποίας οφείλει να γίνεται υπό το άμεσο έλεγχο του κράτους και με σκοπούς όχι τόσο ταμειευτικούς όσο κυρίως ποιοτικούς, όπως αυτοί περιγράφονται στην παρ. 2 του άρθρου 15 του Συντάγματος»

Ο μόνος περιορισμός που ισχύει ως προς την ελευθερία έκδοσης προκύπτει από τη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου μόνου του Ν. 1178/1981 περί αστικής ευθύνης του Τύπου, η οποία καθιερώνει ως προϋπόθεση της έκδοσης εντύπου, το διορισμό από τον ιδιοκτήτη κάθε εφημερίδας ή περιοδικού ως εκδότη και διευθυντή

¹⁰ ΜΠρΑθ 4701/2002 ΝΟΜΟΣ

φυσικών προσώπων. Ωστόσο, ο ανωτέρω περιορισμός κρίνεται συνταγματικά θεμιτός, καθώς απορρέει από την ανάγκη να υπάρχουν πάντοτε φυσικά πρόσωπα αστικώς υπεύθυνα για κάθε εφημερίδα ή περιοδικό, τα οποία θα διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από την υπηκοότητά τους και δεν θα ισχύουν για αυτά λόγοι άρσης του αξιοποιήσιμου ή παρακώλυσης της ποινικής δίωξης, όπως για παράδειγμα, βουλευτές λόγω της ασυλίας τους.¹¹

Εφόσον γίνεται δεκτό ότι η συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης καλύπτει όλα τα στάδια έως ότου η είδηση δημοσιευτεί, συμπεραίνουμε ότι ελευθερία δημοσίευσης χωρίς αντίστοιχη ελευθερία πρόσβασης στις πηγές πληροφόρησης δεν νοείται. Άνευ νομίμου λόγου και επαρκούς αιτιολόγησης αποκλεισμός του δημοσιογράφου εκ μέρους του κράτους από τις πηγές πληροφόρησης, συνιστά λογοκρισία και παραβίαση της θεσμικής εγγύησης που παρέχει το Σύνταγμα. Άρα, από την πρόσβαση στις πηγές πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του Κράτους, μέχρι τη δημοσίευση, ο Τύπος είναι απαλλαγμένος από κρατικές επεμβάσεις. Η ελευθερία πληροφόρησης δίδει στο δημοσιογράφο το δικαίωμα να αποκρούει κάθε κρατική παρέμβαση που συνιστά λογοκρισία κατά το στάδιο της δημοσιογραφικής του έρευνας. Η Διοίκηση έρχεται σε σύγκρουση με την αρχή της ελεύθερης πρόσβασης όταν η ίδια αποτελεί πηγή πληροφόρησης και αρνείται την πρόσβαση σε αυτήν. Σε περίπτωση κατά την οποία τα Μ.Μ.Ε. διατυπώσουν αίτημα παροχής συγκεκριμένης πληροφορίας, οι διοικητικές αρχές υποχρεούνται να παράσχουν τα αναγκαία στοιχεία που θα επιτρέψουν στους εκπροσώπους των Μ.Μ.Ε. να διαμορφώσουν γνώμη, την οποία στη συνέχεια θα διαδώσουν στο κοινό τους. Μια κρατική πληροφοριακή πολιτική που θα αποσκοπούσε στην απόκρυψη της συμπεριφοράς και των σκοπών των κρατικών οργάνων, θα αντέβαινε πλήρως στο πνεύμα του Συντάγματος. Βέβαια, τα Μ.Μ.Ε. δεν μπορούν να αξιώσουν από το κράτος να παράσχει προσωπικές πληροφορίες, καθώς σύμφωνα με τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (άρθρο 5, Ν. 2690/1999) και με το άρθρο 16 του Ν. 1599/1986, το δικαίωμα αυτό ανήκει μόνο στα πρόσωπα στα οποία οι πληροφορίες αφορούν. Ωστόσο, τα Μ.Μ.Ε. υπόκεινται συχνά σε ελαστικότερες ρυθμίσεις αναφορικά με τη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών που σχετίζονται με τρίτα πρόσωπα. Για παράδειγμα η επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών

¹¹ Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ατομικά δικαιώματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 477.

δεδομένων που αφορούν σε δημόσια πρόσωπα επιτρέπεται κατ' εξαίρεση, κατόπιν αδείας της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, εφόσον τα πρόσωπα αυτά «συνδέονται με την άσκηση δημόσιου λειτουργήματος ή τη διαχείριση συμφερόντων τρίτων και πραγματοποιείται αποκλειστικά για την άσκηση δημοσιογραφικού επαγγέλματος», όπως ορίζεται στο άρθρο 7 παρ. 4 του Ν. 2472/1997 περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Η ελευθερία συντάξεως αποτελεί μια ακόμη έκφανση του δικαιώματος της ελευθερίας του Τύπου και αναφέρεται στο δικαίωμα συγκέντρωσης και επεξεργασίας της υπό δημοσίευση ύλης. Η ελευθερία σύνταξης περιλαμβάνει επίσης την ελευθερία κατεύθυνσης και περιεχομένου του εντύπου. Ο καθορισμός της πολιτικής ή άλλης κατεύθυνσης του εντύπου είναι ανεξάρτητος από τη θέληση, έγκριση ή ανοχή του κράτους και ανήκει στο φορέα του επιχειρηματικού κινδύνου, δηλαδή στον εκδότη του εντύπου. Η επιλογή και η παρουσίαση της ύλης είναι απολύτως ελεύθερη, πάντοτε εντός των ορίων που καθορίζουν το Σύνταγμα και οι νόμοι. Ειδικότερα, όσον αφορά στη λειτουργία και το πρόγραμμα των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης είναι το αρμόδιο ελεγκτικό όργανο, καθώς μπορεί να ζητήσει κάθε στοιχείο σχετικά με το προσωπικό, το πρόγραμμα, τις διαφημίσεις, τον εξοπλισμό, τις προδιαγραφές, τις εγκαταστάσεις και το δίκτυο. Επιπλέον, το Ε.Σ.Ρ. είναι αρμόδιο να επιβάλει κυρώσεις στους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς σε περίπτωση που διαπιστώσει οποιαδήποτε σχετική παραβίαση.

Τέλος, οι εκδότες εντύπων είναι ελεύθεροι να επιλέγουν το σχήμα της εφημερίδας ή του περιοδικού, καθώς και τον αριθμό των αντιτύπων που επιθυμούν να εκδώσουν. Η ελευθερία εκτύπωσης και κυκλοφορίας επιτρέπει την κυκλοφορία και διανομή των εντύπων με οποιονδήποτε τρόπο και σε οποιονδήποτε τόπο, εντός των ορίων της γενικής εργατικής νομοθεσίας και των διατάξεων περί ελεύθερου ανταγωνισμού.¹²

¹² Σύμφωνα με το αρ. 14 παρ.3 του Συντάγματος, «Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν την κυκλοφορία, είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά την κυκλοφορία : α) για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, β) για προσβολή του Προέδρου της Δημοκρατίας, γ) για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους, δ) για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος».

5. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Τα Μ.Μ.Ε. εκπληρώνουν την αποστολή τους ικανοποιώντας το ενδιαφέρον της δημόσιας πληροφόρησης. Όμως, παρά τη σπουδαιότητα αυτής της αποστολής, η άσκηση του δικαιώματος αναζήτησης και ελεύθερης συλλογής πληροφοριών από τους δημοσιογράφους δεν μπορεί να μην υπόκειται σε περιορισμούς, καθώς ο Τύπος δεν είναι *legibus solutus*, αλλά τελεί υπό την επιφύλαξη της τήρησης της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 14 παρ. 1, όσο και του άρθρου 10 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Κάθε φορά που συγκρούεται η ελευθερία πληροφόρησης των Μ.Μ.Ε. με άλλο έννομο αγαθό, εφόσον η εναρμόνισή τους είναι δεν είναι εφικτή, πρέπει να σταθμιστεί η αξία της επιδιωκόμενης πληροφορίας με τη διακινδύνευση άλλου εννόμου αγαθού. Η συχνότερη σύγκρουση γίνεται αφορά τα έννομα αγαθά της προσωπικότητας, με αποτέλεσμα η στάθμιση να καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής, δεδομένου ότι οι συνταγματικές αρχές είναι ισότιμες και δεν επιδέχονται ιεράρχηση.

Προκειμένου να καθοριστούν τα κριτήρια με τα οποία θα προσδιοριστεί η βαρύτητα των συμφερόντων και θα γίνει η στάθμιση, θα πρέπει κάθε φορά να ερευνάται κατά πόσο η συγκεκριμένη πληροφορία θεωρείται αναγκαία για την διαμόρφωση της κοινής γνώμης αναφορικά με ένα θέμα και εξυπηρετεί την ανάγκη ενημέρωσης του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή θα πρέπει να εξεταστεί κατά πόσο συντρέχει *δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης*, το οποίο και προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην συγκεκριμένη πληροφορία.

Σύμφωνα με τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, το ενδιαφέρον πληροφόρησης κρίνεται ενδιαφέρον και βαρύνον όταν σχετίζεται με πληροφορία που συντελεί αποφασιστικά στη διαμόρφωση του πολιτικού φρονήματος της κοινωνίας. Σχετικά παραδείγματα αποτελούν πληροφορίες που αφορούν στη διαχείριση του δημόσιου χρήματος, τη δημόσια τάξη, την ενεργητική ή παθητική δωροδοκία πολιτικών, τη χρηματοδότηση των κομμάτων κλπ. Περαιτέρω, η επιστημονική, οικονομική και κοινωνική βαρύτητα μιας πληροφορίας δικαιολογεί το κοινό ενδιαφέρον και ασκεί ιδιαίτερη επίδραση κατά την αξιολόγηση και στάθμιση της υπό κρίση πληροφορίας (π.χ. υγεία, προστασία περιβάλλοντος). Ακόμη και οι δραστηριότητες μεγάλων επιχειρήσεων με μονοπωλιακό χαρακτήρα ή σημαντικό

μερίδιο στην αγορά και επιρροή στην οικονομική ζωή της χώρας, δικαιολογούν το ενδιαφέρον του κοινού για τον τρόπο εσωτερικής λειτουργίας τους. Συμβάντα που δεν συντελούν άμεσα στη διαμόρφωση πολιτικής βούλησης, μπορούν όμως να χαρακτηριστούν ως σημαντικά ιστορικά γεγονότα, δικαιολογούν επίσης το δημόσιο ενδιαφέρον πληροφόρησης, λόγω της ανάγκης του ανθρώπου για διεύρυνση των πνευματικών του οριζόντων και ανάπτυξη της προσωπικότητάς του μέσω της ενημέρωσης.

Από τη νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων έχει γίνει δεκτό ότι η διείσδυση στη σφαίρα του απορρήτου φυσικών και νομικών προσώπων της επικαιρότητας, δεν συνεπιφέρει απαγόρευση δημοσίευσης, εφόσον συντρέχει έντονο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού¹³.

Κατά την αξιολόγηση του επιτρεπτού ή μη της παροχής πληροφοριών στα Μ.Μ.Ε. δεν ενδιαφέρει ο τρόπος με τον οποίο θα αξιοποιηθεί δημοσιογραφικά η συγκεκριμένη πληροφορία στο μέλλον. Άλλωστε, δεν είναι εφικτό να ασκηθεί προληπτικός έλεγχος, καθώς η απόφαση για το αν και με ποιόν τρόπο θα αξιοποιηθεί μια πληροφορία εναπόκειται αποκλειστικά και μόνο στη διακριτική ευχέρεια του δημοσιογραφικού οργανισμού. Επιπλέον, ένας προληπτικός έλεγχος παροχής πληροφοριών και η κατόπιν επιλογής παροχή τους σε «σοβαρά» και μη έντυπα και τηλεοπτικούς σταθμούς, θα συνιστούσε μια αδιαμφισβήτητη κηδεμόνευση των Μ.Μ.Ε. από το κράτος ως προς την υπό δημοσίευση ύλη, αλλά και ανεπίτρεπτο περιορισμό της ελευθερίας τους. Άλλωστε, η ελευθερία του Τύπου βασίζεται πάντοτε σε τυπικά κριτήρια και η διάκριση μεταξύ «καλού» και «κακού» Τύπου, βάσει ποιοτικών κριτηρίων που δεν συνάδουν με το Σύνταγμα και τους νόμους, είναι νομικώς απαράδεκτη, καθώς ποιοτικά κριτήρια είναι παραδεκτά σε ένα κράτος δικαίου όταν αυτά επιτρέπονται ρητώς από την έννομη τάξη¹⁴. Κυρίως όμως, ο προληπτικός έλεγχος της παροχής πληροφοριών θα λειτουργούσε ως οιονεί λογοκρισία και θα συνιστούσε δραστικότατο κυρωτικό μέτρο εναντίον των αντιπολιτευόμενων Μ.Μ.Ε., ενέργεια που θα κατέληγε σε βαρύτατο πλήγμα κατά της πολιτικής πολυφωνίας.

¹³ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 192.

¹⁴ Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ατομικά δικαιώματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 459.

6. ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Ο Τύπος, με το ευρύ φάσμα των δραστηριοτήτων του, έχει αναγνωριστεί ως πηγή ενδεχόμενου κινδύνου για την προσωπικότητα. Ο ενδεχόμενος αυτός κίνδυνος δικαιολογεί και επιβάλλει την καθιέρωση συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφαλείας, προκειμένου να διαφυλαχθεί ένα *minimum* προστασίας της προστασίας της προσωπικότητας, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες συγκεκριμένες κοινωνικο-ηθικές επιταγές επιβάλλουν τη λήψη ειδικών μέτρων επιμέλειας χάριν τρίτων.

Προϋποθέσεις καθιέρωσης συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφαλείας αποτελούν οι εξής πραγματικές καταστάσεις¹⁵ :

- i. Η κυριαρχία ενός συγκεκριμένου πεδίου δράσεως από το οποίο ενδέχεται να προέλθουν κίνδυνοι για τρίτα πρόσωπα.
- ii. Η θέση σε κυκλοφορία προϊόντων που ενδέχεται να εγκυμονούν κινδύνους για τους τρίτους.
- iii. Η δημιουργία ή κατοχή μιας πηγής ιδιαίτερου κινδύνου.
- iv. Η άσκηση επαγγέλματος ή λειτουργήματος ή η κατοχή θέσης που εγκυμονεί συγκεκριμένους κινδύνους για το κοινωνικό σύνολο.

Καθώς οι δραστηριότητες του Τύπου ασκούνται στο πεδίο της δημοσιότητας, αναλόγως με το σκοπό, τον τρόπο και την έκταση με την οποία προβάλλεται ένα πρόσωπο, η δημοσιότητα μπορεί να το επηρεάσει ευνοϊκά, όμως ενδέχεται να του επιφυλάσσει και καταστροφικές συνέπειες για την κοινωνική και επαγγελματική του εικόνα. Συνεπώς ο αυξημένος κίνδυνος προσβολής της προσωπικότητας που ενυπάρχει στη δημοσιογραφική δημοσιότητα, καθιστά αναγκαία την ανάληψη μέτρων που θα περιορίζουν τις πιθανότητες επέλευσης των κινδύνων. Ο βαθμός επικινδυνότητας της είδησης ή των σχολίων που τη συνοδεύουν είναι το στοιχείο που προσδιορίζει και το βαθμό επιμέλειας που υποχρεούνται να καταβάλουν οι υπεύθυνοι για την τήρηση των συναλλαγματικών υποχρεώσεων του Τύπου.

¹⁵ Γ. Καράκωστας, «Προσωπικότητα και Τύπος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 99.

Ο προσδιορισμός των υποχρεώσεων του Τύπου λαμβάνει χώρα κατά τρόπο αντικειμενικό, δηλαδή λαμβάνεται υπόψη ο μέσος κοινωνός, το ανώνυμο μέλος του κοινωνικού συνόλου. Βέβαια, ενδέχεται η θέση του συγκεκριμένου προσώπου στην επικαιρότητα ή ο αυτοπροσδιορισμός του να δικαιολογούν την παρέκκλιση των εκπροσώπων του Τύπου από τις επιβαλλόμενες συναλλακτικές υποχρεώσεις και να αίρουν τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής. Οι αρχές αυτές καθορίζονται ρητώς ή συνάγονται από το σύνολο της έννομης τάξης και ειδικότερα από:

- τις συνταγματικές, ποινικές και ιδιωτικού δικαίου διατάξεις που αναφέρονται άμεσα στα Μ.Μ.Ε.,
- τις συνταγματικές, ποινικές και ιδιωτικού δικαίου διατάξεις που σε συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμόζονται και στα Μ.Μ.Ε. και
- στις γενικές ρήτρες και αρχές του δικαίου, όπως η αρχή της καλής πίστης και των χρηστών ηθών, η αρχή της μη καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, η αρχή της υπέρμετρης βλάβης (*lesio enormis*), η αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως (*audiatur et altera pars*) κλπ.

Η μη τήρηση των ανωτέρω αρχών συνιστά παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας και θεμελιώνει το παράνομο της συμπεριφοράς υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου ΑΚ 914¹⁶. Πέρα όμως από τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης, η παράλειψη τήρησης των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου συνιστά παράνομη, αμελή συμπεριφορά των προσώπων που βαρύνονται με την υποχρέωση τήρησης αυτών των υποχρεώσεων¹⁷. Είναι όμως σημαντικό να ειπωθεί ότι οι νόμοι του κράτους δεν πρέπει να παραβιάζουν τον απαραβίαστο πυρήνα της ελευθερίας του Τύπου, καθώς το Σύνταγμα απαγορεύει τη δημιουργία «εγκλημάτων γνώμης».

Οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου καθορίζουν τη συμπεριφορά και τα όρια εντός των οποίων μπορεί να κινηθεί ο μέσος συνετός δημοσιογράφος και η παραβίαση τους συνιστά αμέλεια κατά ΑΚ 330 εδ. 2¹⁸. Το παράνομο της συμπεριφοράς του δημοσιογράφου προκύπτει από την υποχρέωσή του να τηρήσει τις συναλλακτικές υποχρεώσεις, προκειμένου να αποφύγει την προσβολή της προσωπικότητας. Επίσης, το παράνομο της συμπεριφοράς προκύπτει και από το ότι είχε τη δυνατότητα να προβλέψει και να αποφύγει την προσβολή της

¹⁶ «Όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει».

¹⁷ Βλ. Π.Πρωτ.Αθηνών 2364/2002, ΝΟΜΟΣ

¹⁸ «Αμέλεια υπάρχει όταν δεν καταβάλλεται η επιμέλεια που απαιτείται στις συναλλαγές».

προσωπικότητας τηρώντας τις συναλλακτικές υποχρεώσεις. Ο προσβληθείς στην προσωπικότητά του φέρει το βάρος της απόδειξης της αντισυναλλακτικής συμπεριφοράς του εκπροσώπου του Τύπου, αποδεικνύοντας απλώς τα πραγματικά περιστατικά, βάσει των οποίων προκύπτει η παράλειψη τήρησης των οφειλομένων υποχρεώσεων, άρα και ο παράνομος και υπαίτιος κατά ΑΚ 914 χαρακτήρας των πράξεων που συνιστούν την προσβολή.

Περαιτέρω το άρθρο μόνο του Ν. 1178/1981 καθιερώνει αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου δημοσιεύματος για την τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου, παράλληλα με την ευθύνη του εκδότη και του διευθυντή του εντύπου, οι οποίοι ευθύνονται και αυτοί για τον έλεγχο του θεμιτού των δημοσιευμάτων που υπάγονται στον κύκλο της αρμοδιότητάς τους. Συγκεκριμένα, ο ιδιοκτήτης του εντύπου υπέχει αδικοπρακτική ευθύνη, ακόμη στην περίπτωση που δεν τον βαρύνει υπαιτιότητα (πρόθεση κατά ΑΚ 919¹⁹ ή γνώση κατά ΑΚ 920²⁰). Η ευθύνη του ιδιοκτήτη θεμελιώνεται στη δικαιοπολιτική αρχή, βάσει της οποίας ο ιδιοκτήτης οφείλει να ορίσει έναν υπεύθυνο για τον έλεγχο της εναρμόνισης ή μη των προς δημοσίευση κειμένων με τις αρχές που διέπουν τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου²¹. Μάλιστα, όπως αναφέρεται στην **υπ. αριθμ. 717/2005 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**²², αν ο συντάκτης είναι άγνωστος (ανώνυμος), ευθύνεται ο εκδότης ή ο διευθυντής σύνταξης του εντύπου. Όλοι, ιδιοκτήτης, εκδότης – διευθυντής και φυσικά ο συντάκτης ευθύνονται εις ολόκληρον.

Συνοψίζοντας, η παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων των Μ.Μ.Ε. λαμβάνει χώρα είτε με θετική επέμβαση του προσβάλλοντος στο προστατευτέο πεδίο της προσωπικότητας του ατόμου (π.χ. παραβίαση ιδιωτικού βίου), είτε με παράλειψη τήρησης των υποχρεώσεων αυτών (π.χ. καθήκον αληθείας), καθώς και με την πλήρωση του πραγματικού της ΑΚ 920, δηλαδή με την υποστήριξη και διάδοση αναληθών ειδήσεων εν γνώσει ή υπαιτίως αγνοώντας την αναλήθεια, οι οποίες εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλου. Ειδικότερα, η διάδοση αναληθών ειδήσεων συνιστά πάντοτε παράνομη συμπεριφορά και δικαιολογεί τις αξιώσεις άρσης και παράλειψης της προσβολής στο μέλλον, είναι

¹⁹ «Όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει».

²⁰ «Όποιος, γνωρίζοντας ή υπαίτια αγνοώντας, υποστηρίζει ή διαδίδει αναληθείς ειδήσεις που εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλου, έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει».

²¹ Γ. Καρακώστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 47.

²² ΠΠρΑθ 717/2005, ΔιΜΜΕ 3/2005, σελ. 408.

όμως πιθανόν να ελλείπει το στοιχείο της υπαιτιότητας, οπότε δεν γεννάται αξίωση για αποζημίωση.

Α. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΣΦΑΙΡΑΣ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Η υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου θεμελιώνεται κυρίως :

- στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 7 παρ. 2, 9, 19 και 93 του Συντάγματος που τριτενεργούν στις διατάξεις των άρθρων ΑΚ 57, 58, 59, 60, 914 και 920.
- στις διατάξεις των άρθρων ΚΠΔ 241, 329 παρ. 1 και 330.
- στα άρθρα ΠΚ 361-367, 369, 370 και 370 Α.
- στη Σύμβαση της Ρώμης, στα άρθρα 8, 10 παρ. 2.
- στο άρθρο 19 παρ. 2 και 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ).
- στις διατάξεις των άρθρων ΑΚ 281 περί μη καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος και ΑΚ 288 περί καλής πίστης και συναλλακτικών ηθών.
- στο άρθρο 7 του Ν. 2472/1997 για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Χαρακτηριστική είναι η **υπ. αριθμ. 8908/1988 απόφαση του Εφετείου Αθηνών**²³, σύμφωνα με την οποία συντελείται προσβολή της προσωπικότητας «*όταν το φωτογραφιζόμενο (στην εφημερίδα) πρόσωπο εμφανίζει στην επίμαχη φωτογραφία κάποια σωματική του μειονεξία (αναπηρία, παχυσαρκία, δυσμορφία), απεικονίζεται γυμνό ή ημίγυμνο ή την φωτογραφία του συνοδεύει δημοσίευμα στο οποίο τονίζονται οι σωματικές του μειονεξίες.*».

Ειδικότερα, όσον αφορά τις ειδησεογραφικές και άλλες ενημερωτικές ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, το Π.Δ. 77/2003 ορίζει στο άρθρο 4 ότι:

²³ΕφΑθ 8908/1988, ΝοΒ 36, σελ.1665 επ.

«1. Δεν επιτρέπεται η παρουσίαση προσώπων με τρόπο ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, μπορεί να ενθαρρύνει, τον εξευτελισμό, την κοινωνική απομόνωση ή τις δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος τους από μέρος του κοινού βάσει ιδίως του φύλου, της φυλής, της εθνικότητας, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιδεολογίας, της ηλικίας, της ασθένειας ή αναπηρίας, του γενετήσιου προσανατολισμού ή του επαγγέλματος.

2. Δεν επιτρέπεται η προβολή μειωτικών, ρατσιστικών, ξενοφοβικών ή σεξιστικών μηνυμάτων και χαρακτηρισμών καθώς και μισαλλόδοξων θέσεων και γενικά δεν πρέπει να θίγονται εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες και άλλες ευάλωτες ή ανίσχυρες πληθυσμιακές ομάδες.».

Περαιτέρω στο άρθρο 6 ορίζεται ότι:

«1. Η ιδιωτική ζωή όλων, συμπεριλαμβανομένων και των δημοσίων προσώπων και των προσώπων της επικαιρότητας, είναι σεβαστή και απαραβίαστη.

2. Δεν επιτρέπεται να καταγράφονται, να απεικονίζονται και να δημοσιοποιούνται ιδιωτικές στιγμές ή συνομιλίες πολιτών χωρίς την άδειά τους.

3. Δεν επιτρέπεται η μετάδοση εικόνων οι οποίες έχουν ληφθεί χωρίς προειδοποίηση, με χρήση κάμερας ή μαγνητοφώνου για την καταγραφή, απεικόνιση ή δημοσιοποίηση μαρτυρίας ή συνεντεύξεως ή των κινήσεων οποιουδήποτε προσώπου.».

Επιπλέον στο άρθρο 7 γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην υποχρέωση σεβασμού του πόνου και του πένθους:

«1. Πρέπει να αποφεύγεται κάθε αδιάκριτη παρέμβαση σε προσωπικό πόνο ή πένθος και ιδίως να αποφεύγεται η παρουσίαση σκηνών ή ατόμων σε στιγμές πένθους, οδύνης, απόγνωσης ή αγανάκτησης.

2. Δεν επιτρέπεται να προβάλλονται, χωρίς σπουδαίο λόγο, εικόνες ή ήχοι, που επιτείνουν ή προκαλούν πόνο στους εικονιζόμενους ή σε πρόσωπα του αμέσου περιβάλλοντός τους.».

Τέλος στο άρθρο 11 περιγράφονται με λεπτομερή τρόπο οι υποχρεώσεις που οφείλουν να τηρήσουν τα ηλεκτρονικά Μ.Μ.Ε. κατά την ποινική διαδικασία :

«1. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του γίνεται σεβαστή και συνεπώς δεν προεξοφλείται το αποτέλεσμα της δίκης ούτε οι κατηγορούμενοι αναφέρονται, άμεσα ή έμμεσα, ως ένοχοι. Ο φερόμενος ως δράστης δεν πρέπει να αναφέρεται με απαξιωτικούς για το πρόσωπό του χαρακτηρισμούς, ούτε γίνεται αναφορά σε αυτόν με μοναδικό προσδιορισμό την εθνική του καταγωγή ή το θρήσκευμά του.

2. Δεν χρησιμοποιείται εικόνα, ούτε αναφέρεται όνομα, ούτε γίνεται με άλλο τρόπο σαφής η ταυτότητα συγγενών κατηγορουμένου ή καταδικασθέντος σε αξιόποινες πράξεις, εκτός αν η αναφορά είναι απολύτως αναγκαία για την έκθεση των γεγονότων.
3. Δεν αναφέρεται η καταδίκη προσώπου για ορισμένο έγκλημα μετά την έκτιση της ποινής του, παρά μόνο για λόγους δημοσίου συμφέροντος.
4. Δεν χρησιμοποιείται εικόνα, ούτε αναφέρεται το όνομα, ούτε γίνεται με άλλο τρόπο σαφής η ταυτότητα θύματος εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, όπως βιασμού ή άλλων ασελών πράξεων, αιμομιξίας ή αποπλάνησης και δεν αναφέρονται στοιχεία που μπορούν να οδηγήσουν στην εξακρίβωση του ονόματός του.
5. Με την επιφύλαξη των οριζόμενων στην εκάστοτε ισχύουσα οικεία νομοθεσία, δεν επιτρέπεται η αναφορά ονομάτων ή άλλων στοιχείων δηλωτικών της ταυτότητας καθώς και η χρησιμοποίηση εικόνων προσώπων που θεωρούνται ύποπτοι τέλεσης εγκλημάτων.»

B. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Η αποκάλυψη της αλήθειας αποτελεί θεμελιώδες μέλημα του Τύπου. Η αρχή αυτή επιβάλλει πριν από τη δημοσίευση ή τη μετάδοση να γίνεται έλεγχος της αλήθειας των πληροφοριών και των ειδήσεων. Το ουσιαστικό περιεχόμενο του επιβαλλομένου καθήκοντος αληθείας δεν σημαίνει ότι σε κάθε περίπτωση οι ισχυρισμοί είναι απόλυτα ακριβείς και ανταποκρίνονται στην αντικειμενική αλήθεια. Αντίθετα το καθήκον αληθείας του Τύπου συνίσταται στην τήρηση της φιλαλήθειας και της ειλικρίνειας κατά τη μετάδοση της είδησης, δηλαδή στην υποκειμενική αλήθεια, καθώς ο Τύπος οφείλει να απέχει από στρεβλώσεις και παραποιήσεις, ενώ φήμες και υποθέσεις δεν πρέπει να παρουσιάζονται ως γεγονότα. Άρα η υποχρέωση συνίσταται στο καθήκον τήρησης της καλής πίστης ως προς την ακρίβεια της είδησης και στην επίδειξη της απαιτούμενης κατά τις περιστάσεις επιμέλειας ελέγχου και διασταύρωσης των πληροφοριών. Σύμφωνα και με την υπ. **αριθμ. 717/2005 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**²⁴, «το καθήκον αληθείας επιβάλλει σε κάθε συντάκτη που δεν έχει επαληθεύσει την ακρίβεια πληροφορίας

²⁴ ΠΠρΑθ 717/2005, ΔιΜΜΕ 3/2005, σελ. 408.

ληφθείσας από τρίτο πρόσωπο να αναφέρει τούτο με σαφήνεια και να μην δίνει την εντύπωση ότι δέχεται ως αληθή τέτοια πληροφορία».

Στο ισχύον Σύνταγμα, ο τομέας της γραπτής πληροφόρησης απολαμβάνει αυξημένη προστασία σε σχέση με την ραδιοτηλεοπτική πληροφόρηση, γι' αυτό και η παραβίαση του καθήκοντος αληθείας δεν επιφέρει κυρώσεις σε κάθε περίπτωση, παρά μόνο όταν προσβάλλονται ταυτόχρονα άλλα έννομα αγαθά – όρια της ελευθερίας της δημοσιογραφικής πληροφόρησης, όπως το δικαίωμα της προσωπικότητας, ή η δημόσια τάξη, στο επίπεδο των συλλογικών αγαθών. Συνεπώς σε επίπεδο της αστικής ή ποινικής ευθύνης δεν μπορεί να γίνει λόγος για μια γενική νομική υποχρέωση αντικειμενικότητας του Τύπου έναντι των αναγνωστών του²⁵. Ωστόσο, η παραβίαση του καθήκοντος αληθείας ενδέχεται να θεμελιώσει πειθαρχικές ευθύνες για το δημοσιογράφο, σύμφωνα με τους κώδικες δεοντολογίας με τους οποίους δεσμεύεται²⁶, ακόμη και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν προσβάλλονται ταυτόχρονα άλλα έννομα αγαθά και δεν συντρέχει περίπτωση ποινικής ή αστικής ευθύνης του συντάκτη.

Στο ευρύτερο καθήκον αληθείας εντάσσεται η υποχρέωση των εκπροσώπων του Τύπου να μην παραποιείται ή να αποσιωπάται το είδος του δημοσιεύματος, ούτως ώστε η είδηση να είναι διακριτή τόσο από τα σχόλια, όσο και από τις επ' αμοιβή καταχωρήσεις. Και ο Κώδικας Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ ορίζει στο άρθρο 1 παρ. Γ ότι ο δημοσιογράφος οφείλει *«να σέβεται και να τηρεί το διακριτό της είδησης, του σχολίου και του διαφημιστικού μηνύματος, την αναγκαία αντιστοιχία τίτλου και κειμένου και την ακριβή χρησιμοποίηση φωτογραφιών, εικόνων, γραφικών απεικονίσεων ή άλλων παραστάσεων.»*

Όσον αφορά στο στάδιο της έρευνας, ο δημοσιογράφος οφείλει να εξαντλεί όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να ελέγξει την πηγή, το περιεχόμενο και την αντικειμενικότητα μιας πληροφορίας που πρόκειται να δει το φως της δημοσιότητας. Πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ο δημοσιογράφος δε διαθέτει εκτεταμένες δυνατότητες και εξειδικευμένα μέσα προς αναζήτηση της αλήθειας, όπως διαθέτουν οι ανακριτικές και αστυνομικές αρχές. Άρα, το καθήκον αληθείας δεν πρέπει να φτάνει μέχρι το σημείο παραλύσεως και ακινητοποιήσεως της δημοσιογραφικής έρευνας, καθώς πρέπει να ληφθούν υπόψη

²⁵ Χ. Ανθόπουλος «Όψεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ», Αρμ 1999, 8, σελ. 1039 επ.

²⁶ Βλ. Αρχές Δεοντολογίας Δημοσιογραφικού Επαγγέλματος. (ΕΣΗΕΑ)

και οι ειδικότερες συνθήκες υπό τις οποίες ενεργούν συνήθως οι δημοσιογράφοι, ήτοι η πίεση του χρόνου, το πλήθος των πληροφοριών και η εξάρτηση από αλλότριες πηγές.

Συνεπώς, προκύπτει το ζήτημα κατά πόσο η πίεση της επικαιρότητας και της αποκλειστικότητας της είδησης επιτρέπουν συμβιβασμούς αναφορικά με την επιβαλλόμενη ακρίβεια και ευσυνειδησία κατά το στάδιο της δημοσιογραφικής έρευνας. Σε πολλές περιπτώσεις, το επιτακτικό ενδιαφέρον της κοινής γνώμης σχετικά με ένα ζήτημα επιβάλλει την έκτακτη δημοσίευση στοιχείων που βασίζονται σε απλές ενδείξεις και υπόνοιες και όχι σε αδιάσειστες αποδείξεις, διότι η πίεση του χρόνου δεν επιτρέπει να γίνει άμεση επαλήθευση. Προκειμένου όμως να αποφευχθεί η εκ προοιμίου καταδίκη του θιγομένου, τα στοιχεία θα πρέπει να δημοσιεύονται με μια σχετική επιφύλαξη επαλήθευσης των πληροφοριών, να περιλαμβάνεται ένα *minimum* αποδείξεων και να έχει τουλάχιστον ξεκινήσει η προσπάθεια να επαληθευτούν τα υπόλοιπα. Όμως, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό ότι όσο μεγαλύτερο το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για ένα ζήτημα της επικαιρότητας, τόσο καταλήγουν να περιορίζονται οι απαιτήσεις για την επαλήθευση της είδησης.

Εκείνο που απαιτείται είναι η σοβαρή και επιμελημένη προσπάθεια για μια σύμφωνη με την αλήθεια παρουσίαση της είδησης, γι' αυτό κρίνεται επιβεβλημένη η επαλήθευση και η διασταύρωση των αμφισβητούμενων πληροφοριών και ο ενδελεχής έλεγχος των επισφαλών πηγών πληροφόρησης, καθώς η δημοσίευση ανακριβών ειδήσεων κρίνεται παράνομη. Μάλιστα αυτό που βαρύνει ιδιαιτέρως είναι η ακρίβεια του πυρήνα της είδησης, ενώ η ανακρίβεια ορισμένων ασήμαντων λεπτομερειών που την περιβάλλουν δεν παραβιάζει το καθήκον αληθείας. Ανακρίβεια στην παρουσίαση της είδησης συνιστά και η μη πληρότητα ή αποσιώπηση ορισμένων ουσιωδών στοιχείων, των οποίων η παράλειψη παρουσίας αποδίδει παραποιημένη την εικόνα της πραγματικότητας²⁷. Αλλά και η μονομερής παρουσίαση θεωρείται παραβίαση του καθήκοντος της αλήθειας, ενώ ο Άρειος Πάγος έχει κρίνει ότι ακόμη και ένα εν μέρει αναληθές δημοσίευμα με υπονοούμενα μπορεί να βλάψει την τιμή και την υπόληψη τρίτου και να του προκαλέσει ηθική βλάβη, ενώ ταυτόχρονα η υιοθέτηση και διάδοση αναληθών πληροφοριών χωρίς έλεγχο της ακρίβειάς τους

²⁷ Βλ. Α.Π. 6/2004, ΔιΜΜΕ 2004, σελ. 223.

παραβιάζει το καθήκον αληθείας που οφείλει να τηρεί ο δημοσιογράφος²⁸. Συνεπώς, από τα πορίσματα της δημοσιογραφικής έρευνας ή από την παρουσίαση μιας είδησης δεν πρέπει να παρουσιάζονται μόνο τα αρνητικά στοιχεία, αλλά και η θετική πλευρά.

Αποφασιστικό στοιχείο για την ακρίβεια ή μη μιας είδησης δεν είναι η υποκειμενική γνώμη του δημοσιογράφου που την φέρνει στο φως, αλλά η αντικειμενική εντύπωση του μέσου αμερόληπτου δέκτη, αναγνώστη ή τηλεθεατή. Κατ' αρχήν κρίνεται θεμιτή η πρακτική που επικρατεί στη δημοσιογραφική έρευνα, όπου οι εκπρόσωποι του Τύπου βασίζονται σε αστυνομικές ανακοινώσεις ή σε έγκυρα πρακτορεία ειδήσεων της αλλοδαπής, εφόσον στο περιεχόμενο της είδησης δεν εντοπίζονται προφανείς αντιφάσεις. Σχετική είναι η **υπ' αριθμ. 146/2004 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης**²⁹, σύμφωνα με την οποία κρίθηκε ότι δημοσίευμα εφημερίδας σχετικό με την τέλεση αξιοποιώνων πράξεων, το οποίο στηρίζεται αποκλειστικά σε όσα επίσημα ανακοίνωσε η αρμόδια αστυνομική αρχή, κατά το χρόνο συντάξεώς του καταγράφει κατά τρόπο αντικειμενικό τα περιστατικά και ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ακόμη και αν υποτεθεί ότι δεν ανταποκρίνεται καθ' ολοκληρίαν στην πραγματικότητα εξ αιτίας της μεταγενέστερης αθώωσης των κατηγορουμένων, η καταχώρησή του δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του συντάκτη, ούτε υπό τη μορφή αμέλειας, διότι δεν ήταν δυνατή η έρευνα εκ μέρους των δημοσιογράφων, καθ' υπέρβαση των αστυνομικών και εισαγγελικών αρχών.

Έχει κριθεί ότι η αναδημοσίευση ειδήσεων, ακόμη και κρίσεων προσβλητικών για την προσωπικότητα τρίτων, εφόσον ανταποκρίνεται στο δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και εφόσον ο αναδημοσιεύων καθιστά σαφές ότι δεν υιοθετεί τις απόψεις αυτές, δεν συνιστά παραβίαση του καθήκοντος αληθείας³⁰. Η απόσταση αυτή πρέπει να τηρείται από το δημοσιογράφο και κατά τη δημοσίευση συνεντεύξεων.

Απόρροια του καθήκοντος αληθείας είναι και η υποχρέωση επανόρθωσης αναληθούς ή ανακριβούς δημοσιεύματος, όπως αυτό θεμελιώνεται στη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 5 του Συντάγματος – έμμεση τριτενέργεια – και καθιερώνει την

²⁸ Α.Π. 576/2006, ΔιΜΜΕ 3/2007, σελ. 400.

²⁹ ΕφΘεσ/κης 146/2004, ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 86. Ομοίως έκριναν οι ΠΠρΑθ 1178/2005 (ΔιΜΜΕ, 2/2005, σελ. 241) και ΠΠρΑθ 3762/2004 (ΔιΜΜΕ, 4/2004, σελ. 548).

³⁰ Γ. Καρακώστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 52.

γενική υποχρέωση επανόρθωσης³¹. Στην περίπτωση κατά την οποία τα αναληθή ή ανακριβή στοιχεία του δημοσιεύματος στοιχειοθετούν προσβολή προσωπικότητας, η υποχρέωση επανόρθωσης επιβάλλεται και από τις ΑΚ 57 και 59. Επιπλέον, η αξίωση επανόρθωσης επιβάλλεται και από τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας για την προσωρινή ρύθμιση κατάστασης, και ειδικότερα μέσω του άρθρου 732.

Στο Π.Δ. 100/2000 εναρμονίστηκε η ελληνική ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία με τις διατάξεις της οδηγίας 97/36/EK, όπου το δικαίωμα επανόρθωσης ρυθμίζεται κατά τρόπο ενιαίο για όλα τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης και ορίζεται ότι : *«Κάθε πρόσωπο, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, του οποίου προσβάλλονται από το περιεχόμενο τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής δικαιώματα, όπως ιδίως η προσωπικότητα, η τιμή ή η υπόληψη ή ο ιδιωτικός και ο οικογενειακός βίος ή η επαγγελματική, κοινωνική, επιστημονική, καλλιτεχνική, πολιτική ή άλλη συναφής δραστηριότητα, ο σύζυγος και οι συγγενείς μέχρι τετάρτου βαθμού νεκρού, η μνήμη του οποίου προσβάλλεται κατά τον τρόπο αυτό, καθώς και ο νόμιμος εκπρόσωπος νομικού προσώπου, του οποίου προσβάλλεται κατά τα ανωτέρω η φήμη ή το επιχειρηματικό συμφέρον, δικαιούται να ζητήσει επανόρθωση από το σταθμό που μετέδωσε την επίμαχη εκπομπή, μέσα σε αποκλειστική προθεσμία είκοσι (20) ημερών από τη μετάδοση ή αναμετάδοση της εκπομπής. Δικαίωμα επανόρθωσης έχει και κάθε πολιτικό κόμμα, συνδικαλιστικός και κοινωνικός ή άλλος συλλογικός φορέας, καθώς και τα στελέχη τους, όταν οι απόψεις τους για ένα ζήτημα που άπτεται των δραστηριοτήτων τους, παραποιούνται οι αποσιωπούνται κατά τρόπο που αλλοιώνεται η εντύπωση του ακροατή ή του τηλεθεατή για το πραγματικό περιεχόμενο των απόψεων αυτών. Αν ο θιγόμενος κατοικεί ή είναι εγκατεστημένος στο εξωτερικό, η προθεσμία αυτή παρεκτείνεται για άλλες είκοσι (20) ημέρες. Η προθεσμία αυτή αναβιώνει μετά από επανάληψη της εκπομπής ή των επίμαχων σημείων της.»*

Τέλος και ο Κώδικας Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ προβλέπει το δικαίωμα επανόρθωσης, καθώς ο δημοσιογράφος δικαιούται και οφείλει «να επανορθώνει χωρίς χρονοτριβή, με ανάλογη παρουσίαση και ενδεδειγμένο τονισμό, ανακριβείς πληροφορίες και ψευδείς ισχυρισμούς, που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του

³¹ «Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης. Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει επίσης δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοσης της απάντησης. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται τι δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και άμεση επανόρθωση ή η δημοσίευση και μετάδοση της απάντησης.»

ανθρώπου και του πολίτη και να δημοσιεύει ή να μεταδίδει την αντίθετη άποψη, χωρίς, αναγκαστικά, ανταπάντηση, η οποία θα τον έθετε σε προνομιακή θέση έναντι του θιγομένου.»

Γ. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ

Η αρχή του σεβασμού των απόψεων είναι συνυφασμένη με τη γενική δικαιοσύνη αρχή *audiatur et altera pars*, η οποία βρίσκει τη συνταγματική της απήχηση στην αρχή της προηγούμενης ακρόασης (άρθρο 20 παρ. 2). Η αρχή της πολυφωνίας του Τύπου και ο σεβασμός της διαφοράς των απόψεων θεμελιώνονται στις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 14 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 13 παρ. 1. Η ίδια αρχή εκφράζεται, υπό περιορισμένη μορφή και στην αναγνώριση του δικαιώματος απάντησης του άρθρου 3 παρ. 11 και 12 του Ν. 2328/1995. Επιπλέον, εκφράζεται και στην ΑΚ 57, όπως και στη γενική ρήτρα της καλής πίστης των ΑΚ 281 και 288.

Το καθήκον σεβασμού των απόψεων επιβάλλει την καλόπιστη και εμπεριστατωμένη κριτική σκέψεων και απόψεων που διατυπώθηκαν είτε σε έντυπο, είτε μεταδόθηκαν με άλλο μέσον. Η αρχή του σεβασμού των απόψεων δεν προϋποθέτει απαραίτητως ανακριβή δημοσίευση, όπως ισχύει με την επανόρθωση αναληθών ειδήσεων, αλλά αρκεί η διαπίστωση ότι υφίσταται μια διαφορετική άποψη επί συγκεκριμένου θέματος. Χαρακτηριστικά, το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας δέχεται ότι το δικαίωμα απάντησης αποβλέπει στην προστασία της εξουσίας του αυτοπροσδιορισμού του ατόμου, η οποία αποτελεί έκφραση του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας³².

³² Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 55.

Δ. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ.

Λόγω των ποικίλων μέσων επιρροής που έχει στη διάθεσή του ο Τύπος για τη διαμόρφωση της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της χώρας, πηγάζουν για αυτόν και αυξημένες ευθύνες όσον αφορά το είδος και το περιεχόμενο των πληροφοριών που διαχέονται στο κοινό, καθώς η ευθύνη του Τύπου δεν περιορίζεται στο καθήκον αληθείας και στην συμβολή του στο σχηματισμό της πολιτικής βούλησης του αναγνωστικού κοινού. Οι υποχρεώσεις αυτές απορρέουν από το χαρακτήρα της ελευθερίας του Τύπου ως πολιτικού δικαιώματος, το οποίο προστατεύεται, πέρα από τη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 1 του Συντάγματος, και από τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 2 και 3, 5 παρ. 1 και 29 παρ. 1 του Συντάγματος, που αφορούν στη λαϊκή κυριαρχία, τη συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο βίο και την κοινωνική ζωή της χώρας και στη λειτουργία των κομμάτων. Το καθήκον διαμόρφωσης της κοινής γνώμης εισχωρεί στο πεδίο του ιδιωτικού βίου μέσω της έννοιας του δικαιολογημένου συμφέροντος (367 παρ. 1 ΠΚ).

Η αποχή από την παρουσίαση σκηνών βίας (βλ. κώδικας δεοντολογίας ΕΣΡ), η απαγόρευση εξύμνησης τρομοκρατικών ενεργειών³³, εγκλημάτων ή επιτευγμάτων εγκληματιών ή λεπτομερούς περιγραφής αυτοκτονιών που επέτασσε το άρθρο 40 του Α.Ν. 1092/1938 (καταργήθηκε με το άρθρο μόνο του Ν. 2243/1994), αποτελούν στην πραγματικότητα συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου, ως παράγοντα επηρεασμού της κοινής γνώμης. Ειδικότερα όσον αφορά ειδήσεις και σχόλια που αφορούν στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας και στην εν γένει λειτουργία των κρατικών θεσμών, εφόσον δεν εμπίπτουν στη διάταξη του άρθρου 146 ΠΚ περί παραβιάσεων απορρήτων της Πολιτείας, η παρουσίαση επιβάλλεται να γίνεται κατά τρόπο που να μην ενσπείρει πανικό στο κοινό. Επίσης, όσον αφορά τον ευαίσθητο τομέα της υγείας, και ο Κώδικας Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ ορίζει ότι ο δημοσιογράφος οφείλει *«να ελέγχει και να τεκμηριώνει τις πληροφορίες, που αναφέρονται στον ευαίσθητο τομέα της υγείας, όπου η παραπλανητική πληροφόρηση και η εντυπωσιακή προβολή μπορούν να προκαλέσουν αδικαιολόγητη αναστάτωση στην κοινή γνώμη.»*

³³ Βλ. Στ. Τσακυράκης, «Ελευθερία Τύπου και Τρομοκρατία», ΝοΒ 1992, σελ. 34 επ.

Πάγια είναι η θέση της ελληνικής νομολογίας ότι το δικαιολογημένο ενδιαφέρον συνιστά ταυτόχρονα την ελευθερία και την υποχρέωση του Τύπου να διαμορφώνει την κοινή γνώμη.

7. ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η δημοσιογραφική έρευνα δεν είναι φαινόμενο των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα. Η έρευνα σε αρχεία και βιβλιοθήκες, η αναζήτηση και αξιολόγηση πληροφοριών από βοηθητικές πηγές για δημοσιογραφικούς σκοπούς, είναι μέθοδοι τόσο παλαιές όσο και η ίδια η δημοσιογραφία. Βεβαίως, χαρακτηριστικό της σύγχρονης δημοσιογραφίας είναι το πλήθος των πηγών και των ειδήσεων, αλλά και η ανάπτυξη και εφαρμογή νέων τεχνικών πληροφόρησης και διάχυσης της πληροφορίας στο κοινό.

Η σημασία της δημοσιογραφικής έρευνας για τη λειτουργία του Τύπου αλλά και γενικότερα των Μ.Μ.Ε. είναι αναμφισβήτητη. Αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία που ξεκινά από τον εντοπισμό ενός γεγονότος που ενδιαφέρει την κοινή γνώμη και καταλήγει στην είδηση που θα δει το φως της δημοσιότητας. Συνεπώς, η δημοσιογραφική έρευνα περιλαμβάνει τη συλλογή πληροφοριών, την επαλήθευσή τους, την επιλογή τους και τέλος τη σύνθεσή τους σε ένα πλήρες εννοιολογικό σύνολο³⁴. Η εξασφάλιση πληροφοριών για τη δημοσιογραφική έρευνα προϋποθέτει την ανεμπόδιστη πρόσβαση στις πηγές πληροφόρησης, διότι κάθε εμπόδιο όσον αφορά στην έρευνα ενδέχεται να οδηγήσει σε αδυναμία εντόπισης ή επαλήθευσης ενός γεγονότος, με αποτέλεσμα την παρεμπόδιση ενημέρωσης του κοινού ή τη διάδοση ανακριβούς είδησης σε βάρος του καθήκοντος αληθείας. Η ακώλυτη πρόσβαση στις πηγές πληροφόρησης μπορεί να αποτρέψει διαστρέβλωση των γεγονότων και παραποίηση της είδησης.

Συνεπώς, προϋπόθεση διεξαγωγής της δημοσιογραφικής έρευνας είναι η ελευθερία διεξαγωγής της. Ειδήσεις που προέρχονται από κρατικές πηγές μπορούν

³⁴ Στο παραπάνω πλαίσιο γίνεται κατανοητό ότι ο έλεγχος της νομιμότητας των δημοσιογράφων δεν γίνεται ενιαία επί του συνόλου της διαδικασίας, αλλά εφαρμόζεται ξεχωριστά σε κάθε στάδιο.

να θεωρηθούν δημοσιογραφική πληροφορία, μόνο όταν επαληθευτούν κατόπιν έρευνας, διότι καθοδηγούμενη πολιτική πληροφόρησης συνεπάγεται ελλιπή ή ψευδή πληροφόρηση, καθώς αποκλείεται η πρόσβαση των δημοσιογράφων στην έρευνα των πηγών.

Η επιτεινόμενη δυσχέρεια επαρκούς εποπτείας των διεθνών εξελίξεων και ο πολύπλοκος και απαιτητικός χαρακτήρας της σύγχρονης ειδησεογραφίας καθιστούν την δημοσιογραφική έρευνα ολοένα και δυσχερέστερη, διότι αφενός μεν υπάρχει η δυνατότητα ελέγχου και συγκέντρωσης πληροφοριών από κέντρα ηλεκτρονικής πληροφόρησης, αφετέρου δε προκύπτουν ιδιαίτεροι κίνδυνοι όταν οι πληροφορίες αφορούν σε άτομα. Μάλιστα, με το Ν. 2472/1997 περί προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, θεσπίζονται αυστηρές προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μπορούν να τύχουν επεξεργασίας, ούτως ώστε να προστατεύονται τα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες των φυσικών προσώπων και ιδίως της ιδιωτικής ζωής.

Συνεπώς, οδηγούμαστε και πάλι αναπόφευκτα στη σύγκρουση των δύο εννόμων αγαθών, του δικαιώματος της προσωπικότητας και της ελευθερίας έκφρασης, καθώς δημιουργείται το ερώτημα αν τελικά βαρύνει περισσότερο η ανάγκη ελέγχου και περιορισμού των κινδύνων της δημοσιότητας που απειλούν το άτομο, κίνδυνοι που πολλαπλασιάζονται λόγω των νέων τεχνικών ηλεκτρονικής επεξεργασίας πληροφοριών, ή αντίθετα πρέπει να δοθεί απόλυτη προτεραιότητα στην ελευθερία πληροφόρησης, η οποία θα κατέληγε κενό γράμμα χωρίς τη εξασφάλιση ακώλυτης πρόσβασης στην πηγή πληροφόρησης.

Τα αγαθά της προσωπικότητας είναι εκτεθειμένα σε κάθε είδους παραβίαση, καθώς αντικείμενο, άμεσα ή έμμεσα της δημοσιογραφικής έρευνας είναι το άτομο, είτε ως δημιουργός μιας κατάστασης, είτε ως θύμα. Οι κίνδυνοι για την προσωπικότητα επιτείνονται όταν:

- η δημοσιογραφική έρευνα ταυτίζεται με τη διείσδυση στον ιδιωτικό βίο και την παραβίαση του απορρήτου.
- η δημοσιογραφική έρευνα παίρνει ανακριτικό χαρακτήρα και επιχειρεί να υποκαταστήσει τις αστυνομικές και ανακριτικές αρχές, απομακρυνόμενη έτσι από την κύρια αποστολή της, την πληροφόρηση.
- η δημοσιογραφική έρευνα δε διεξάγεται με την οφειλόμενη ευσυνειδησία.

- η δημοσιογραφική έρευνα διεξάγεται με χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληροφόρησης.

A. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

Χαρακτηριστικό της διαφοροποίησης που επέφεραν οι σύγχρονες εξελίξεις στο τρόπο διεξαγωγής της δημοσιογραφικής έρευνας, είναι οι νέες μορφές της που εμφανίστηκαν κατά κύριο λόγο στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και ιδίως η ερευνητική δημοσιογραφική έρευνα, η οποία χαρακτηρίζεται από την έντονη χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογικών μέσων, προκειμένου να επιτευχθεί η συλλογή πληροφοριών³⁵.

Ουσιαστικά, το φαινόμενο της ερευνητικής δημοσιογραφίας γεννήθηκε στις Η.Π.Α. υπό την επίδραση του σκανδάλου του Watergate και μέχρι σήμερα διίστανται οι απόψεις σχετικά με το χαρακτήρα του και κυρίως με τη νομιμότητά του. Κατά τους μεν, πρόκειται για την παραδοσιακή δημοσιογραφία σε εκσυγχρονισμένη μορφή, κατά τους δε πρόκειται για υπεισέλευση σε χώρους στους οποίους η έννομη τάξη απαγορεύει την αυθαίρετη παρείσφρηση τρίτων, συνεπώς είναι εξ ορισμού παράνομη, ενώ κατά άλλους πρόκειται για έναν σχετικώς νέο κλάδο της παραδοσιακής δημοσιογραφίας, ο οποίος χρήζει ιδιαίτερης νομικής μεταχείρισης³⁶.

Όμως, η ερευνητική δημοσιογραφία δεν μπορεί σήμερα να ταυτιστεί με την παραδοσιακή δημοσιογραφική έρευνα. Η ειδοποιός διαφορά έγκειται στην ύπαρξη *επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος*, ενώ η κοινή δημοσιογραφική έρευνα με τα παραδοσιακά μέσα υπηρετεί το γενικότερο ενδιαφέρον του κοινού για πληροφόρηση. Με τη νέα ερευνητική δημοσιογραφία υπάρχει η δυνατότητα χρησιμοποίησης νέων τεχνολογικών μεθόδων πρόσβασης στις πηγές, αλλά κυρίως μεγάλης κινητοποίησης δημοσιογραφικού δυναμικού και αφειδούς προσφοράς από τα Μ.Μ.Ε. προσφοράς υλικών μέσων, προκειμένου να έρθει στο φως της δημοσιότητας μια είδηση που εξυπηρετεί επιτακτικό δημόσιο ενδιαφέρον. Μάλιστα, κατά της ερευνητικής δημοσιογραφίας επισημαίνεται συχνά ο επιλήψιμος χαρακτήρας των χρησιμοποιούμενων κατά την έρευνα μέσων, χαρακτήρας που μπορεί να αμβλυνθεί ή

³⁵ Κ. Βούλγαρη, «Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας», ΔιΜΜΕ 3/2007, σελ. 359.

³⁶ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 182.

ακόμη και να παραμεριστεί πλήρως στο στάδιο δημοσίευσης της πληροφορίας λόγω υπέρτερου δημόσιου συμφέροντος. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση της βρετανικής εφημερίδας Sunday Times, η οποία παραβίασε διατάξεις περί απορρήτου και ασύλου προκειμένου να αποδείξει επαρκώς την αμέλεια των παραγωγών της θαλιδομίδης. Όμως, παρά την έκταση και τη σημασία που κατά γενική ομολογία είχε η συγκεκριμένη είδηση για το κοινωνικό σύνολο σε παγκόσμιο επίπεδο, η βρετανική κυβέρνηση αρνήθηκε να περιβάλει με διαφορετική νομική μεταχείριση την υπόθεση αυτή³⁷. Στη χώρα μας, ελλείψει ειδικής νομοθετικής ρύθμισης, τα όρια της ερευνητικής δημοσιογραφίας αναζητούνται στις διατάξεις του κοινού δικαίου.

Βέβαια, σημαντικός κίνδυνος για την ερευνητική δημοσιογραφία είναι να μετατραπεί σε «ιεροεξεταστική ενασχόληση», καθώς δεν προβλέπεται πλήρως αποτελεσματική προστασία του προσώπου εναντίον του οποίου έχει εξαπολυθεί δημοσιογραφικό «κυνήγι μαγισσών». Εξάλλου, σύμφωνα και με το άρθρο 13 παρ. 3 του Π.Δ. 77/2003 του Κώδικα δεοντολογίας ειδησεογραφικών και δημοσιογραφικών πολιτικών εκπομπών ορίζει ότι : *«Η δημοσιογραφική έρευνα δεν πρέπει να υποκαθιστά τις αστυνομικές και ανακριτικές αρχές.»*

Β. ΔΙΕΙΣΔΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ως διεισδυτική δημοσιογραφική έρευνα χαρακτηρίζονται οι περιπτώσεις κατά τις οποίες τα χρησιμοποιούμενα μέσα είναι κατά βάση αθέμιτα και δεν λαμβάνεται καμία μέριμνα ούτως ώστε να μην παραβιαστούν τα όρια που θέτει κάθε άτομο για την προστασία ορισμένων πτυχών της προσωπικότητάς του από τη δημοσιότητα. Ο σεβασμός στην προσωπικότητα προβάλλει ως φραγμός απέναντι στην παράνομη ή προσκρούουσα στα χρηστά ήθη δημοσιογραφική διείσδυση, είτε αυτή ασκείται από δημοσιογράφους, είτε από τρίτα, εντεταλμένα από τα Μ.Μ.Ε., πρόσωπα.

Η διεισδυτική δημοσιογραφία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εκ προοιμίου παράνομη, εφόσον η άσκησή της περιορίζεται από ορισμένες αρχές :

³⁷ Ο.π. σελ. 183.

- Τα Μ.Μ.Ε. δε δικαιούνται κανένα ειδικό προνόμιο όσον αφορά στην παραβίαση των ορίων της προσωπικότητας ατόμων, τα οποία σε δεδομένη χρονική στιγμή βρίσκονται στο προσκήνιο της δημοσιότητας. Όποιες τυχόν αποκλίσεις που εμφανίζονται στην πράξη από την αρχή αυτή μπορούν να βρουν έρεισμα στον αυτοπροσδιορισμό των ορίων της προσωπικότητας από κάθε άτομο και στην χαλαρότητα των ορίων αυτών όταν πρόκειται για δημόσια πρόσωπα.
- Όρια κάθε δημοσιογραφικής δραστηριότητας αποτελούν οι διατάξεις του Ποινικού Δικαίου. Η επίκληση της δημοσιογραφικής αξίας μιας πληροφορίας στην οποία αποβλέπει ο δημοσιογράφος, δεν καθίστα νόμιμη την παραβίαση του ασύλου της κατοικίας, αλλά ούτε η σπουδαιότητα της δημοσιογραφικής έρευνας μπορεί να άρει τον άδικο χαρακτήρα της χρήσης βίας ή απειλής ή παραβίασης του απορρήτου της επικοινωνίας, προκειμένου να εξασφαλιστούν πληροφορίες. Δημοσιογράφος, ο οποίος υποκινεί τρίτο πρόσωπο να κοινοποιήσει εμπιστευτικές πληροφορίες που γνωρίζει λόγω της ιδιαίτερης θέσης του και οφείλει να τις κρατά απόρρητες, καθίσταται ηθικός αυτουργός των αδικημάτων των άρθρων 248-251 ΠΚ (παραβάσεις των ταχυδρομικών, τηλεγραφικών και τηλεφωνικών υπαλλήλων, παραβίαση του δικαστικού απορρήτου) ή παραβίασης επαγγελματικής εχεμύθειας κατά άρθρο 371 ΠΚ.³⁸ Βέβαια, η ποινική προστασία της προσωπικότητας θεωρείται υποτυπώδης, διότι προβλέπει μόνο τα εγκλήματα κατά της τιμής (άρθρα 361-369 ΠΚ), καθώς ο προσδιορισμός της αντικειμενικής υπόστασης όλων των ενδεχόμενων προσβολών της προσωπικότητας δεν είναι εκ των πραγμάτων δυνατός. Το Ποινικό Δίκαιο περιορίζεται στις κλασικές περιπτώσεις προσβολών (εξύβριση, δυσφήμιση και συκοφαντική δυσφήμιση), ενώ όσον αφορά στις υπόλοιπες περιπτώσεις, οι οποίες δεν εμπίπτουν στο πραγματικό των ανωτέρω ποινικών διατάξεων, εφαρμόζονται οι διατάξεις περί αδικοπρακτικής ευθύνης (ΑΚ 914 και 932³⁹). Οι προαναφερθείσες διατάξεις συμπληρώνονται από την ΑΚ 919 περί προσβολής των χρηστών ηθών, η οποία αποτελεί περιορισμό της

³⁸ Βλ. αντίθετη απόφαση ΕΣΔΑ Dammann κατά Ελβετίας (απόφ.25.4.2006.,77551/2001, ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 271)

³⁹ ΑΚ 932 «Σε περίπτωση αδικοπραξίας, ανεξάρτητα από την αποζημίωση για την περιουσιακή ζημία, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Αυτό ισχύει ιδίως για εκείνον που έπαθε προσβολή της υγείας, της τιμής ή της αγνείας του ή στερήθηκε την ελευθερία του (...)»

διδεισδυτικής δημοσιογραφίας, όταν τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την εξασφάλιση πληροφοριών προσκρούουν στα χρηστά ήθη. Μάλιστα, προκύπτει και το ερώτημα κατά πόσο η πραγματική σημασία δημοσίευσης μιας είδησης μπορεί να υπερκεράσει τον αντίθετο στα χρηστά ήθη χαρακτήρα της δημοσιογραφικής έρευνας.

- Η ερευνητική δημοσιογραφία, και ειδικότερα όταν αυτή λαμβάνει διαστάσεις διείσδυσης στον ιδιωτικό βίο των θιγομένων, ενδέχεται να προσβάλει το σύνολο της προσωπικότητας, γεγονός το οποίο θα πρέπει να ληφθεί υπόψη για τον προσδιορισμό της έκτασης και του περιεχομένου της παρεχόμενης προστασίας κατά ΑΚ 57 και 59. Συνηθέστερα όμως, κατά το στάδιο της έρευνας, προσβάλλονται οι επιμέρους εκφάνσεις της προσωπικότητας – τιμή, ιδιωτικός βίος, εικόνα – για τις οποίες επαρκή προστασία προσφέρουν οι ποινικές διατάξεις και οι διατάξεις περί αδικοπρακτικής ευθύνης. Η προσωπικότητα ως ενιαίο δικαίωμα, απειλείται κυρίως στο στάδιο της δημοσίευσης, λόγω του κοινωνικού ελέγχου που ακολουθεί τη δημοσιότητα πληροφοριών που αφορούν στο πρόσωπο και προκαλούν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Ο φόβος ενός ελέγχου που μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση και να κλονίσει την ίδια την αξία του προσώπου, ανύπαρκτος ή περιορισμένος κατά το στάδιο της έρευνας, επιβάλλει τη χρήση αυστηρότερων κριτηρίων για τη στάθμιση της αξίας μιας πληροφορίας που δημοσιοποιήθηκε απ' ό,τι για τη στάθμιση μιας πληροφορίας που απλώς αποκτήθηκε και που ενδεχομένως να μη δει ποτέ το φως της δημοσιότητας⁴⁰.

Το ΕΔΔΑ με την απόφαση **Radio Twist εναντίον Σλοβακίας της 19.12.2006**⁴¹, δίνει απαντήσεις σε πτυχές του κρίσιμου ερωτήματος της σύγκρουσης της αποκαλυπτικής δημοσιογραφίας με το απόρρητο της επικοινωνίας. Το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφασίσει αν η αποζημίωση για ηθική βλάβη που επέβαλαν τα δικαστήρια της Σλοβακίας σε ραδιοφωνικό σταθμό για την υποκλαπείσα συνομιλία μεταξύ του υπουργού Οικονομίας και υψηλόβαθμου αξιωματούχου του Υπουργείου Δικαιοσύνης με θέμα την αντιμετώπιση του Δ.Σ. μιας άρτι ιδιωτικοποιηθείσας δημόσιας επιχείρησης προσέβαλε την ελευθερία της ραδιοφωνίας, της

⁴⁰ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 186.

⁴¹ Β. Τζέμος, «Η ραδιοφωνική μετάδοση απόρρητης τηλεφωνικής επικοινωνίας δημοσίων προσώπων στη νομολογία του ΕΔΔΑ», ΔιΜΜΕ 2/2007, σελ. 209.

δημοσιογραφικής έρευνας και της μετάδοσης ειδήσεων και πληροφοριών κατά τρόπο που αντέβαινε στις επιταγές του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι οι συνομιλούντες ήταν δημόσια πρόσωπα και η συνομιλία δεν ήταν ιδιωτική, ενώ δεν αποδείχθηκε ότι ο ραδιοφωνικός σταθμός υπέκλεψε παράνομα τη συνομιλία. Με την απόφασή του το ΕΔΔΑ καταλήγει ότι αυτή η επιβολή αποζημίωσης στον ιδιωτικό ραδιοφωνικό σταθμό δεν ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία, δεν δικαιολογείτο από επιτακτική κοινωνική ανάγκη, εν ολίγοις δεν ήταν σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

8. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΟΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ο αυτονόητος για την εποχή μας σεβασμός της προσωπικότητας είναι ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του φιλελευθερισμού και του δημοκρατικού πνεύματος που διαπνέει τα περισσότερα συνταγματικά κείμενα του 20^{ου} αιώνα και αντίστοιχα αναγνωρίζεται ένα σφαιρικό δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας από το ιδιωτικό δίκαιο.

Ως *προσωπικότητα* ορίζεται το σύνολο των ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων που προκύπτουν από την υπόσταση του ατόμου ως ελλόγου και ενσυνειδήτου όντος και εξατομικεύουν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο⁴². Όπως προβλέπεται και στα περισσότερα ευρωπαϊκά δίκαια, η προστασία της προσωπικότητας περιλαμβάνει τα αγαθά που συνδέονται με το πρόσωπο, ήτοι τιμή, σωματική και ψυχική ακεραιότητα, υγεία, αγαθά της ιδιωτικής ζωής (privacy) και της σφαίρας του απορρήτου, όπως και στοιχεία εξατομίκευσης του προσώπου, όπως όνομα, εικόνα, φωνή κλπ. Περαιτέρω, αντικείμενο του δικαιώματος προστασίας της προσωπικότητας αποτελούν και οι αναγνωρισμένες από το Σύνταγμα ατομικές ελευθερίες, όπως η ελεύθερη άσκηση οικονομικής, πολιτικής και θρησκευτικής δραστηριότητας. Συνεπώς γίνεται διάκριση ανάμεσα στη στατική πλευρά της προσωπικότητας, η οποία ταυτίζεται με την αναγνωρισμένη στον άνθρωπο αξία, και

⁴² Α. Μάνεσης, «Ατομικές ελευθερίες», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1982, σελ. 116.

μια δυναμική πλευρά που συμπίπτει με την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Το δικαίωμα στην προσωπικότητα θεωρείται *δικαίωμα – πλαίσιο*, καθώς σε αυτό περιλαμβάνονται στοιχεία που συνθέτουν την ανθρώπινη αξία και αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της ανθρώπινης ιδιότητας, ενώ περιέχονται και συντελεστές καθοριστικοί για την ατομικότητα του προσώπου. Από σκοπιάς Συντάγματος, η αξία του ανθρώπου θεωρείται αγαθό μη δεκτικό στάθμισης με άλλα συμφέροντα, καθώς αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 παρ. 1. Γύρω από αυτόν τον αυστηρό πυρήνα κινούνται και άλλα έννομα αγαθά που σχετίζονται με την προσωπικότητα, ενδέχεται όμως να υποχωρήσουν αν συγκρουστούν με κάποιο άλλο υπέρτερο αγαθό, το οποίο αναγορεύεται από την έννομη τάξη σε λόγο που δικαιολογεί την επέμβαση ή αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής. Ως εκ τούτου, γεννάται το ερώτημα ποια αγαθά του εξωτερικού κόσμου συνδέονται με τον άνθρωπο με αξιολογική σχέση τέτοια, ούτως ώστε οι παράνομες επενέργειες επ' αυτών να συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας στην επίδικη περίπτωση.

Από τη γερμανική επιστήμη και νομολογία έχει διατυπωθεί η *θεωρία των σφαιρών της προσωπικότητας*⁴³, σύμφωνα με την οποία αντικείμενο έννομης προστασίας συνιστούν τρεις σφαίρες της ανθρώπινης προσωπικότητας : η ατομική, η ιδιωτική και η απόρρητη ή μυστική σφαίρα. Τα όρια των τριών αυτών σφαιρών της προσωπικότητας δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν επακριβώς εκ των προτέρων, αλλά εξαρτάται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις ποια σφαίρα και σε ποιο βαθμό έγινε αντικείμενο προσβολής. Η *μυστική ή απόρρητη σφαίρα* περιλαμβάνει κατά κανόνα, το πεδίο της ανθρώπινης προσωπικότητας που το άτομο δεν αποκαλύπτει ούτε στα πιο έμπιστα του πρόσωπα και στο οποίο επιτρέπει την πρόσβαση μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Στην *έννοια της ιδιωτικής σφαίρας* περιλαμβάνεται το πεδίο εκείνο της ανθρώπινης δραστηριότητας, το οποίο είναι μεν προσιτό στο στενό κύκλο των προσώπων της οικογένειας και των φίλων, επιτρέπεται όμως μόνο υπό προϋποθέσεις η πρόσβαση σε τρίτους. Τέλος, η ατομική σφαίρα, έχει σκοπό την προστασία του ατόμου υπό την έννοια της διατήρησης της ατομικότητάς του σε σχέση με τον κοινωνικό του περίγυρο. Στο πλαίσιο της ατομικής σφαίρας

⁴³ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 245.

προστατεύεται η επαγγελματική και κοινωνική εν γένει δραστηριότητα του ανθρώπου.

Το ιδιωτικού δικαίου δικαίωμα της προσωπικότητας κατοχυρώνεται στην ΑΚ 57, η οποία αποτελεί γενική ρήτρα προστασίας και αποτελεί αποτέλεσμα έμπνευσης και επιρροής από τον ελβετικό αστικό κώδικα και χαρακτηρίστηκε πρωτοπόρα για την εποχή της, καθώς έδωσε το πρώτο βασικό πλέγμα προστασίας στους προσβληθέντες στην προσωπικότητά τους. Η διάταξη αυτή αναγνωρίζει ένα γενικό, απόλυτο δικαίωμα του καθενός με το οποίο εξασφαλίζεται η προστασία του προσώπου και γενικότερα προασπίζεται η ανθρώπινη αξία. Συγκεκριμένα, η ΑΚ 57 αποτελεί συγκερασμό των συνταγματικών διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1, κατά τρόπο ώστε στο ιδιωτικού δικαίου δικαίωμα να περιλαμβάνεται και τόσο ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, που αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος, όσο και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Ενσυνείδητα ο νομοθέτης απέφυγε να οριοθετήσει το δικαίωμα της προσωπικότητας, επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο τη συνεχή διεύρυνση του δικαιώματος. Υπό την έννοια αυτή, η γενική ρήτρα της ΑΚ 57 θεωρείται κατευθυντήρια για το δικαστή, καθώς η προσωπικότητα ως έννοια αποτελεί αντικείμενο αναζήτησης και διερεύνησης και δεν έχει προκαθορισμένη διάσταση. Εξάλλου, μια *a priori* οριοθέτηση του δικαιώματος προσωπικότητας δεν είναι εφικτή, όπως δεν είναι δυνατή και η ιεράρχηση των επιμέρους αγαθών που περικλείει. Τυπικό, λοιπόν, αντικείμενο προστασίας αποτελούν οι εκφάνσεις της προσωπικότητας που δεν είναι δυνατόν να αποσπασθούν από το φορέα τους, διότι γεννιέται με αυτές, είτε αποκτώνται κατά τη διάρκεια της ζωής του, καθώς και τα δικαιώματα, τα οποία είναι μεν δυνατόν να αποσπασθούν από το φορέα, θεωρούνται όμως άμεσα συνδεδεμένα με αυτόν⁴⁴. Άρα είναι ιδιαίτερα κρίσιμη η ερμηνεία και εφαρμογή της ΑΚ 57 από το δικαστή, καθώς καλείται σε κάθε περίπτωση να χαρακτηρίσει συγκεκριμένες εκδηλώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας ως στοιχεία της προσωπικότητας και εν συνεχεία να υπαγάγει τα πραγματικά περιστατικά σε έναν κανόνα, οποίος από άποψη περιεχομένου προσομοιάζει περισσότερο με ηθική επιταγή παρά με διάταξη νόμου.

Όρια ιδιωτικού δικαίου για την προστασία της προσωπικότητας, πέρα από την ΑΚ 57, αποτελούν οι διατάξεις για τις αδικοπραξίες (ΑΚ 914, 918, 919 και 932), ο Ν.

⁴⁴ Γ. Καράκωστας, «Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity», ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 154.

1178/1981 περί αστικής ευθύνης του Τύπου, ο Ν. 2328/1995 περί Μ.Μ.Ε., καθώς και ο Ν. 2472/1997 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Εν τέλει, η προστασία της προσωπικότητας είναι το σταυροδρόμι όπου Συνταγματικό, Αστικό και Ποινικό Δίκαιο συναντώνται και διαφαίνεται κατά τον καλύτερο τρόπο η αλληλουχία των δικαιϊκών κλάδων.

Προσβολή της προσωπικότητας κατά ΑΚ 57 σημαίνει σύγκρουση δύο ομοειδών δικαιωμάτων : του δικαιώματος του θιγομένου - θύματος, ο οποίος υπέστη την προσβολή κατά κανόνα στη στατική πλευρά της προσωπικότητάς του (όνομα, τιμή, ιδιωτική σφαίρα), και του προσβάλλοντος – δράστη, του οποίου τίθεται υπό κρίση η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητάς του, ως εκδήλωση της επίδικης συμπεριφοράς του (τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή, δημοσίευμα, συλλογή ή επεξεργασία δεδομένων κλπ). Συνεπώς, η διάταξη της ΑΚ 57, δεν λειτουργεί μόνο υπέρ του θιγέντος από τα Μ.Μ.Ε., αλλά προστατεύει και το δημοσιογράφο, ο οποίος έχει τηρήσει τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου.

Προκειμένου να καταστούν σαφή τα όρια που θέτει το δικαίωμα της προσωπικότητας στην ελευθερία πρόσβασης και συλλογής πληροφοριών, ως ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας του Τύπου, αναγνωρίζονται ορισμένες ευρύτερες κατηγορίες αγαθών, στις οποίες εντάσσονται οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος της προσωπικότητας. Οι κατηγορίες αυτές συνδέονται με την προστασία: α) του προφορικού και του γραπτού λόγου, β) της φυσικής και ψυχικής εικόνας του ατόμου.

Α. ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ο προφορικός λόγος, αποτελεί αναμφίβολα προστατευόμενη έκφανση της προσωπικότητας. Μέσω του προφορικού λόγου ο άνθρωπος εξωτερικεύει τις σκέψεις του και αναπτύσσει την κοινωνικότητά του. Η σημασία του προφορικού λόγου για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου καθιστά επιτακτική την αναγνώριση στο τελευταίο του απόλυτου δικαιώματος να επιλέγει κυριαρχικά, τόσο αν ο λόγος του θα καταγραφεί, όσο και αν η καταγραφή αυτή μπορεί περαιτέρω να δημοσιοποιηθεί⁴⁵. Η αυθόρμητη και ανεπιτήδευτη ανθρώπινη συμπεριφορά θα τελούσε υπό έναν διαρκή και απρόβλεπτο κίνδυνο, εάν δεν διασφαλιζόταν η απεριόριστη δυνατότητα χρησιμοποίησης του προφορικού λόγου. Με την τεχνική δυνατότητα λήψης τους, η φωνή και ο λόγος του ανθρώπου μπορούν να αποχωριστούν από το φορέα τους και να αποτελέσουν ξεχωριστό αντικείμενο διάθεσης. Εάν η φωνή, κατόπιν ηχοληψίας με τεχνικά μέσα, χρησιμοποιηθεί αντίθετα με τη βούληση του φυσικού της φορέα, συνιστά προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας. Ακόμη όμως και μόνη η ηχοληψία συνιστά κατ' αρχήν προσβολή της προσωπικότητας, έστω και αν δεν ακολουθήσει χρήση.

Η αστική προστασία του προφορικού λόγου εξασφαλίζεται με την ΑΚ 57 και 59. Σύμφωνα με την αρχή του αυτοπροσδιορισμού των ορίων της προσωπικότητας, που αποτελεί και τη βάση της ΑΚ 57, εναπόκειται στο συγκεκριμένο άτομο να καθορίσει εάν και σε ποιόν θα επιτρέψει την αποτύπωση του προφορικού του λόγου και να αποφασίσει για τη διάθεση της ηχητικής αποτύπωσης. Συχνά προκύπτει το ερώτημα, εάν σε μια δημόσια ομιλία, ο ομιλητής δίνει ή όχι τη συναίνεσή του για τη μαγνητοφώνηση του λόγου του. Η απάντηση διαμορφώνεται κατά περίπτωση, καθώς, όποιος απευθύνεται προφορικά προς το κοινό, επιθυμεί μεν να καταστεί ο ακροατής αποδέκτης των λεγομένων του, δεν σημαίνει όμως ότι συναινεί για την καταγραφή της φωνής του. Μπορεί να γίνει λόγος για σιωπηρή συναίνεση στην περίπτωση, π.χ. ο πολιτικός απευθύνεται στους ψηφοφόρους του και δεν έχει αντίρρηση να χρησιμοποιήσει το μικρόφωνο που του προτείνεται. Αντίθετα δεν υπάρχει σιωπηρή συναίνεση για καταγραφή του λόγου, όταν ο ομιλητής δίνει τη συγκατάθεσή του να

⁴⁵ Κ. Βούλγαρη, «Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας», ΔιΜΜΕ 3/2007, σελ. 365.

μαγνητοφωνήσει τα λεγόμενά του μόνο ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, και όχι οιοσδήποτε τρίτος.

Εκτός από τις αστικές διατάξεις προστασίας της προσωπικότητας, παρέχεται και ποινική προστασία με το άρθρο 370^A του Ποινικού Κώδικα περί παραβίασης του απορρήτου των τηλεφωνημάτων και της προφορικής συνομιλίας. Η διάταξη αυτή καλύπτει : α) την αθέμιτη παγίδευση ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο παρέμβαση σε τηλεφωνική σύνδεση ή συσκευή με σκοπό να πληροφορηθεί ή να μαγνητοφωνήσει κάποιος το περιεχόμενο τηλεφωνικής συνδιάλεξης μεταξύ τρίτων, β) την αθέμιτη παρακολούθηση με ειδικά τεχνικά μέσα ή μαγνητοφώνηση προφορικής συνομιλίας μεταξύ τρίτων που δεν διεξάγεται δημόσια ή μαγνητοσκόπηση μη δημοσίων πράξεων τρίτων και γ) τη χρήση των πληροφοριών ή των μαγνητοταινιών που αποκτήθηκαν με τους παραπάνω τρόπους. *Παγίδευση* θεωρείται η με κατάλληλα τεχνικά μέσα παρεμβολή και υπεισέλευση στη μεταξύ τρίτων τηλεφωνική συνομιλία, κατά τρόπο ώστε να είναι δυνατή η ακρόασή της. Αθέμιτη είναι η παρεμβολή όταν γίνεται χωρίς δικαίωμα και παρά τη θέληση ή εν αγνοία των συνομιλούντων⁴⁶. Ωστόσο η παράγραφος 4 του ίδιου άρθρου αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης καθώς : «*η (χρήση) δεν είναι άδικη, αν έγινε ενώπιον δικαστικής ή άλλης ανακριτικής αρχής για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου συμφέροντος, που δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά*», και σύμφωνα με την **υπ' αριθμ. 2383/2003 απόφαση του Αρείου Πάγου**⁴⁷, μόνο όμως «*στην περίπτωση που η χρήση της αθέμιτης μαγνητοταινίας ή μαγνητοσκόπησης έγινε από τον τρίτο και όχι από τον αυτουργό ή ηθικό αυτουργό της υποκλοπής*». Σύμφωνα με την **υπ' αριθμ. 1/2001 απόφαση του Αρείου Πάγου**⁴⁸, η μόνη εξαίρεση από την απόλυτη απαγόρευση χρήσης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων είναι η προστασία υπέρτερων εννόμων αγαθών, όπως η ανθρώπινη ζωή. Σχετική με την παραπάνω απόφαση είναι και η **υπ' αριθμ. 1351/1997 απόφαση του Αρείου Πάγου**⁴⁹, η οποία έκρινε ότι λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο και αξιολογείται μαγνητοφωνημένη ιδιωτική συνομιλία μεταξύ του κατηγορουμένου και τρίτου χωρίς τη συναίνεση του τελευταίου, προκειμένου να αποδειχθεί η αθωότητα του πρώτου.

⁴⁶ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 203.

⁴⁷ Α.Π. 2383/2003, ΝΟΜΟΣ (Βλ. και Συνήγορος 2004, σελ. 200 και ΠοινΔικ 2004, σελ. 389).

⁴⁸ Α.Π. 1/2001, ΕλλΔνη 2001, σελ 374.

⁴⁹ Α.Π. 1351/1997, ΠοινΔικ 1998, σελ. 96.

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να γίνει αποδεκτό ότι αίρεται ο παράνομος χαρακτήρας της μαγνητοφώνησης χωρίς συναίνεση του δικαιούχου, όταν υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την ακριβή καταγραφή του περιεχομένου της ομιλίας, όταν αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλο προσφορότερο μέσο, όπως για παράδειγμα σημειώσεις, προκειμένου να διενεργηθεί δημοσιογραφική έρευνα. Βέβαια, το δημόσιο ενδιαφέρον για πληροφόρηση δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να δικαιολογήσει την επέμβαση στην προσωπικότητα μέσω λαθρακρόασης οιασδήποτε μορφής.

Και ο γραπτός λόγος, και συγκεκριμένα η γραπτή αποτύπωση των σκέψεών του, αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερη πτυχή του δικαιώματος της προσωπικότητας, καθώς η λαθραία γνώση του περιεχομένου ενός εγγράφου μπορεί να οδηγήσει σε προσβολή της. Συνεπώς, εφόσον η καταγραφή σκέψεων αποτελεί εκδήλωση της προσωπικότητας του συγγραφέα, προκύπτει ότι η εξουσία να προσδιορίσει εάν και υπό ποια μορφή θα δημοσιευτούν τα γραπτά του, ανήκει αποκλειστικά σε αυτόν. Μάλιστα, προκειμένου να προσδιοριστεί ο βαθμός της προσβολής, θα εξεταστεί το περιεχόμενο του εγγράφου, καθώς η προσβολή της προσωπικότητας θα είναι πράγματι εντονότερη σε περίπτωση που τα διαλαμβανόμενα στο έγγραφο αποτελούν στοιχεία μη ευρέως γνωστά ή αφορούν τον ιδιωτικό βίο και καταγράφηκαν με την πεποίθηση ότι θα παραμείνουν εμπιστευτικά, αλλά και ο βαθμός επιμέλειας του συγγραφέα κατά τη φύλαξη, καθώς η αμελής φύλαξη ή η έκθεση σε κοινή θέα μπορεί να εκληφθεί ακόμη και ως συναίνεση στην αποκάλυψη του περιεχομένου.

Η προστασία του γραπτού λόγου υπό την έννοια του απορρήτου αυτού επιτυγχάνεται σε επίπεδο ποινικού δικαίου μέσω της διάταξης του άρθρου 370 ΠΚ, με το οποίο εκφράζεται το κατοχυρωμένο συνταγματικό απόρρητο των επιστολών⁵⁰.

Μια άλλη πτυχή της προστασίας του γραπτού λόγου παρουσιάζει η απόφαση του ΕΔΔΑ **Tatlav κατά Τουρκίας**⁵¹ (2.5.2006, υποθ. 50692/1999), όπου ο προσφεύγων ήταν συγγραφέας ενός βιβλίου, στο οποίο διατύπωνε τη θέση ότι η θρησκεία παρέχει νομιμοποίηση στις κοινωνικές αδικίες με το να τις παρουσιάζει ως θεϊκό θέλημα. Για τις απόψεις του αυτές καταδικάστηκε από τα εθνικά δικαστήρια σε φυλάκιση ενός

⁵⁰ «Όποιος αθέμιτα και με σκοπό να λάβει γνώση του περιεχομένου τους ανοίγει κλειστή επιστολή ή άλλο κλειστό έγγραφο ή παραβιάζει τον κλειστό χώρο στον οποίο είναι φυλαγμένα ή με οποιονδήποτε τρόπο εισχωρεί σε ξένα απόρρητα διαβάζοντας ή αντιγράφοντας ή αποτυπώνοντας με άλλο τρόπο επιστολή ή άλλο έγγραφο τιμωρείται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους.»

⁵¹ Tatlav κατά Τουρκίας, ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 270. Σχετική και η υπόθεση Giniewski κατά Γαλλίας (ΕΔΔΑ 31.1.2006, 64016/2000), ΔιΜΜΕ 1/2006, 113.

έτους για έκδοση υλικού που αποσκοπούσε στην προσβολή της μουσουλμανικής θρησκείας. Το ΕΔΔΑ τον δικαίωσε, καθώς έκρινε ότι, αν και κάποια αποσπάσματα του βιβλίου ήταν ιδιαίτερα επικριτικά για τη θρησκεία σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο, δεν είχαν όμως προσβλητικό τόνο που να στρέφεται ευθέως κατά συγκεκριμένων πιστών και των ιερών τους συμβόλων. Επιπλέον, το ενδεχόμενο μιας ποινικής καταδίκης θα μπορούσε να αποθαρρύνει τη διατύπωση διαφορετικών απόψεων αναφορικά με τη θρησκεία και να εμποδίσει την εδραίωση του πλουραλισμού που είναι απαραίτητος για την ανάπτυξη κάθε δημοκρατικής κοινωνίας.

Β. ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ

Ο σεβασμός προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια επιβάλλει την αναγνώριση μιας εξουσίας επιλογής από τον ίδιο τον δικαιούχο του τρόπου και του χρόνου απεικονιστικής αποτύπωσης της εξωτερικής του εμφάνισης, κυρίως όμως την απόφαση για το εάν το αποτέλεσμα αυτής της απεικόνισης θα εκτεθεί ή όχι στη δημοσιότητα. Η δικαιολογητική βάση για την παρεχόμενη προστασία του δικαιώματος της ίδιας εικόνας είναι ότι η προς τα έξω εξατομίκευση του προσώπου συντελείται με τη φωτογράφιση και δη με την κινηματογραφική αποτύπωση της εμφάνισης του στην τηλεόραση που περιλαμβάνει τη φυσιогνωμία του προσώπου με όλες τις εξωτερικές κινητικές εναλλαγές (εκφράσεις, μορφασμοί, χειρονομίες κλπ) και αποδίδεται πληρέστερα η όλη εικόνα του, με αποτέλεσμα να προσβάλλεται σε μεγαλύτερο βαθμό η προσωπικότητά του⁵².

Έχει κριθεί ότι η φωτογράφιση ενός προσώπου ως μέλους του συνόλου των ατόμων που έλαβαν μέρος σε δημόσια εκδήλωση δεν προσβάλλει κατ' αρχήν το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας⁵³. Μάλιστα, η συμμετοχή μπορεί να συνιστά είτε σιωπηρή συναίνεση που απορρέει από την εξουσία αυτοπροσδιορισμού του ατόμου, είτε «ιδίω κινδύνω ενέργεια» κατά ΑΚ 300⁵⁴. Αντίθετα, η εξατομίκευση ενός από τα

⁵² Βλ. ΠΠρΘεσ/κης 26488/2001, Αρμ 2003, σελ. 931.

⁵³ Βλ. ΕφΘεσ/κης 2147/2001, Αρμ 2002, σελ. 1161.

⁵⁴ «Αν εκείνος που ζημιώθηκε συντέλεσε από δικό του παίσιμα στη ζημία ή την έκτασή της, το δικαστήριο μπορεί να μην επιδικάσει αποζημίωση ή να μειώσει το ποσό της (...)»

συμμετέχοντα πρόσωπα και η άνευ σπουδαίου λόγου δημοσιογραφική εμμονή στο πρόσωπό του, συνιστά προσβολή εφόσον το συγκεκριμένο πρόσωπο δεν διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη συλλογική εκδήλωση. Σε κάθε περίπτωση, αν η φωτογράφιση ενός προσώπου κρίνεται δημοσιογραφικά αναγκαία λόγω ειδικών περιστάσεων, κυρίως λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού, θα πρέπει τουλάχιστον να ληφθούν μέτρα ώστε να αποφευχθεί η ευθεία αναγνώριση του απεικονιζομένου προσώπου από έναν ευρύ κύκλο προσώπων. Άρα θα πρέπει κάθε φορά να εξετάζεται κατά πόσο είναι αναγκαία η αναγνώριση της ταυτότητας του εικονιζομένου προσώπου για την ικανοποίηση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης.

Εφόσον διαπιστωθεί ότι δεν συντρέχουν λόγοι άρσης του παρανόμου της προσβολής που προήλθε μέσω της φωτογράφισης, σκόπιμο είναι να διερευνηθούν οι εξωτερικές περιστάσεις λήψης του επίμαχου φωτογραφικού υλικού και κυρίως να εξεταστεί εάν η λήψη έγινε φανερά ή μυστικά, σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο και παρά τη βούληση του απεικονιζομένου. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η αυθαίρετη φωτογράφιση ενός προσώπου, εκτός από το δικαίωμα αποζημίωσης που προβλέπεται με την ΑΚ 57, μπορεί να αξιωθεί και περαιτέρω προστασία σύμφωνα με τις ειδικές διατάξεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων κατά το Ν. 2472/1997.

Όσον αφορά στον ιδιωτικό βίο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στη νομολογία η τάση των δικαστηρίων να αναγνωρίζουν ένα ευρύτερο πλαίσιο ιδιωτικότητας, το οποίο δεν προσδιορίζεται στον απόλυτα προσωπικό χώρο του ατόμου, αλλά καταλαμβάνει και τις δραστηριότητές του, οι οποίες εκδηλώνονται μεν σε δημόσιο χώρο, χαρακτηρίζονται όμως από μια έντονα προσωπική χροιά (σχετική και η υπόθεση Peck κατά Ηνωμένου Βασιλείου).

Συγκεκριμένα, στην υπόθεση **von Hannover κατά Γερμανίας (ΕΔΔΑ, αποφ. 24.6.2004)**⁵⁵, αίτημα της προσφεύγουσας Καρολίνας του Μονακό είναι η μη δημοσίευση φωτογραφιών από την ιδιωτική της ζωή στον σκανδαλοθηρικό τύπο σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με την απόφαση, αποφασιστικό κριτήριο στη στάθμιση του δικαιώματος στον ιδιωτικό βίο με την ελευθερία του Τύπου είναι η συμβολή των άρθρων και των φωτογραφιών σε μια συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος. Η δημοσίευση υλικού, του οποίου ο μόνος σκοπός είναι να ικανοποιήσει την περιέργεια ενός συγκεκριμένου αναγνωστικού κοινού σχετικά με τις λεπτομέρειες της

⁵⁵ Von Hannover κατά Γερμανίας (αποφ. 24.6.2004), ΔιΜΜΕ 3/2005, σελ 438.

ιδιωτικής ζωής του εικονιζόμενου, ο οποίος στην περίπτωση αυτή δεν ασκεί δημόσια καθήκοντα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνεισφέρει σε οποιονδήποτε διάλογο γενικού κοινωνικού ενδιαφέροντος, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι το πρόσωπο είναι δημόσια γνωστό και από το αν οι χώροι που λαμβάνονται οι φωτογραφίες είναι απόμεροι ή όχι, καθώς και σε δημόσιους χώρους υπάρχει δικαιολογημένη προστασία του ιδιωτικού βίου. Σε κάθε περίπτωση, συνεκτιμώνται οι συνθήκες υπό τις οποίες λαμβάνονται οι φωτογραφίες (μυστικότητα, γνώση ή συναίνεση του εικονιζόμενου, παρενόχληση αυτού). Επίσης, επισημαίνεται ότι πρέπει να γίνεται στενή ερμηνεία του όρου «πρόσωπο της απόλυτης επικαιρότητας», ώστε ο χαρακτηρισμός αυτός να αποδίδεται σε πολιτικούς κατά την άσκηση επίσημων καθηκόντων και όχι σε έναν ιδιώτη που δεν ασκεί δημόσια καθήκοντα. Μάλιστα, κατά τη δεύτερη περίπτωση, το εμπορικό συμφέρον των περιοδικών για τη δημοσίευση φωτογραφιών υποχωρεί μπροστά στο δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο.

Θα πρέπει συνεπώς να κριθεί κατά πόσο το ενδιαφέρον του κοινού για την εικόνα μιας διασημότητας υπερσχύει του σεβασμού της προσωπικότητάς αυτής. Κρίνεται ότι θα πρέπει να ισχύσει η αρχή του πλέον ανώδυνου για το πρόσωπο μέσον, η οποία επιβάλλει να ικανοποιηθεί το ενδιαφέρον για πληροφόρηση με τη δημοσίευση φωτογραφιών αρχείου, ώστε να αποφευχθεί μια νέα φωτογράφιση του προσώπου⁵⁶.

Τέλος, η προστασία του ψυχικού κόσμου του προσώπου συνιστά ιδιαίτερη έκφανση του δικαιώματος της προσωπικότητάς του. Ο κίνδυνος διάρρηξης του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου δεν είναι μόνο θεωρητικός, και μάλιστα όταν αναφερόμαστε σε πρόσωπα, τα οποία υπερεκτίθενται στο φως της δημοσιότητας. Κάθε απόπειρα συστηματικής ανάλυσης της προσωπικότητας που επιχειρείται χωρίς τη συναίνεση του φορέα της, ενδέχεται να προσκρούει στο δικαίωμα της προστασίας της προσωπικότητας, καθώς οδηγεί στην απογύμνωση και στον υπαρξιακό εκμηδενισμό του ατόμου, το οποίο με αυτόν τον τρόπο καθίσταται ευάλωτο στον κοινωνικό του περίγυρο. Ακόμη όμως και όταν υπάρχει προηγούμενη συναίνεση του φορέα, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι ιδιαίτερες εκφάνσεις του ψυχισμού ενός ανθρώπου δεν θα πρέπει να εκτίθενται στο ευρύ κοινό, καθώς η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν διατίθεται, ακόμη και κατόπιν συναίνεσης του φορέα της⁵⁷.

⁵⁶ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 208.

⁵⁷ Βλ. και υπ' αριθμ. 4701/2002 απόφαση ΜΠρΑθ (ΝΟΜΟΣ), σχετικά με reality shows.

9. ΑΥΤΟΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΟΡΙΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ – ΠΡΟΣΩΠΑ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑΣ

Κατά τη κρατούσα άποψη, *δημόσιο πρόσωπο* θεωρείται όποιος κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στην κοινωνία, θέση η οποία του προσδίδει ισχύ και επιρροή στα κοινωνικά δρώμενα⁵⁸. Λόγω της οικειοθελούς έκθεσής τους, τα δημόσια πρόσωπα υπόκεινται σε αμείλικτο έλεγχο και κριτική από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη διακινδύνευση της τιμής και της υπόληψής τους σε σχέση τους ιδιώτες. Βέβαια, η επέμβαση και η κριτική που ασκείται για γεγονότα που ανάγονται στον ιδιωτικό τους βίο είναι αποτέλεσμα της επιλογής τους να εκτεθούν στη δημόσια σφαίρα και ειδικώς σε ό,τι αφορά δημόσια πρόσωπα που ασκούν δημόσια εξουσία, η έννοια του ιδιωτικού βίου έχει δικαιολογημένα σχετικοποιηθεί.

Σχετική είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ (43797/1998, 6.4.2006) στην **υπόθεση Malisiewicz – Gazior κατά Πολωνίας**⁵⁹, αναφορικά με το ότι τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι ευρύτερα όταν αφορούν πολιτικούς και όχι ιδιώτες. Η αιτούσα, κατά τη διάρκεια του προεκλογικού της αγώνα, δημοσίευσε δύο άρθρα στα οποία ανέλυε τις πολιτικές της ιδέες και κατηγορούσε γνωστό πολιτικό για κατάχρηση εξουσίας, περιγράφοντας μια δικαστική περιπέτεια στην οποία αυτός την είχε εμπλέξει. Ο θιγόμενος πολιτικός κινήθηκε εναντίον της δικαστικά και πέτυχε την καταδίκη της σε φυλάκιση ενός έτους για συκοφαντική δυσφήμιση, ενώ υποχρεώθηκε να δημοσιεύσει με δικά της έξοδα το διατακτικό της απόφασης και να ζητήσει δημοσίως συγγνώμη από τον ενάγοντα. Το Δικαστήριο έκρινε υπέρ της αιτούσας με το σκεπτικό ότι οι ισχυρισμοί της δεν αποτελούσαν προσωπική επίθεση κατά του θιγομένου, αλλά εντάσσονταν στο πλαίσιο μιας ευρύτερης πολιτικής αντιπαράθεσης, την οποία ο θιγόμενος πολιτικός όφειλε να ανεχθεί.

Μάλιστα η απόφαση του ΕΔΔΑ **Urbiró Rodrigues κατά Πορτογαλίας**⁶⁰ (75008/2001, 29.11.2005), δέχτηκε ότι τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι

⁵⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 13 του Ποινικού Κώδικα, πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα δεν είναι μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι εν στενή εννοία, αλλά όλα τα πρόσωπα στα οποία έχει ανατεθεί νομίμως, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Πολιτικοί είναι τα πρόσωπα που ασχολούνται με την πολιτική με την ευρεία έννοια και ασκούν, άσκησαν ή επιδιώκουν πολιτικό αξίωμα.

⁵⁹ Malisiewicz – Gazior κατά Πολωνίας, ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 273.

⁶⁰ Urbiró Rodrigues κατά Πορτογαλίας, ΔιΜΜΕ 1/2006, σελ. 116.

ευρύτερα – όχι μόνο για τους πολιτικούς – αλλά και για τους δημοσιογράφους, οι οποίοι διαφέρουν λόγω ιδιότητας από τους απλούς πολίτες.

Αντίθετη βέβαια είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ (29288/2002, 18.4.2006) στην υπόθεση **Roseiro Bento κατά Πορτογαλίας**⁶¹, σχετικά με το αν τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι ευρύτερα όταν αφορούν πολιτικούς και όχι ιδιώτες. Ο αιτών ήταν κατά τον κρίσιμο χρόνο δήμαρχος μιας πορτογαλικής πόλης και κατά τη διάρκεια μιας διάσκεψης του δημοτικού συμβουλίου δέχτηκε έντονη λεκτική επίθεση από δημοτικό σύμβουλο αντίπαλης πολιτικής παράταξης. Απαντώντας με τη σειρά του, του επιτέθηκε και ο ίδιος με οξείς χαρακτηρισμούς, αποκαλώντας των μεταξύ άλλων «*πολιτικά αντιστικό*». Η διαμάχη κατέληξε στα δικαστήρια, όπου ο δήμαρχος υποχρεώθηκε στην πληρωμή χρηματικής αποζημίωσης στον πολιτικό του αντίπαλο. Διαφωνώντας με την καταδίκη του, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, το οποίο τον δικαίωσε με το σκεπτικό ότι αφενός η υπόθεση αφορούσε λεκτικούς διαξιφισμούς που είχαν ανταλλαγή σε πολιτική συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου, χώρου όπου υπάρχει έντονο δημόσιο συμφέρον για την ελευθερία του λόγου, αφετέρου ότι ο δημοτικός σύμβουλος θα έπρεπε να είχε προβλέψει ότι ο δήμαρχος θα αντιδρούσε έντονα στην εναντίον του επίθεση.

Δημόσια πρόσωπα, εκτός αυτά που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή που συμμετέχουν στην πολιτική ζωή της χώρας, είναι και τα λεγόμενα πρόσωπα της σύγχρονης ιστορίας, τα οποία, σύμφωνα με τη θεωρία που αναπτύχθηκε στη γερμανική επιστήμη, διακρίνονται σε *πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας*, που ενδιαφέρουν εν γένει το κοινό και *πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας*, που απασχολούν την κοινή γνώμη εν όψει ενός εξαιρετικού και έκτακτου γεγονότος⁶². Μάλιστα, τα πρόσωπα της σχετικής επικαιρότητας οφείλουν να ανέχονται επεμβάσεις στην προσωπικότητά τους κατά το χρόνο που βρίσκονται στο προσκήνιο της δημοσιότητας⁶³. Συνεπώς, κρίνεται ότι το κοινό δεν έχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον να έχει πλήρη εικόνα των προσώπων της σχετικής επικαιρότητας και ο κύκλος των επιτρεπτών επεμβάσεων στην προσωπικότητά του περιορίζεται στον κύκλο της δραστηριότητας που τα έκανε γνωστά.

⁶¹ Roseiro Bento κατά Πορτογαλίας, ο.π. 272.. Σχετική και η υπόθεση Stangu και Scutelnicu κατά Ρουμανίας (ΕΔΔΑ 31.1.2006, 53889/2000), ΔιΜΜΕ 1/2006, σελ. 113.

⁶² Γ. Καρακώστας, «Όροι και προϋποθέσεις δημοσίευσης προσωπικών δεδομένων που αφορούν πρόσωπο της δημοσιότητας», ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 24 επ.

⁶³ Το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Λιοναράκης κατά Ελλάδας (βλ. και παρακάτω, ΔιΜΜΕ 2/2007, σελ. 290), έκρινε ότι οι οξείς χαρακτηρισμοί που δέχτηκε ο ενάγων ως πρόσωπο της επικαιρότητας, όφειλαν να γίνουν ανεκτοί, διότι περιλαμβάνονταν σε μια ζωνή συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει κρίνει στην απόφαση Niemietz κατά Γερμανίας της 16.12.1992 και κατά Σουηδίας της 26.3.1987, ότι οι πληροφορίες που αφορούν στην πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα ενός προσώπου, δηλαδή την κοινωνική σφαίρα της προσωπικότητάς του, μεταπίπτουν στην ιδιωτική σφαίρα, αν έχει παρέλθει σημαντικό χρονικό διάστημα μεταξύ της χρήσης των πληροφοριών και των γεγονότων στα οποία αναφέρονται. Κατά τον ίδιο τρόπο, δεδομένα του ιδιωτικού βίου για τα οποία υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για δημοσιοποίησή τους κατά το χρόνο που συμβαίνουν τα σχετικά γεγονότα, δεν είναι επιτρεπτό να δημοσιεύονται μετά την πάροδο μεγάλου χρονικού διαστήματος⁶⁴.

Η υπόθεση Μ. Παπανδρέου κατά Λ. Κανέλλη⁶⁵ παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, διότι παρουσιάζονται πλήθος ζητημάτων που αφορούν την ελευθερία του λόγου και την ιδιωτικότητα του ατόμου. Η ενάγουσα Μ. Παπανδρέου, πρώην σύζυγος πρωθυπουργού, μητέρα του Γ. Παπανδρέου, τότε αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών και μετέπειτα προέδρου του ΠΑΣΟΚ, πρόεδρος και η ίδια μη κυβερνητικών οργανώσεων με πλούσια δράση και συμμετοχή στη δημόσια ζωή, μπορεί να αποτελέσει τον πλήρη ορισμό του δημοσίου προσώπου. Το αντικείμενο της υπόθεσης είναι η δημοσίευση από την εναγομένη δημοσιογράφο και βουλευτή στο περιοδικό *Νέμεσις*, προσωπικών επιστολών που εστάλησαν από την ενάγουσα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) στον γιο της Γ. Παπανδρέου, τον οποίο συμβούλευε για διάφορα θέματα του Ιδρύματος Ανδρέα Παπανδρέου, καθώς και για άλλα θέματα άσκησης δημόσιας εξουσίας. Μέσα από τις επιστολές αυτές, οι οποίες ήταν προϊόν υποκλοπών και ο αυτουργός παρέμεινε άγνωστος και δεν ήταν διάδικος⁶⁶, παρουσιάζεται μια μητέρα να προωθεί τον γιο της στην πρωθυπουργία, να του κάνει υποδείξεις σχετικά με το κόμμα και τις σχέσεις του με τον πρωθυπουργό, να αναφέρεται στη συγκέντρωση μυστικών κονδυλίων από την Ελλάδα και την Αμερική για το Ίδρυμα Ανδρέα Παπανδρέου, το οποίο φαίνεται να αντιμετωπίζει ως μέσο ανάδειξης του γιου της, τον οποίο και συμβουλεύει, πέραν του τρόπου του πολιτεύεσθαι, και για τη δημιουργία οικογενειακής δυναστείας. Παράλληλα αναφέρεται με ιδιαίτερα δηκτικό τρόπο σε πολιτικά και θεσμικά πρόσωπα. Εκτός από τις επιστολές προς τον γιο της, στο περιοδικό δημοσιεύθηκαν και άλλες επιστολές της

⁶⁴ Ο.π. σελ. 28.

⁶⁵ Α. Φωτιάδου «Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου», Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 233.

⁶⁶ Βλ. σχετικά και υπόθεση Bartinksi vs Vopper, ο.π. σελ 95.

Μ. Παπανδρέου προς δύο Αμερικανούς γνωστούς της, ο ένας εκ των οποίων ήταν ο δικηγόρος της, στις οποίες αναφερόταν σε όλως προσωπικά θέματα. Τη δημοσίευση των επιστολών συνόδευαν φωτογραφίες, καυστικά σχόλια και απαξιωτικοί χαρακτηρισμοί προς την Μ. Παπανδρέου από την εναγόμενη δημοσιογράφο, όπως π.χ. ότι συμπεριφέρεται ως «αυτοκράτειρα», «βασίλομήτωρ», «βαλιντέ χανούμ στην Υψηλή Πύλη των Οθωμανών», «Φρειδερίκη», «Ολυμπιάδα», «Λουκρητία», «Αγριππίνα», «γκλαμουράτη χήρα» και «μαμά σικελικής φαμίλιας». Με την αγωγή της η Μ. Παπανδρέου διεκδικούσε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον. Το παράδοξο της **υπ' αριθμ. 65/2004 απόφασης του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**⁶⁷, με την οποία απορρίφθηκε η αγωγή, είναι ότι ενώ δέχτηκε χωρίς τον παραμικρό δισταγμό ότι οι επίμαχες επιστολές ήταν ιδιωτικές και προϊόν υποκλοπής, έκρινε εξίσου κατηγορηματικά ότι το περιεχόμενό τους παρουσίαζε τέτοιο ενδιαφέρον ώστε να δικαιολογείται η δημοσίευσή τους κατά παράβαση του απορρήτου των ανταποκρίσεων (άρθρο 19 Σ.) και του δικαιώματος της ενάγουσας στην προσωπικότητα και την ιδιωτική ζωή (άρθρα 5 παρ. 1 και 9 παρ. 1 Σ), χωρίς καμία περαιτέρω αναφορά στις διατάξεις του Συντάγματος, πολλώ δε μάλλον, στους κανόνες της ΕΣΔΑ. Εν ολίγοις, το δικαστήριο αποφάσισε ότι *«η χρήση του απορρήτου των επιστολών και η δημοσίευση αληθών ειδήσεων και σχολίων, που σχετίζονται με τη συμπεριφορά δημοσίου προσώπου είναι επιτρεπτή, εφόσον γίνεται εντός των ορίων του νομίμου δικαιώματος και καθήκοντος του δημοσιογράφου να πληροφορεί το αναγνωστικό κοινό του περιοδικού για τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων, τα οποία, ως εκ της ιδιότητάς τους, ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο, κινούμενος από δικαιολογημένο ενδιαφέρον και με σκοπό τη διαφύλαξη δικαιολογημένου ουσιώδους δημοσίου συμφέροντος που σχετίζεται με τη συνταγματική τάξη και τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.»*

Όπως ήταν αναμενόμενο, η Μ. Παπανδρέου άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης, με την απόφαση της οποίας δικαιώθηκε. Συγκεκριμένα, με την **υπ' αριθμ. 9099/2005 απόφαση του Εφετείου Αθηνών**⁶⁸, κρίθηκε ότι η παραβίαση του απορρήτου ηλεκτρονικής ιδιωτικής επιστολής από τρίτο, ο οποίος απέκτησε την εν λόγω επιστολή από το δράστη της υποκλοπής και στη συνέχεια τη δημοσίευσε, δεν εμπίπτει μεν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 370^A του ΠΚ, βρίσκεται όμως ως παράνομη πράξη κατά την έννοια των άρθρων 57 και 914 ΑΚ, επαρκές έρεισμα στις

⁶⁷ ΠΠρΑθ 65/2004, ΔιΜΜΕ 3/2004, σελ. 390.

⁶⁸ ΕφΑθ 9099/2005, ΔιΜΜΕ 4/2005, σελ. 561

υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις του άρθρου 19 Σ., του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 17 του ΔΣΔΠΑ. Το συνταγματικά αναγνωρισμένο καθήκον του Τύπου να ενημερώνει το κοινό, συνιστά λόγο άρσης του αδικού της προκαλούμενης κατά τον παραπάνω τρόπο προσβολής της προσωπικότητας, υπό την επιφύλαξη ότι δεν θίγεται ο απαραβίαστος πυρήνας της ιδιωτικής ζωής, αποκάλυψη του οποίου θα έθιγε την ίδια την αξία του προσώπου. Χαρακτηριστικά η απόφαση αναφέρει ότι *«Οι φράσεις (της δημοσιογράφου) (...), δεν αποτελούν απλώς οξεία κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς, ούτε δικαιολογούνται από δημοσιογραφικό ενδιαφέρον για την ενημέρωση του κοινού. Αυτές εκφέρονται με σκοπό εξύβρισης της ενάγουσας, χωρίς να είναι αντικειμενικά αναγκαίες για τη δέουσα απόδοση του περιεχομένου των σκέψεων της εναγομένης. Πράγματι, με τις εν λόγω φράσεις η εναγομένη, αποδίδοντας στην ενάγουσα χαρακτηρισμούς προσώπων που ανήκει σε μοναρχικό περιβάλλον, που διεξάγει σατανικούς και υπόγειους αγώνες επιβολής, που είναι αδίστακτο και κυνικό και ενεργεί ανενδοίαστα με ψυχρούς υπολογισμούς και ακόμη παρομοιάζοντας αυτήν με ηγεμονικά, αυτοκρατορικά και βασιλικά πρόσωπα, καταγεγραμμένα στην ιστορική διαδρομή σε μεγάλο βαθμό απαξιωτικά για την ανελεύθερη, αυταρχική και διεφθαρμένη πορεία τους, σκόπευε ειδικά στην προσβολή της τιμής της ενάγουσας με την αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του προσώπου της και την περιφρόνηση και τον ονειδισμό αυτής.»*

Επίσης, και σε άλλες έννομες τάξεις το ενδιαφέρον του κοινού για πληροφόρηση δεν κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό σε σχέση με το έννομο συμφέρον του προσώπου για κατοχύρωση του σεβασμού του απορρήτου του ιδιωτικού βίου. Στη Γαλλία, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπόθεση του βιβλίου *“Le Grand Secret”* του γιατρού του Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας Fr. Mitterrand, δρ. Claude Gubler, το οποίο δημοσιεύτηκε αμέσως μετά το θάνατό του και εξιστορούσε το χρονικό της ασθένειας του αποβιώσαντος. Συγκεκριμένα ο Gubler αποκάλυπτε, ότι από τους πρώτους κιόλας μήνες της θητείας του, ο Πρόεδρος είχε προσβληθεί από καρκίνο και εξιστορούσε πως ο ίδιος και αρκετοί ακόμη θεράποντες ιατροί απέκρυψαν επιτυχώς από το κοινό την ασθένεια του Γάλλου Προέδρου για δεκατέσσερα ολόκληρα χρόνια. Έχει ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι, ο Mitterrand αμέσως μετά την εκλογή του το 1981, και λόγω του προηγούμενου της ασθένειας του G. Pompidou και του στρατηγού De Gaulle, οι οποίοι είχαν πεθάνει από την επάρατο νόσο πριν ολοκληρώσουν τη θητεία τους, είχε δεσμευτεί δημοσίως ότι οι γιατροί του θα εξέδιδαν ιατρικό δελτίο για την κατάσταση της υγείας του ανά εξάμηνο. Βέβαια, οι πληροφορίες που ο Gubler και οι

υπόλοιποι γιατροί ανέγραφαν στα ιατρικά δελτία ήσαν όλως ψευδείς. Στα γαλλικά δικαστήρια κατέφυγαν η χήρα και τα τέκνα του εκλιπόντος προέδρου, τα οποία έκριναν ότι η κυκλοφορία του βιβλίου αποτελεί ανεπίτρεπτη παραβίαση του ιατρικού απορρήτου και του ιδιωτικού βίου, χωρίς να σταθμιστεί το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση και ιστορική ενημέρωση, παρ' ότι ο Gubler και ο εκδοτικός οίκος ισχυρίστηκαν ότι το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας και «η ιατρική διαφάνεια, υπέρ της οποίας και ο ίδιος ο Πρόεδρος είχε πανηγυρικά ταχθεί. Τον ισχυρισμό αυτό απέρριψε το δικαστήριο με την ακόλουθη σκέψη : *«Το ιατρικό απόρρητο είναι γενικό και απόλυτο και κανείς γιατρός δεν εξουσιοδοτείται να αυτοχρίζεται σε εγγυητή της ομαλής λειτουργίας των θεσμών, ούτε σε μάρτυρα της Ιστορίας»*. Επίσης να σημειωθεί ότι το Εφετείο απέρριψε ισχυρισμό της χήρας και των τέκνων ότι επεδίωκαν να προστατεύσουν όχι τη δική τους ιδιωτική ζωή, αλλά αυτήν του εκλιπόντος, καθώς απεφάνθη ότι *«η ευχέρεια του καθενός να αποκαλύπτει λεπτομέρειες του ιδιωτικού του βίου ανήκει μόνο στους ζώντες»*. Το ΕΔΔΑ (Υπόθεση Plon κατά Γαλλίας, 12.5.2004⁶⁹), αν και θεώρησε ότι η προστασία του ιατρικού απορρήτου συνιστά κατ' αρχήν νόμιμο λόγο για την επιβολή περιορισμών στην ελευθερία της έκφρασης, έκρινε ότι η επιβληθείσα απαγόρευση της κυκλοφορίας του επίμαχου βιβλίου ήταν μέτρο *«μη αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία»* (άρθρο 10 παρ. 2 ΕΣΔΑ). Περαιτέρω, στο βαθμό που το επίμαχο βιβλίο εκδόθηκε στο πλαίσιο μιας *«συζήτησης γενικού ενδιαφέροντος»*, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών να είναι ενήμεροι για την υγεία του αρχηγού του κράτους και για την ικανότητα ενός υποψηφίου να διεκδικήσει ανώτατο αξίωμα, η προστασία του ιατρικού απορρήτου κάμπτεται. Πολύ περισσότερο που η επιβολή πλήρους μυστικότητας από τον εκλιπόντα πρόεδρο γύρω από την κατάσταση της υγείας του έθετε, κατά το ΕΔΔΑ, ένα συναφές ζήτημα μείζονος σημασίας : *«το δημόσιο συμφέρον της διαφάνειας στην πολιτική ζωή μιας χώρας»*.

Παρεμφερής είναι η τάση της ιταλικής νομολογίας. Τα ιταλικά δικαστήρια δέχτηκαν στην υπόθεση Petacci (1961), ότι οι αναφορές στην ερωμένη του Μουσολίνι σε σχετικό βιβλίο θίγουν την τιμή και την σφαίρα του απορρήτου της. Ομοίως, στην υπόθεση Soraya (1976), το ιταλικό ακυρωτικό έκανε δεκτό ότι το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο αποτελεί έκφανση του δικαιώματος της προσωπικότητας

⁶⁹ Ν. Αλιβιζάτος, «Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση. Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων», ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 16.

και προστατεύεται απολύτως, ενώ υποχωρεί μόνο κατόπιν στάθμισης συμφερόντων σε περίπτωση γενικού δικαιολογημένου ενδιαφέροντος ή δημοσίου συμφέροντος.

Ως αντιστάθμισμα της σχετικοποίησης των ορίων του ιδιωτικού τους βίου, τα δημόσια πρόσωπα διαθέτουν μεν τα ίδια νόμιμα μέσα προστασίας με αυτά των ιδιωτών, τα ασκούν δε πολύ πιο αποτελεσματικά σε σχέση με τους ιδιώτες. Τα δημόσια πρόσωπα έχοντας στη διάθεσή τους τη δημοσιότητα την οποία τους προσφέρουν αφειδώς τα Μ.Μ.Ε., καταφέρνουν να εισακούονται με μεγαλύτερη άνεση οι απόψεις τους (π.χ. δημόσια διάψευση γεγονότος από πολιτικό με άμεση κάλυψη από τα Μ.Μ.Ε.).

Παρ' ότι σύμφωνα με το άρθρο 3 του Π.Δ. 77/2003 (*«Κώδικας δεοντολογίας δημοσιογραφικών και ενημερωτικών εκπομπών»*), η ιδιωτική ζωή, ακόμη και των δημοσίων προσώπων είναι σεβαστή, οριοθετείται ένας πολύ μικρότερος ιδιωτικός χώρος για τα δημόσια πρόσωπα, σε σχέση με την ευρύτερη και αυστηρότερα φυλασσόμενη ιδιωτική σφαίρα των λοιπών ιδιωτών. Η δικαιολογητική βάση για αυτήν την στενότερη οριοθέτηση της ιδιωτικής σφαίρας των δημοσίων προσώπων είναι, πέρα από την οικειοθελή και συνειδητά επιλεγμένη έκθεσή τους, το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού και η ελευθερία της έκφρασης. Βέβαια, η αξίωση του κοινού για πληροφόρηση δεν πρέπει να φτάνει μέχρι τη γνώση ευαίσθητων δεδομένων, η οποία θα συνεπιφέρει την προσβολή της αξίας του ανθρώπου με εξευτελισμό ή διαπόμπευση.

Δεδομένου ότι η ιεράρχηση των άρθρων και των επιταγών του Συντάγματος δεν είναι επιτρεπτή, σε περίπτωση σύγκρουσης της ελευθεροτυπίας με άλλο έννομο αγαθό, εφ' όσον η εναρμόνισή τους δεν είναι εφικτή, πρέπει να σταθμιστεί η αξία της επιδιωκόμενης πληροφορίας και της μέσω αυτής διακινδύνευσης άλλου έννομου αγαθού, και εν προκειμένω του ιδιωτικού βίου. Ούτω, πρόσφορο κριτήριο για το κατά πόσο η δημοσιογραφική δημοσίευση είναι νόμιμη, ακόμη και όταν συγκρούεται με το έννομο αγαθό της προστασίας του ιδιωτικού βίου τρίτου προσώπου, είναι εάν η συγκεκριμένη πληροφορία/δημοσίευση έχει τέτοια βαρύτητα ώστε να εμπίπτει στο δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και να εξυπηρετεί υπέρτερο δημόσιο συμφέρον. Επομένως, η διείσδυση στη σφαίρα του απορρήτου φυσικών και νομικών προσώπων της επικαιρότητας, δεν συνεπιφέρει απαγόρευση δημοσίευσης, εάν

συντρέχει έντονο συμφέρον πληροφόρησης της κοινής γνώμης.⁷⁰ Ειδικά για τα δημόσια πρόσωπα στα οποία έχει ανατεθεί η άσκηση δημόσιας εξουσίας, έχει κριθεί από τον Άρειο Πάγο ότι το δικαιολογημένο ενδιαφέρον καλύπτει και εκδηλώσεις δημοσίων προσώπων, οι οποίες, ανεξάρτητα από τον τρόπο και τον χρόνο που γίνονται – ακόμη δηλαδή και εκτός δημοσίου χώρου – μπορούν να θεωρηθούν ότι πραγματοποιούνται στα πλαίσια της ανατιθέμενης σε αυτούς δημόσιας λειτουργίας, η οποία εκ της φύσεως και του είδους των εκπληρούμενων καθηκόντων υπόκειται σε δημόσιο έλεγχο και κριτική⁷¹. Δηλαδή, το δικαιολογημένο ενδιαφέρον καλύπτει ακόμη και μη δημόσιες πράξεις όταν αυτές ενδιαφέρουν λόγω της φύσης τους το κοινωνικό σύνολο⁷².

Περαιτέρω, η εφαρμογή του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, και συγκεκριμένα του άρθρου 3 του Π.Δ. 77/2003, που προβλέπει το σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και των δημοσίων προσώπων, γίνεται πάντοτε στο πλαίσιο της αρχής της στάθμισης των συγκρουόμενων κάθε φορά συμφερόντων, όπως προκύπτει ρητά από άρθρο δεύτερο παρ. 2 του ανωτέρω Π.Δ., το οποίο ορίζει : «Κατά την εφαρμογή του Κώδικα που κυρώνεται με το παρόν διάταγμα ισχύει η απορρέουσα από το Σύνταγμα και γενόμενη δεκτή από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας *αρχή της στάθμισης κατά περίπτωση του τυχόν διακυβευόμενου δημοσίου συμφέροντος*».

Η αρχή αυτή ενσωματώνει στον Κώδικα την πάγια νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων αλλά και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), σύμφωνα με την οποία τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, κατά άρθρο 10 της Ε.Σ.Δ.Α., έχουν καθήκον να ενημερώνουν το κοινό για υποθέσεις και θέματα που έχουν δημόσιο ενδιαφέρον και αντιστοίχως το κοινό έχει δικαίωμα να ενημερώνεται για ζητήματα και υποθέσεις γενικού ενδιαφέροντος⁷³. Ειδικά εφόσον πρόκειται για θέματα που αφορούν πρόσωπα της δημόσιας ζωής ή θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος, η ανάγκη ενημέρωσης του κοινού είναι σαφώς εντονότερη⁷⁴.

Επομένως, τα δημόσια πρόσωπα νομίμως υπόκεινται σε αυστηρό έλεγχο και κριτική από τα Μ.Μ.Ε., ιδίως για θέματα που αφορούν στον τρόπο διαχείρισης της

⁷⁰ Γ. Καράκωστας, «Προσωπικότητα και Τύπος», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 143-144.

⁷¹ Βλ. Α.Π. 874/2004, ΝΟΜΟΣ.

⁷² Βλ. ΠΠρΑθ 65/2004, ΔιΜΜΕ 2004, σελ 390.

⁷³ Βλ. απόφαση της 26.4.1979 στην υπόθεση Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου.

⁷⁴ Βλ. απόφαση της 8.7.1986 στην υπόθεση Lingens κατά Αυστρίας και απόφαση της 23.4.1992 στην υπόθεση Castells κατά Ισπανίας

δημόσιας εξουσίας που τους έχει εναποτεθεί. Εύλογο είναι όμως η χρήση και η διαχείριση της δημόσιας εξουσίας για την οποία ελέγχονται, να εκφράζεται όχι μόνο στο δημόσιο χώρο αλλά και σε κάποιες εκφάνσεις του ιδιωτικού. Ως ιδιωτικός βίος έχει οριστεί ο χώρος που το κάθε άτομο προσδιορίζει για να ασκεί σε αυτόν απεριόσπαστος προσωπικές, ατομικές και οικογενειακές δραστηριότητες, οριοθετώντας τη σφαίρα του απορρήτου της αυστηρά προσωπικής του ζωής. Όμως όπως δέχεται η θεωρία και η νομολογία, παρόλο που εναπόκειται στο ίδιο το υποκείμενο να καθορίσει τα όρια της ιδιωτικής του ζωής, «η οριοθέτηση του δικαιώματος στον ιδιωτικό βίο σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση επιτυγχάνεται με τον συγκερασμό υποκειμενικών και αντικειμενικών κριτηρίων»⁷⁵. Άρα, η οριοθέτηση του ιδιωτικού χώρου αλλά η κρίση για το κατά πόσον οιαδήποτε επέμβαση στο χώρο αυτόν είναι νόμιμη καθορίζεται και από αντικειμενικά κριτήρια, διεπόμενα από την αρχή του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, καθώς και από το εάν το ενδιαφέρον αυτό συνδέεται με τη δημόσια και κοινωνική δραστηριότητα του ατόμου αυτού, το οποίο νομίμως ελέγχεται ως προς κάθε πτυχή της πολιτικής και κοινωνικής του συμπεριφοράς, ακόμη και όταν αυτή εκδηλώνεται στην σφαίρα του ιδιωτικού.

Βάσει των ανωτέρω, η απάντηση στο ερώτημα εάν, με αφορμή τη δημοσιογραφική έρευνα και μετάδοση των ειδήσεων, τα δημόσια πρόσωπα υφίστανται παράνομη επέμβαση στον ιδιωτικό τους βίο, κρίνεται από το κάτωθι τρίπτυχο :

A. Τα δημόσια πρόσωπα υπόκεινται σε έλεγχο και κριτική ως προς κάθε έκφανση που αφορά στην διαχείριση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί.

B. Η άσκηση και διαχείριση της δημόσιας εξουσίας εκδηλώνεται κυρίως στο δημόσιο χώρο. Ως *δημόσιος χώρος* νοείται κάθε πεδίο δραστηριότητας στο οποίο το δημόσιο πρόσωπο λειτουργεί, ενεργεί και εκφράζει τη βούλησή του υπό την ιδιότητα αυτή, και η δραστηριότητα ανάγεται, αναφέρεται ή στοχεύει στην διαμόρφωση αποτελεσμάτων που αφορούν σε κύκλο υποκειμένων που συνδέονται με το εύρος της δημόσιας εξουσίας που ασκεί.

Γ. Η άσκηση και διαχείριση δημόσιας εξουσίας μπορεί να ασκείται από δημόσιο πρόσωπο όχι μόνο στο δημόσιο αλλά και στον ιδιωτικό χώρο. Προκειμένου για την άσκηση ελέγχου και κριτικής από τα Μ.Μ.Ε., κρίσιμο στοιχείο δεν αποτελεί το πεδίο αναφοράς άσκησης της δημόσιας εξουσίας (δημόσιος ή ιδιωτικός χώρος), αλλά αυτή καθαυτή η άσκηση εξουσίας, και ιδίως η κατάχρησή της, ανεξαρτήτως αν η άσκηση

⁷⁵ Γ. Καράκωστας «Η προστασία του ιδιωτικού βίου των προσώπων της επικαιρότητας από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου» ΔΕΕ 12/1999, σελ. 1231.

δημόσιας εξουσίας επενεργεί στο πεδίο του δημόσιου ή του ιδιωτικού, αρκεί να υφίσταται επίπτωση στο κοινωνικό σύνολο.

Βεβαίως είναι ανεπίτρεπτη η εισβολή στην ιδιωτική ζωή δημοσίου προσώπου, εφόσον τα όσα συμβαίνουν στα πλαίσια αυτής είναι αδιάφορα σε σχέση με την ιδιότητα του προσώπου ως δημοσίου. Έτσι η ερωτική ζωή οιαδήποτε προσώπου είναι απολύτως σεβαστή στο βαθμό που δεν συνδέεται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Ομοίως ισχύει και για την ιδιωτική – οικονομική ζωή δημοσίου προσώπου και τις καθ' όλα νόμιμες οικονομικές δραστηριότητές που δεν σχετίζονται με την άσκηση δημόσιας λειτουργίας εκ μέρους του προσώπου αυτού. Διαφορετική είναι όμως η απάντηση όταν η άσκηση δημόσιας εξουσίας διαχέεται στην ιδιωτική σφαίρα - είτε ερωτική, είτε οικονομική, είτε οιαδήποτε άλλη δραστηριότητα του ιδιωτικού βίου – κατά τρόπο ώστε η διαμόρφωση των συνθηκών της ιδιωτικής του ζωής να συνδέεται με την υπ' αυτού επίκληση και διαχείριση δημόσιας εξουσίας, εκμεταλλευόμενος δηλαδή την εξουσία που του έχει εμπιστευθεί η λαϊκή βούληση, προκειμένου να αντλήσει ωφέληματα καθαρά «ιδιωτικής φύσης». Άρα, εάν, επικαλούμενοι όλως καταχρηστικώς το επιχείρημα της ιδιωτικότητας, κάποιο δημόσιο πρόσωπο που ασκεί δημόσια εξουσία προέβαινε στον ιδιωτικό του χώρο (π.χ. στο γραφείο του ή στην οικία του) σε κάποια – όχι απαραίτητως παράνομη οικονομική συναλλαγή – για την οποία όμως εκμεταλλεύτηκε τη θέση του προκειμένου να επαυξήσει την περιουσία του, τότε η πράξη αυτή ως τελούμενη εντός της ιδιωτικής σφαίρας, θα πρέπει να τοποθετηθεί στο απυρόβλητο, παρά την κραυγαλέα βλάβη στο δημόσιο σύνολο και την ανάρμοστη συμπεριφορά του δημοσίου προσώπου.

Κρίνεται αναγκαίο να σημειωθεί ότι δημόσια πρόσωπα δεν είναι μόνο εκείνα στα οποία έχει εναποτεθεί η άσκηση δημόσιας εξουσίας, ήτοι οι πολιτικοί, αλλά και πρόσωπα τα οποία, ακουσίως τις περισσότερες φορές, αναδεικνύονται ως πρόσωπα της επικαιρότητας, λόγω π.χ. της εμπλοκής τους σε μία υπόθεση δημοσίου ενδιαφέροντος ή σε μία οξεία κοινωνική αντιπαράθεση, χωρίς να ασκούν κανένα δημόσιο λειτούργημα. Είναι λοιπόν εύλογο να υποστηριχθεί ότι για τα πρόσωπα που ακουσίως εμπλέκονται στην επικαιρότητα, η προστασία του ιδιωτικού τους βίου θα πρέπει να είναι αυστηρότερη σε σχέση με τα δημόσια πρόσωπα τα οποία επιδιώκουν τη δημοσίευση των δραστηριοτήτων τους, όπως οι καλλιτέχνες, οι λεγόμενοι «επώνυμοι», οι οποίοι όμως συχνά αντιμετωπίζονται από τα Μ.Μ.Ε. ως δημόσια πρόσωπα όλως καταχρηστικώς και ανεξαρτήτως περίστασης, δηλαδή σε όλες τις

εκφάνσεις του βίου τους, ακόμη και για γεγονότα τα οποία ανήκουν στην αυστηρά προσωπική σφαίρα του ατόμου και δεν συνδέονται με τις καλλιτεχνικές τους δραστηριότητες. Η υπ' αριθμ. 2364/2002 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών⁷⁶ έκρινε ότι συνιστά προσβολή προσωπικότητας η χωρίς τη συναίνεση του εικονιζομένου δημοσίευση της φωτογραφίας, έστω και αν δεν θίγεται η τιμή και η υπόληψη, διότι η προηγούμενη συναίνεση δεν καλύπτει και τη χρήση για διαφημιστικούς σκοπούς. Εν προκειμένω, πρόκειται για δημοσίευση παλαιών άσεμνων φωτογραφιών ηθοποιού χωρίς νέα συναίνεσή της και συντελείται παράνομη προσβολή προσωπικότητας, έστω και αν η ίδια είχε επιλέξει να καλλιεργεί τη δημόσια εικόνα της με συνεχείς εμφανίσεις, καθιστώντας εαυτόν αντικείμενο δημοσιογραφικής διερεύνησης, διότι εν τέλει προκύπτει σκοπός εξυβρίσεως και μείωσης της τιμής και της υπόληψης.

Συνοψίζοντας, κρίνεται ότι η έκταση της αξίωσης σεβασμού της προσωπικότητας καθορίζεται από τον ίδιο τον φορέα του δικαιώματος, στον οποίο και επαφίεται η περιχάραξη της κοινωνικής του παρουσίας. Αυτή η εξουσία αυτοπροσδιορισμού των ορίων της προσωπικότητας προκύπτει από την αρχή ότι κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερος να κρίνει ποιες πτυχές της προσωπικότητάς του είναι δεκτικές αποκάλυψης στους τρίτους, να επιλέγει την εικόνα με την οποία με την οποία θα εμφανιστεί στην κοινωνία, ακόμη και να αποφασίσει πότε προσβάλλεται η προσωπικότητά του, όμως οφείλει και να ανέχεται επεμβάσεις και κριτική στην προσωπικότητά του, οι οποίες συνδέονται με τον τρόπο ζωής που ο ίδιος επέλεξε.

⁷⁶ ΜΠρΑθ 2364/2002, ΝΟΜΟΣ (ΔΕΕ 2002, σελ 598.)

10. Ο ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή ο μηχανισμός προστασίας της προσωπικότητας είναι ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής. Ο παράνομος χαρακτήρας προσβολής της προσωπικότητας συνίσταται στην χωρίς νόμιμο λόγο παραβίαση της αρχής που έχει τεθεί χάριν προστασίας του προσβληθέντος εννόμου αγαθού. Στην ελληνική έννομη τάξη υποστηρίζεται από τη θεωρία και συνάγεται από τη νομολογία ότι α) κάθε επέμβαση στην προσωπικότητα είναι κατ' αρχήν παράνομη λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του δικαιώματος και β) κατ' εξαίρεση της αρχής αυτής, μια επέμβαση στην προσωπικότητα είναι νόμιμη, εάν ο δράστης μπορεί να επικαλεστεί έναν από τους απαριθμημένους στο άρθρο 28 παρ. 2 δικαιολογητικούς λόγους⁷⁷. Επειδή όμως, στην ελληνική έννομη τάξη ο νόμος δεν προσδιορίζει σαφώς το περιεχόμενο της προσωπικότητας, προέχει η διαπίστωση εάν το προσβληθέν αγαθό συνιστά στοιχείο της προσωπικότητας και αν επομένως τίθεται θέμα εφαρμογής των ΑΚ 57 και 59. Εξάλλου, ο κυρωτικός μηχανισμός των συγκεκριμένων διατάξεων τίθεται σε εφαρμογή εφόσον η επέμβαση στην προσωπικότητα είναι ουσιώδης, διότι στο πλαίσιο της κοινωνικής συμβίωσης, ορισμένες επεμβάσεις είναι αναπόφευκτες και οφείλουν να γίνονται ανεκτές από το φορέα του δικαιώματος. Συνεπώς, παράνομη είναι η επέμβαση στην προσωπικότητα αν υπερβαίνει ουσιωδώς τα όρια που θέτουν οι κανόνες της κοινωνικής συμβίωσης.

Από τα έννομα αγαθά που περικλείει το δικαίωμα στην προσωπικότητα, τα κατά κανόνα πληττόμενα από τα Μ.Μ.Ε. είναι η τιμή, η ιδιωτική ζωή, η εικόνα και ο γραπτός και προφορικός λόγος. Ειδικότερα, στην πράξη το κατεξοχήν πληττόμενο αγαθό μέσω της δημοσίευσης είναι η τιμή με τη χρήση και διάδοση από τα Μ.Μ.Ε. προσβλητικών πληροφοριών, εικόνων και σχολίων. Αντίθετα, ήδη από τη διενέργεια δημοσιογραφικής έρευνας και χωρίς να απαιτείται να ακολουθήσει δημοσίευση, προσβάλλονται τα έννομα αγαθά του ιδιωτικού βίου, ο γραπτός και προφορικός λόγος, ο ψυχικός κόσμος και η εικόνα του προσώπου.

⁷⁷ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 251.

Α. ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ

Αν και το δίκαιο προστατεύει αυτοτελώς το έννομο αγαθό της τιμής μέσω των διατάξεων των άρθρων 361 επ. του Ποινικού Κώδικα περί εγκλημάτων κατά της τιμής, οι οποίες θεμελιώνουν τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης, εξασφαλίζεται η προστασία της τιμής και μέσω των διατάξεων για τις αδικοπραξίες (ΑΚ 914 επ.), αλλά και με τις διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας.

Σε περίπτωση σύγκρουσης της αξίωσης σεβασμού της τιμής με την ελευθερία έκφρασης των Μ.Μ.Ε., προσβαλλόμενο αγαθό θεωρείται η εξωτερική τιμή, η λεγόμενη και συναλλακτική τιμή ή υπόληψη και καταλαμβάνει την κοινωνική καταξίωση του ανθρώπου, την αναγνώρισή του από το κοινωνικό σύνολο, την καλή του φήμη και γενικότερα, το «όνομά» του. Η τιμή κάθε ανθρώπου αντικατοπτρίζεται στην αντίληψη, εκτίμηση και αξία που αποδίδεται σε αυτόν από την κοινωνία. Όμως, εντός πλαισίου έννομης προστασίας βρίσκεται και η εσωτερική τιμή του ατόμου, η οποία αποτελείται από τις θεμελιώδεις αξίες που συνοδεύουν τον άνθρωπο από τη γέννησή του.

Η συνταγματική προστασία της αξίας του ανθρώπου δεν επιτρέπει την υποκειμενική αξιολόγηση της τιμής, αλλά επιβάλλει την εφαρμογή αντικειμενικών κριτηρίων για τον προσδιορισμό του περιεχομένου της. Άρα, κρίνεται αναγκαίο η έννοια της τιμής να καθορίζεται από τη σκοπιά ενός αντικειμενικού, αμέτοχου παρατηρητή. Επειδή όμως και οι γενικές αντικειμενικές αξίες μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου και τη συνακόλουθη μεταβολή της κοινωνικής ηθικής, ιδίως σε μια πολυφωνική δημοκρατία, τα κριτήρια αυτά δεν μπορούν να παραμείνουν αναλλοίωτα, αλλά μεταβάλλονται και επαναπροσδιορίζουν συνεχώς την αξιολογική έννοια της τιμής.

Προκειμένου να κριθεί αν μια δημοσιογραφική δραστηριότητα συνιστά ή όχι προσβολή της τιμής, θα πρέπει να απαντηθούν μια σειρά από ερωτήματα που αφορούν⁷⁸:

⁷⁸ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 254.

- το είδος και το περιεχόμενο της προσβολής (πραγματικός ισχυρισμός ή αξιολογική κρίση; Αποψη του συντάκτη του δημοσιεύματος ή μεταφορά απόψεων τρίτων;),
- την ποιοτική επίδραση της προσβλητικής ενέργειας (έκταση και ένταση επίθεσης και συνέπειες για τον θιγόμενο),
- την ποσοτική επίδραση της προσβλητικής ενέργειας (αν εθίγη η τιμή ενός ή περισσότερων ατόμων),
- το μέσον με το οποίο συντελέστηκε η προσβλητική ενέργεια (ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή, δημοσίευμα σε επιστημονικό περιοδικό ή σε έντυπο ευρείας κυκλοφορίας),
- την αφορμή της προσβλητικής ενέργειας (προηγούμενη πολιτική ή οικονομική συμπεριφορά ή προηγούμενο δημοσίευμα του θιγέντος, επικαιρότητα του αντικειμένου ή προσωπικές τεταμένες σχέσεις επιτιθέμενου και θιγέντος),
- τα κίνητρα της προσβλητικής ενέργειας (ικανοποίηση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού, ενημέρωση για συγκεκριμένη επιλήψιμη οικονομική ή κοινωνική συμπεριφορά, πρόθεση πρόκληση ζημίας, ανταγωνισμός).

Η απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα βοηθά στο σχηματισμό κριτηρίων βάσει των οποίων θα γίνει η στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων, αφενός ο σεβασμός της τιμής, αφετέρου η ελευθερία έκφρασης των Μ.Μ.Ε.

Κατά κανόνα προσβολή της τιμής επιφέρουν δημοσιεύματα ή ανακοινώσεις που περιέχουν μειωτικές κρίσεις ή αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά σχετικά με την προσωπική, επαγγελματική ή κοινωνική ζωή ενός ατόμου. Παράδειγμα αποτελεί η υπ' αριθμ. 1143/2003 απόφαση του Αρείου Πάγου⁷⁹, με την οποία κυρώθηκε η απόφαση του Εφετείου, με την οποία είχε κριθεί ότι ήταν αναληθείς οι δηλώσεις στις οποίες είχαν προβεί οι εναγόμενοι δια του ελληνικού και ξένου Τύπου εις βάρος του Τιερί Ρουσέλ, με τις οποίες ισχυρίστηκαν και διέδωσαν ότι ο τελευταίος έπεισε την ανήλικη θυγατέρα του Αθηνά να συντάξει τη διαθήκη της και μπορούσε με αυτές να θιγεί η τιμή και η υπόληψη του ενάγοντος, καθώς σε ευρύ κύκλο προσώπων, ήτοι των

⁷⁹ Α.Π. 1143/2003 ΝΟΜΟΣ

αναγνωστών των εφημερίδων, τρώθηκε η αντίληψη που είχαν για τον ενάγοντα, καθώς και η εκτίμηση και η αξία, αποδίδοντας σε αυτόν πρόθεση προτροπής προς την ανήλικη θυγατέρα του να συντάξει διαθήκη, καθιστώντας τον μοναδικό κληρονόμο.

Η υπ' αριθμ. 6612/2002 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης⁸⁰, έκρινε ότι είναι αντικειμενικά εξυβριστικό ακόμη και το γεγονός να αποκαλείται με το δημοσίευμα ο ενάγων "Κύριος" γιατί τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται όταν ο συντάκτης του κειμένου θέλει να προσδώσει αντίθετη έννοια. Η έκφραση αμφιβολίας στο σχετικό δημοσίευμα για το αν και οι συνεργαζόμενοι με αυτόν επιχειρηματίες, μέτοχοι ΑΧΕ, είναι έντιμοι και υπεύθυνοι, συνιστά επίσης περιφρόνηση στο πρόσωπο του ενάγοντα και γεγονός ικανό να βλάψει την τιμή και υπόληψή του. Κρίθηκε επίσης ότι τα ψευδή γεγονότα και οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποίησε ο συντάκτης, αναφερόμενος στον ενάγοντα, δεν ήταν αναγκαίοι για να αποδώσουν τις σκέψεις αυτού προς το συγκεκριμένο ζήτημα του σκανδάλου, ούτε για να προστατευτεί το αναγνωστικό κοινό, αλλά γράφτηκαν με σκοπό την εξύβρισή του.

Επίσης ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 597/2003⁸¹, κύρωσε την απόφαση του Εφετείου και έκρινε ότι από τον τρόπο αναφοράς και σύνδεσης των χαρακτηρισμών : *«χαφιεδισμό – γραφικό τύπο, παρανοϊκούλη, αυτόκλητο λαγωνικό, επρόκειτο για ένα παραισθητικό βίωμα – παράκρουση των ανθρώπων του...»* που περιλαμβάνονταν σε δημοσιευμένη σε εφημερίδα επιστολή του αναιρεσείοντος, ιδιοκτήτη ραδιοφωνικού σταθμού, με την οποία αυτός απαντούσε στην επίσης δημοσιευμένη σε εφημερίδα καταγγελία του πολιτικώς ενάγοντος προς την Εισαγγελία Πρωτοδικών σχετικά με μία ραδιοφωνική εκπομπή του σταθμού του αναιρεσείοντος, με το πρόσωπο του πολιτικώς ενάγοντος, ως διευθυντή τοπικής εφημερίδας, έγινε με σκοπό την προσβολή της ατομικής τιμής και υπόληψης του πολιτικώς ενάγοντος και εκδηλώθηκε καταφρόνηση και έλλειψη εκτίμησης στο πρόσωπό του, αμφισβητώντας μάλιστα την κοινωνική και επαγγελματική του αξία ως διευθυντή της ανωτέρω τοπικής εφημερίδας. Το δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχε πρόθεση καταφρόνησης και βλάβης ειδικά της προσωπικότητας του εγκαλούντος πολιτικώς ενάγοντος με στόχο να προσαφθεί σε αυτήν ηθική απαξία.

⁸⁰ ΕφΘεσ/κης 6612/2002, ΝΟΜΟΣ, ομοίως και ΕφΘεσ/κης 1625/2003, ΝΟΜΟΣ (βλ. και Αρμ 2003, σελ. 1582)

⁸¹ Α.Π. 597/2003, Ποιν/Λογ 2003, σελ. 613.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρακάτω υπόθεση, η οποία κρίθηκε τελικά από το ΕΔΔΑ (5.7.2007, **Λιοναράκης κατά Ελλάδας**⁸²): κατά τη διάρκεια ζωντανής ραδιοφωνικής εκπομπής («Γειτονιές της Ελλάδας», EPT), ο παρουσιαστής και συντονιστής είχε προσκαλέσει τον επίσης εναγόμενο δημοσιογράφο, προκειμένου να συζητήσουν επί θεμάτων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Το θέμα συζήτησης στην επίμαχη εκπομπή αφορούσε την τότε εξαιρετικά επίκαιρη υπόθεση Οτσαλάν. Ο ενάγων, δικηγόρος, είχε συμμετάσχει ενεργά στην υπόθεση αυτή, καθώς όταν ο Οτσαλάν επέστρεψε στην Κένυα, μετέβη εκεί προκειμένου να τον γνωρίσει και να του μεταβιβάσει μηνύματα και έγγραφα. Επίσης μετά τη σύλληψη του Οτσαλάν από τις τουρκικές δυνάμεις, ο ενάγων έδωσε πολλές συνεντεύξεις σχετικά με την υπόθεση στα ελληνικά Μ.Μ.Ε. Ο καλεσμένος δημοσιογράφος επιτέθηκε στον ενάγοντα, χαρακτηρίζοντάς τον ως *«μέλος παρακρατικής οργάνωσης, ως φωνασκούντα κακούργο του Τύπου και των Μ.Μ.Ε. και ως νευροπαθή ψευδοπατριώτη»*, δηλαδή εικονικά εμφανιζόμενο ως πατριώτη, και *«στην πραγματικότητα κινούμενο εναντίον εθνικών συμφερόντων»*, γεγονός που κρίθηκε ότι συνιστούσε προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος. Αρχικά, το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών έκρινε ότι παρ' ότι ο δημοσιογράφος και εις των εναγομένων αντιλήφθηκε την βαριά προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος, δεν επισήμανε στον συνομιλητή του και εναγόμενο το ατόπημά του, ούτε ζήτησε από εκείνον τις σχετικές επεξηγήσεις για αυτούς τους χαρακτηρισμούς ή την ανάκλησή τους, όπως επιβάλλει η δημοσιογραφική δεοντολογία προς προστασία του μη συμμετέχοντος στην εκπομπή ενάγοντος. Με αυτή τη στάση, εμφανίστηκε στους ακροατές ότι επιδοκίμαζε και αυτός τα λεχθέντα από το συνομιλητή του, ενώ οι παραπάνω ισχυρισμοί δεν ήταν αναγκαίοι για την απόδοση των θέσεών του, αφού κατέτειναν μόνο στην προσβολή της τιμής και της υπόληψης του ενάγοντος και είχαν λάβει χώρα εκτός των ορίων του δημοσιογραφικού δικαιολογημένου ενδιαφέροντος. Εν συνεχεία το Εφετείο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση, και μάλιστα αύξησε το ποσό της χρηματικής ικανοποίησης στα 161.408 Ευρώ, ποσόν το οποίο οι συνολικά πέντε εναγόμενοι καταδικάστηκαν να καταβάλουν εις ολόκληρον στον ενάγοντα. Ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση, επιμένοντας ιδιαίτερα στον ισχυρισμό ότι το επιδικασθέν ποσόν ήταν υπερβολικό για έναν ιδιώτη. **Ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 772/2004**

⁸² Λιοναράκης κατά Ελλάδας (5.7.2007), ΔιΜΜΕ 2/2007.

απόφασή του⁸³ απέρριψε ως αόριστο το αίτημα της αναίρεσης. Ο εναγόμενος δημοσιογράφος της εκπομπής προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενος ότι το επιδικασθέν ποσόν ως υπερβολικό (ισχυρίστηκε ότι εξ αιτίας της αδυναμίας του να καταβάλει το επιδικασθέν ποσό κατασχέθηκε το σπίτι του), παραβίαζε το δικαίωμά του για δίκαιη δίκη (άρθρο 6 παρ. 1), ενώ διαμαρτυρήθηκε και για παραβίαση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης κατά το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, ισχυρισμοί οι οποίοι έγιναν δεκτοί. Το ΕΔΔΑ έκρινε επίσης ότι η ευθύνη του δημοσιογράφου συντονιστή δεν συμπίπτει με την ευθύνη του προσώπου που εξέφρασε τους προσβλητικούς χαρακτηρισμούς, και εν τέλει καταδίκασε την Ελλάδα στα δικαστικά έξοδα και σε καταβολή αποζημίωσης στον προσφεύγοντα.

Επίσης ο **Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 1462/2005 απόφασή του**⁸⁴ έκρινε ότι ο χαρακτηρισμός γνωστού συγγραφέα και δημοσιογράφου ως «εθνικοπαράφρωνος» σε δημοσίευμα εφημερίδας κρίνεται μη αναγκαίος προκειμένου να ενημερωθεί το κοινό και να αξιολογηθεί το άτομο αναφορικά με την πολιτική του ταυτότητα, με ταυτόχρονη γνώση από το συντάκτη της έλλειψης αυτής της αναγκαιότητας, καθώς υπήρχε πρόδηλος σκοπός μείωσής του, με αποτέλεσμα την παρουσίαση αυτού ως ατόμου στερουμένου λογικής και ψυχικής συγκρότησης και την προσβολή της προσωπικότητάς του ως ατόμου, αλλά και ως πνευματικού ανθρώπου και επαγγελματία. Αντίθετα, το **Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 7257/2006 απόφασή του**⁸⁵ έκρινε ότι η άσκηση αυστηρής κριτικής στις θέσεις εκδότη ιστορικού και επιστημονικού περιοδικού από δημοσιογράφο άλλης εφημερίδας γίνεται από δικαιολογημένο συμφέρον, ενώ ο εκδότης του περιοδικού, οι θέσεις του οποίου απασχολούν την κοινή γνώμη, οφείλει να υπομένει την αυστηρή κριτική και τους δυσμενείς χαρακτηρισμούς. Οι λέξεις «φασιστικό έντυπο» και «φασιστικού τύπου θέσεις» δεν χρησιμοποιούνται ως δυσφημιστικές εκφράσεις, αλλά ως πολιτικοί χαρακτηρισμοί που περιέχουν απλά και μόνο κρίσεις για την ιδεολογία του περιοδικού.

Το **Εφετείο Πατρών με την υπ' αριθμ. 789/2002 απόφασή του**⁸⁶ έκρινε ότι η απόδοση σε κάποιον πράξεων που η κοινωνία αποδοκιμάζει, γιατί ενέχουν απαξία, εμπίπτει στο πλαίσιο της προστασίας της κοινωνικής ατομικότητας και της

⁸³ Α.Π. 772/2003, ΔιΜΜΕ 3/2004, σελ. 378.

⁸⁴ Α.Π. 1462/2005, ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 211.

⁸⁵ ΕφΑθ 7257/2006, ΔιΜΜΕ 4/2006, σελ. 522.

⁸⁶ ΕφΠατρών 789/2002, ΝΟΜΟΣ, βλ. ομοίως και ΜΠρΧαλκ. 145/2003, ΝΟΜΟΣ.

προσωπικότητας, τέτοιες δε πράξεις διαταρακτικές της κοινωνικής προσωπικότητας του ανθρώπου είναι και όσες περιέχουν ονειδισμό ή αμφισβήτηση της προσωπικής ή επαγγελματικής εντιμότητας του προσώπου, ακόμα και όταν αυτές απλώς τον καθιστούν ύποπτο ότι μετέρχεται ανέντιμες μεθόδους κατά την ενάσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων, ή άλλων εκφάνσεων της προσωπικότητας του: *«Ειδικότερα επί δυσφημήσεως, τιμή είναι η εκτίμηση που απολαμβάνει το άτομο στην κοινωνία με βάση την ηθική αξία, που έχει συνέπεια την εκπλήρωση των ηθικών και νομικών κανόνων, ενώ υπόληψη είναι η εκτίμηση που απολαμβάνει το άτομο στην κοινωνία με βάση την κοινωνική του αξία, συνεπεία των ιδιοτήτων και ικανοτήτων που έχει για την εκπλήρωση των ιδιαίτερων κοινωνικών του έργων ή του επαγγέλματος του(...)*» Εν προκειμένω, δέχθηκε ότι οι δηλώσεις του Μητροπολίτη και εναγομένου περιείχαν μεν αυστηρή λεκτική διατύπωση, όμως αυτός δεν είχε πρόθεση να μειώσει την τιμή και την υπόληψη του ενάγοντος. Από τα παραπάνω πραγματικά περιστατικά και ειδικότερα τη λεκτική και νοηματική διατύπωση των δηλώσεων του εναγομένου Μητροπολίτη σε τοπικό τηλεοπτικό σταθμό, αποδεικνύεται ότι οι επίμαχες φράσεις ενέχουν κατ' αντικειμενική κρίση και αντίληψη αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του ενάγοντος ως κληρικού και έκδηλη καταφρόνηση προς το πρόσωπο του, καθόσον περιέχουν αμφισβήτηση της προσωπικής του εντιμότητας και τον καθιστούσαν ύποπτο ότι μετέρχεται ανήθικους μεθόδους ως κληρικός, προκειμένου να παραπλανήσει ψυχικώς πάσχοντα και νεαρά πρόσωπα για να τα εντάξει στη θρησκευτική Κοινότητα των Παλαιοημερολογιτών.

Το Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 29/2004 απόφασή του⁸⁷, κύρωσε την πρωτοβάθμια απόφαση και έκρινε ότι η έκφραση γνώμης από το συντάκτη του δημοσιεύματος και οι αξιολογικές κρίσεις αυτού, με τις οποίες χαρακτηρίζει τον ενάγοντα, όχι λόγω κάποιας συγκεκριμένης ενέργειας ή δήλωσής του, αλλά εξ αιτίας της απλής πρότασής του και μόνο από τον εγκαλούντα ως μάρτυρα κατηγορίας, ως *«πρόσωπο αναξιόπιστο, ως τύπο πολιτικού, στον οποίο δεν υπάρχει μέλος της δημοσιογραφικής οικογένειας που να διαθέτει ίχνος σεβασμού και ως ρίψασπη*», συνοδευόμενες από υπονοούμενα και απαξιωτικές φράσεις για αυτόν, όπως *«κουτσοί, στραβοί στον Άγιο Παντελεήμονα. Όχι κι έτσι!*», *«μήπως θα έπρεπε να θυμίσει κανείς στον Σ. τι εστί Κ.»*, *«υπάρχει σήμερα πιο αναξιόπιστος σε δηλώσεις, δράσεις και οράματα»*, *«υπάρχει μέλος σήμερα της δημοσιογραφικής οικογένειας που να διαθέτει*

⁸⁷ ΕφΑθ 29/2004, ΔιΜΜΕ 3/2004, σελ. 381.

ίχνος σεβασμού στους τύπου Κ. πολιτικούς με γνωστή ιστορία και παρελθόν!», «η μήπως θα έπρεπε να θυμίσουμε ποιος θα ήταν σήμερα ο Κ. χωρίς την παρέμβαση του αείμνηστου Ε.Α. εκείνο το βράδυ...», αποτελούν αυτές καθ' αυτές και σε συνδυασμό μεταξύ τους, κατά την κοινή αντικειμενική αντίληψη εξόχως υποτιμητική και υβριστική συμπεριφορά και ενέχουν ονειδισμό και καταφρόνηση του προσώπου του ενάγοντος εκ μέρους αυτού, χρησιμοποιήθηκαν δε με σαφή πρόθεση να προσβολής της τιμής και της υπόληψής του, καθόσον εξωτερικεύουν την εκ μέρους του αμφισβήτηση της ηθικής, κοινωνικής και πολιτικής αξίας του ενάγοντος ως πολιτικού, νομικού επιστήμονα και κοινωνικού ατόμου. Για τους ανωτέρω λόγους το δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχε υπαίτια και παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος. Στο ίδιο πνεύμα και η υπ' αριθμ. 10/2003 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Τρίπολης⁸⁸, το οποίο έκρινε ότι σχετικά με τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη το δικαστήριο για το σχηματισμό της κρίσης του για το αν προσβάλλεται κάποια ειδικότερη έκφανση της προσωπικότητας με την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης και διάδοσης πληροφοριών, ιδιαίτερη σημασία έχει η επαγγελματική δραστηριότητα και η περιουσιακή κατάσταση του προσβληθέντος, όταν μάλιστα οι πράξεις και η συμπεριφορά του επηρεάζουν το κοινωνικό σύνολο ή άλλους (π.χ. πολιτικοί, οικονομικοί παράγοντες - επιχειρηματίες κλπ.).

Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 4594/2003 απόφασή του⁸⁹, έκρινε ότι η πανελλήνια μετάδοση στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων τηλεοπτικού σταθμού συνέντευξης, με την οποία ο πατέρας ενός συμμετέχοντος στο τηλεοπτικό παιχνίδι «BIG BROTHER», διατύπωσε ψευδείς ισχυρισμούς, σύμφωνα με τους οποίους η ενάγουσα διέπραξε απάτη με τη λανθασμένη αναγραφή στις ενημερωτικές καρτέλες των κωδικών που αντιστοιχούσαν στους τρεις παίκτες που ήταν υποψήφιοι για αποχώρηση και τους οποίους θα ψήφιζε το κοινό – ενώ η ενάγουσα για τη διόρθωση του λάθους της είχε διακόψει την ψηφοφορία και είχε ανακοινώσει ότι δεν θα λαμβάνονταν υπόψη οι ήδη καταχωρημένες ψήφοι – και ότι ο ίδιος είχε δεχτεί απειλές σχετικά με το ζήτημα αυτό από τους υπεύθυνους της ενάγουσας, είχε σκοπό να πλήξει την επαγγελματική τιμή και τη φήμη του τηλεοπτικού σταθμού της εναγομένης.

Η δημοσίευση σε τοπική εφημερίδα των εξής φράσεων : «...Επειδή πολλά φημολογούνται περί σπατάλης δισεκατομμυρίων δραχμών, χωρίς κανένα ουσιαστικό

⁸⁸ ΠΠρΤριπ 10/2003, ΝΟΜΟΣ (βλ. και ΝοΒ 2003, σελ 887)

⁸⁹ ΠΠρΑθ 4594/2003, ΔιΜΜΕ 2004, σελ. 224.

λόγο...Η εμπλοκή του στην υπόθεση του Πανορθόδοξου Κέντρου δεν νομίζουμε ότι του παρέχει τον τίτλο του θερμού πατριώτη, ο οποίος αγωνίζεται αμισθί να προβάλλει σε ολόκληρη την οικουμένη την Ελλάδα και τα δίκαιά της...τηρούν απόλυτον σιγήν και αρνούνται να μας δια φωτίσουν για την τύχη των 114 εκατομμυρίων που έχουν δαπανηθεί για τη λειτουργία της Ινστιτούτακαδημίας τους. Γιατί άραγε μήπως στις δαπάνες υπάρχουν και κάποια μυστικά κονδύλια για την άμυνα του Αιγαίου Πελάγους...Πυκνό μυστήριο εξακολουθεί να καλύπτει την τύχη των 114 εκατομμυρίων δρχ που δαπάνησε το περιβόητο Ινστιτούτο Θαλασσών του Αιγαίου», σε αντίθεση με την εφετειακή απόφαση, με την οποία είχε κριθεί ότι αυτές οι φράσεις αποτελούσαν κρίσεις και σχόλια, κρίθηκε από την **υπ. αριθμ. 1252/2003 απόφαση του Αρείου Πάγου**⁹⁰ ότι τα περιστατικά αυτά ήταν γεγονότα, δηλαδή πράξεις ή παραλείψεις και γενικά συμβάντα του εξωτερικού κόσμου και υπέπιπταν στις αισθήσεις, ήταν δεκτικά απόδειξης και ικανά και πρόσφορα να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του αναιρεσείοντος.

Αντίθετα με τα παραπάνω, ο **Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 1143/2003 απόφαση**⁹¹, κύρωσε την απόφαση του Εφετείου, το οποίο έκρινε ότι από τις δηλώσεις του ιδίου του Τιερί Ρουσέλ ή του πληρεξουσίου δικηγόρου του δια του τύπου, εις βάρος των φυσικών προσώπων, μελών του Δ.Σ. της εταιρείας «Coopers & Lybrand» και του Ιδρύματος «Κοινωφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης» για ατασθαλίες, κακοδιαχείριση του ιδρύματος, υπεξαυρέσεις και απιστία, δεν αποδείχθηκε ότι η ενάγουσα εταιρία προσεβλήθη από τις ενέργειες του εναγομένου, διότι δεν αποδείχθηκε ότι ο ίδιος ή ο δικηγόρος του είχε ως σκοπό με τις ανωτέρω πράξεις να προσβάλει την καλή φήμη, το κύρος και την αξιοπιστία της, το αξιόχρεο και το φερέγγυό της στις διεθνείς συναλλαγές και να δημιουργήσει ή να εμπνεύσει αμφιβολίες των συναλλασσομένων με αυτήν ως προς την οικονομική της κατάσταση. Ομοίως και η **υπ' αριθμ. 9454/2005 απόφαση του Εφετείου Αθηνών**⁹² έκρινε ότι η οξεία κριτική από δημοσιογράφο σε βάρος διευθυντή ειδήσεων τηλεοπτικού σταθμού εξ αιτίας προβολής από το τελευταίο ρεπορτάζ με αναληθές οπτικοακουστικό υλικό (μετάδοση εικόνων από το Πακιστάν ως υποτιθέμενων από το Αφγανιστάν), δεν στοιχειοθετεί συκοφαντική δυσφήμιση ή άλλη συναφή πράξη σε βάρος του δημοσιογράφου, καθόσον αποδείχθηκε η αλήθεια των ισχυρισμών του και

⁹⁰ Α.Π. 1252/2003 ΝΟΜΟΣ

⁹¹ Α.Π. 1143/2003 ΝΟΜΟΣ

⁹² ΕφΑθ 9454/2005, ΔιΜΜΕ 3/2006, σελ. 385.

εκφράστηκε στο πλαίσιο εύλογου δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος. Εν προκειμένω, οι δυσμενείς εκφράσεις συγχωρούνται αποδιδόμενες στο δριμύ δημοσιογραφικό ύφος και όχι σε πρόθεση εξύβρισης.

Ο Άρειος Πάγος έκρινε με την υπ' αριθμ. 72/2004 απόφασή του⁹³ ότι δεν προσβάλλεται η τιμή και η υπόληψη προσώπου από δημοσίευμα εφημερίδας, στο οποίο αναφέρεται ότι το πρόσωπο αυτό είναι ύποπτος και κατηγορούμενος για τέλεση αξιόποινης πράξης, ακόμη και αν στη συνέχεια εκδοθεί αθωωτική απόφαση. Τα δημοσιευθέντα περιστατικά κατά το χρόνο έκδοσης του δημοσιεύματος συνιστούν αληθή γεγονότα και δεν δημιουργείται στον αναγνώστη η εντύπωση ότι το πρόσωπο αυτό είναι οπωσδήποτε ένοχος, αφού κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, όλοι όσοι παραπέμπονται σε δίκη δεν είναι και δεν κρίνονται μόνον ένοχοι αλλά και αθώοι.

Περαιτέρω, όσον αφορά την εξατομίκευση του προσβαλλομένου, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 1005/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου⁹⁴, η αποκάλυψη της ταυτότητας του προσώπου είναι απαραίτητο στοιχείο για τη γένεση της αξίωσης για προσβολή της προσωπικότητας, καθώς η τελευταία δεν στοιχειοθετείται όταν το πρόσωπο δεν μπορεί να ταυτοποιηθεί με τα προσβλητικά γεγονότα. Ομοίως, η υπ' αριθμ. 780/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου⁹⁵ έκρινε ότι για τη στοιχειοθέτηση σκοπού εξύβρισης από δημοσιογράφο ραδιοφωνικού σταθμού, ο οποίος προέβη στη διάδοση είδησης προσβλητικής για την τιμή ενός προσώπου, εν προκειμένω είδησης που παρουσιάζει βουλευτή να προσβάλλει με τα σχόλιά του την προσωπικότητα των νέων της «Βουλής των Εφήβων», απαιτείται είτε το άτομο αυτό να αναφέρεται ονομαστικά, είτε η ταυτότητά του να προκύπτει με βεβαιότητα με τη μετάδοση στοιχείων αντικειμενικά επαρκών για την εξατομίκευσή του.

Το Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 1897/2007 απόφασή του⁹⁶ έκρινε ότι ειδικός σκοπός εξύβρισης δεν νοείται γενικά και άνευ ετέρου με μόνη τη χιουμοριστική και χωρίς υβριστικές λέξεις φράσεις ή εικόνες, δημοσιογραφική και από σκωπτική στήλη μιας εφημερίδας, ενημερωτική παράθεση γεγονότων που φέρονται ότι έλαβαν χώρα, όμως η υπαίτια άγνοια των διαλαμβανομένων σε δημοσίευμα ψευδών περιστατικών αρκεί για την κατάφαση της υπαιτιότητας και την καθίδρυση του υπαιτίου για καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής

⁹³ Α.Π. 72/2004, ΔιΜΜΕ 4/2004, σελ. 544.

⁹⁴ Α.Π. 1005/2005, ΔιΜΜΕ 1/2006, σελ. 62.

⁹⁵ Α.Π. 780/2005, ΔιΜΜΕ 1/2006, σελ. 64.

⁹⁶ ΕφΑθ 1897/2007, ΔιΜΜΕ 3/2007, σελ. 403.

βλάβης. Ομοίως, η υπ' αριθμ. 7013/2007 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών αναφέρει ότι η απλή μετάδοση κρίσης, έστω και επιτιμητικής δεν συνιστά προσβολή της τιμής και της υπόληψης⁹⁷.

Η διάκριση μεταξύ προσβλητικών πραγματικών ισχυρισμών και έκφρασης γνώμης έχει αποφασιστική σημασία, διότι η διαπίστωση της αναλήθειας των προσβλητικών πραγματικών ισχυρισμών θεμελιώνει την αξίωση άρσης της προσβολής. Μάλιστα ο Άρειος Πάγος στην υπ' αριθμ. 1267/2003 απόφασή του⁹⁸, με την οποία κυρώθηκε η απόφαση του Εφετείου, έκρινε ότι τα δημοσιεύματα του εναγομένου που ανέφεραν ότι «μου είπαν ότι γνωστός καταπατητής δημοσίων και δημοτικών εκτάσεων, επειδή ο κ. Νομάρχης (ενάγων), θα αποφασίσει επιτέλους να υποχρεώσει τις υπηρεσίες του να εφαρμόσουν το νόμο, θα αποβληθεί από τις καταπατηθείσες εκτάσεις. Και για να τον αποζημιώσει από τη χασούρα, του έκανε δώρο ένα οικόπεδο στο Γκανί. Αληθεύει;» και «Οικόπεδο παραχώρησε ο Νομάρχης στο γνωστό καταπατητή δημοτικών και δημοσίων εκτάσεων. Το δώρο αυτό για τις προσφερόμενες υπηρεσίες του. Προκλητικές πράξεις», ήταν ψευδή και ο εναγόμενος γνώριζε την αναλήθειά τους - αφού μεταξύ άλλων αποδείχθηκε ότι ο εν λόγω καταπατητής αποκαταστάθηκε στεγαστικά ως σεισμόπληκτος στη θέση Γκανί πληρώντας τις νόμιμες προϋποθέσεις – αποτελούσαν δυσφημιστικά γεγονότα που έβλαψαν την τιμή και την υπόληψη του ενάγοντος ως ατόμου και ως εκλεγμένου Νομάρχη Θεσπρωτίας.

Έχει κριθεί ότι προσβολή της προσωπικότητας μπορεί να επέλθει και μέσω του τρόπου μετάδοσης από το μέσον πραγματικών περιστατικών. Με την υπ' αριθμ. 2113/2003 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών⁹⁹, με την οποία κρίθηκε ότι η μετάδοση, στο πλαίσιο μιας τηλεοπτικής σατιρικής εκπομπής με θέμα τη βία στα γήπεδα, ενός φανταστικού σατιρικού διαλόγου, υπό τη μορφή δήθεν συνέντευξης μεταξύ του ενάγοντος αστυνομικού, ο οποίος είχε δεχθεί επίθεση από φιλάθλους, τον οποίον υποδυόταν ο εναγόμενος που για την περίπτωση έφερε πλήρη τη διακριτική ενδυμασία αστυνομικού οργάνου, και ενός δημοσιογράφου, επίσης εναγομένου, συνιστούσε παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος, η οποία κατέστη ιδιαιτέρως έντονη εκ του γεγονότος ότι η μετάδοση της επίδικης εκπομπής έγινε από τηλεοπτικό σταθμό εθνικής εμβέλειας και με μεγάλη θεαματικότητα, ενώ επιβαρυντικό στοιχείο αποτέλεσε και η πλήρης αναφορά του

⁹⁷ ΠΠρΑθ 7013/2007, ΔιΜΜΕ 4/2007, σελ. 533.

⁹⁸ Α.Π. 1267/2003, ΝΟΜΟΣ.

⁹⁹ ΠΠρΑθ 2113/2003, ΔιΜΜΕ 2004, σελ. 227.

ονοματεπωνύμου του ενάγοντος. Αντίθετα, **το Πολυμελές Πρωτοδικείο Πειραιά με την υπ' αριθμ. 3117/2005 απόφασή του**¹⁰⁰ έκρινε ότι ο σατιρικός σχολιασμός βουλευτή που εμφανίζεται να ασχολείται με παράνομα ηλεκτρονικά παιχνίδια, εντάσσεται στη λειτουργία των Μ.Μ.Ε., καθώς για την απάλειψη του παράνομου χαρακτήρα της πράξης λαμβάνεται υπόψη ο γενικότερος χαρακτήρας της κρινόμενης εκπομπής και δεν αξιολογούνται μεμονωμένες εκφράσεις ή κρίσεις.

Βέβαια στην πράξη, η διάκριση μεταξύ προσβλητικών πραγματικών ισχυρισμών και έκφρασης γνώμης παρουσιάζει δυσχέρειες, αφενός διότι υπερτερούν οι μικτές περιπτώσεις, αφετέρου διότι στη βάση μιας αξιολογικής κρίσης υπάρχει, κατά κανόνα, ένας πυρήνας πραγματικού γεγονότος από το οποίο η αξιολογική κρίση είναι εξαιρετικά δύσκολο να διακριθεί και να αποσπαστεί. Συνεπώς, η έκφραση αξιολογικών κρίσεων είναι επιτρεπτή εφόσον στηρίζεται σε αληθή πραγματικά περιστατικά.

Διάκριση πρέπει να γίνεται και κατά το στάδιο της στάθμισης συγκρουόμενων συμφερόντων, κατά το οποίο ο δικαστής θα πρέπει να σχηματίσει πεποίθηση κατά πόσο πρόκειται για προσβολή της τιμής μέσω ενός αναληθούς πραγματικού ισχυρισμού ή προσβλητικής για την τιμή αξιολογικής κρίσης. Εάν αυτό δεν καταστεί σαφές, το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να διατάξει αποδείξεις, καθώς πραγματικοί ισχυρισμοί μπορούν να γίνουν αντικείμενο πλήρους απόδειξης προκειμένου να αποδειχθεί το αληθές τους. Κάθε αξιολογική κρίση στηρίζεται σε εκτίμηση των γεγονότων που εκτίθενται, μνημονεύονται ή υποκρύπτονται. Ειδικότερα όσον αφορά τα Μ.Μ.Ε., μπορεί να γίνει λόγος για αξιολογική κρίση όταν τα πραγματικά περιστατικά παρουσιάζονται στο κοινό κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ο εκάστοτε αποδέκτης να είναι σε θέση να σχηματίσει ίδια άποψη. Ο συντάκτης του δημοσιεύματος οφείλει τα γνωστοποιεί στο κοινό τα πραγματικά περιστατικά τα οποία τον οδήγησαν να σχηματίσει την κρίση του, ούτως ώστε να μπορεί το κοινό να σχηματίσει ίδια αντίληψη για τα δημοσιευόμενα. Συνεπώς, η αξιολογική κρίση δεν επιτρέπεται να δημιουργεί ψευδείς εντυπώσεις όσον αφορά τα αποτελούντα τη βάση των πραγματικών περιστατικών. Επίσης, η αξιολογική κρίση, ως εκδήλωση της ελευθερίας έκφρασης πρέπει να συνιστά έκφραση πραγματικής γνώμης του συντάκτη και όχι απλώς επανάληψη απόψεων τρίτων με τις οποίες θίγεται η τιμή ενός προσώπου.

¹⁰⁰ ΠΠρΠειρ 3117/2005, ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 219.

Όσον αφορά την άσκηση κριτικής από τα Μ.Μ.Ε., σύμφωνα με το άρθρο 367 παρ. 1, στ. α, του Ποινικού Κώδικα, *«Δεν αποτελούν άδικη πράξη οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες»*. Ως προϋπόθεση εφαρμογής της διάταξης θεωρείται η τήρηση εκ μέρους του συντάκτη της αρχής της αναλογικότητας, η οποία επιβάλλει οι δυσμενείς κρίσεις να είναι ανάλογες προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, ήτοι την άσκηση κριτικής. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η μη τήρηση της αρχής ισοδυναμεί με κατάχρηση της ελευθερίας των Μ.Μ.Ε. και το περιεχόμενο του δημοσιεύματος ή της εκπομπής ενδέχεται να επιφέρει προσβολή της προσωπικότητας του θιγομένου. Συνέπεια της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας θεωρείται η υποχρέωση του ασκούντος την κριτική να χρησιμοποιήσει το πλέον ανώδυνο μέσο για τα έννομα αγαθά του θιγομένου προσώπου¹⁰¹.

Επομένως, η άσκηση οξείας και δυσμενούς κριτικής δεν ισοδυναμεί άνευ ετέρου με εξύβριση ή δυσφήμιση, αλλά θα πρέπει να εξετάζεται κάθε φορά αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 367 παρ. 2 ΠΚ και κυρίως κατά πόσο η προσβλητική για την τιμή του άλλου συμπεριφορά του δράστη συνιστά το αναγκαίο μέσο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ως το μέσο διάγνωσης ότι από τον τρόπο και τις αντικειμενικές περιστάσεις εκδήλωσης του δράστη δεν προκύπτει αντικειμενικά σκοπός εξύβρισης.

¹⁰¹ Γ. Βασιλάκakis «Ηθική βλάβη και Μ.Μ.Ε. Σύγχρονοι προβληματισμοί και τάσεις της νομολογίας των πολιτικών δικαστηρίων», ΕΠΙΣΚ.Ε.Δ. 2004, σελ. 276.

B. ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Ο ιδιωτικός βίος ανήκει στις επιμέρους εκφάνσεις – αγαθά της προσωπικότητας που προσβάλλονται τόσο κατά το στάδιο της δημοσιογραφικής έρευνας, όσο και κατά το στάδιο της δημοσίευσης. Ως προσβολές του ιδιωτικού βίου θεωρούνται οι επεμβάσεις με τις οποίες παραβιάζονται τα όρια της ιδιωτικής σφαίρας, όπως – ενδεικτικά - η συστηματική παρακολούθηση, η υποκλοπή ιδιωτικών συζητήσεων μέσω τεχνικών εγκαταστάσεων κάθε τύπου, η χωρίς γνώση του απεικονιζομένου φωτογράφιση σε ιδιωτικούς χώρους και η αποκάλυψη πτυχών της ιδιωτικής ζωής από τα Μ.Μ.Ε.

Το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου θεμελιώνεται στο Σύνταγμα κυρίως στο άρθρο 2 παρ. 1 και 9 παρ. 1 που καθιερώνουν την προστασία της αξίας του ανθρώπου και το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, στο άρθρο 19, όπου προστατεύεται το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας, καθώς και στο άρθρο 93 παρ. 2 που προβλέπει εξαίρεση από την αρχή της δημοσιότητας των δικαστηρίων στην περίπτωση που *«συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων»*. Ειδικότερα με το άρθρο 19 παρ. 1 απαγορεύεται απολύτως το απόρρητο της επικοινωνίας, προστατεύοντας, ασχέτως περιεχομένου, την επικοινωνία σε οικειότητα, η οποία αποτελεί το αντίστροφο της επικοινωνίας σε δημοσιότητα, η οποία προστατεύεται από το άρθρο 14 του Συντάγματος¹⁰². Ο ιδιωτικός βίος προστατεύεται επίσης από το άρθρο 361 ΠΚ περί διατάραξης της οικογενειακής ειρήνης, το άρθρο 366 ΠΚ, το οποίο απαγορεύει την απόδειξη της αλήθειας του δυσφημιστικού γεγονότος όταν αυτό αφορά σχέσεις του οικογενειακού ή του ιδιωτικού βίου που δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον και ο ισχυρισμός ή η διάδοση έγιναν κακόβουλα, καθώς και από το άρθρο 370 ΠΚ, το οποίο απαγορεύει την παραβίαση του απορρήτου κυρίως των επιστολών. Στο χώρο του αστικού δικαίου, ο ιδιωτικός βίος προστατεύεται από τις διατάξεις των άρθρων 57 και 59 ΑΚ.

¹⁰²Κ. Χρυσόγονος, «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ. 238.

Λόγω των δυσχερειών που προκύπτουν κατά την απαρίθμηση των στοιχείων που συνθέτουν το προστατευτέο αγαθό του ιδιωτικού βίου, δίδεται από την ελληνική αστική και ποινική θεωρία ένας ελαστικός ορισμός και επαφίεται στην κρίση του δικαστή η απόφαση αν συγκεκριμένο προσβαλλόμενο έννομο αγαθό εμπίπτει στο πεδίο προστασίας του ιδιωτικού βίου. *Σφαίρα του ιδιωτικού βίου*, είναι ο χώρος που αυτοπροσδιορίζει κάθε άτομο προκειμένου να ασκεί μέσα σε αυτόν τις προσωπικές και οικογενειακές του δραστηριότητες, απερίσπαστος από παρεμβάσεις και παρενοχλήσεις τρίτων. Ο χώρος αυτός εκτείνεται μεταξύ του ευρύτερου πλαισίου της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής ενός προσώπου και του απορρήτου χώρου της αυστηρά προσωπικής του ζωής. Η έκταση του ιδιωτικού βίου συγκαθορίζεται από τις τρέχουσες κοινωνικές αντιλήψεις στο συγκεκριμένο χώρο και κοινωνικό πεδίο δράσης, αφού ληφθεί υπόψη η θέση του ενδιαφερομένου προσώπου στον κοινωνικό περίγυρο¹⁰³. Συνεπώς, ο προσδιορισμός του ιδιωτικού βίου είναι αποτέλεσμα διττής διαδικασίας, ήτοι του αυτοπροσδιορισμού από το φορέα του δικαιώματος και του αντικειμενικού καθορισμού του ιδιωτικού βίου βάσει σταθερών κριτηρίων. Ο χώρος στον οποίο συγκλίνουν ο αυτοπροσδιορισμός και ο αντικειμενικός καθορισμός του ιδιωτικού βίου αποτελεί το αντικείμενο του δικαιώματος του ιδιωτικού βίου.

Ο ιδιωτικός βίος προσβάλλεται όταν με το δημοσίευμα ή τη μετάδοση έρχονται στη δημοσιότητα στοιχεία της ιδιωτικής ζωής ενός προσώπου. Κρίνεται, συνεπώς, αναγκαίο κατά την εξέταση του παράνομου χαρακτήρα της πράξης και των δικαιολογητικών λόγων της προσβολής, να εξετάζεται αφενός αν τα δημοσιευόμενα στοιχεία έχουν το χαρακτήρα πραγματικών περιστατικών, αφετέρου αν τα πραγματικά περιστατικά είναι αληθή. Εφόσον δεν συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, θεωρείται ότι δεν αποκαλύπτεται στη δημοσιότητα στοιχείο του ιδιωτικού βίου και δεν συντρέχει περίπτωση προσβολής του εννόμου αγαθού του ιδιωτικού βίου. Βέβαια, δεν αποκλείεται με το δημοσίευμα ή τη μετάδοση να πλήττεται κάποιο άλλο έννομο αγαθό του προσώπου, όπως π.χ. η τιμή, της οποίας η προσβολή επέρχεται με την δημοσίευση κρίσεων ή αναληθών πραγματικών περιστατικών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η **υπ' αριθμ. 4824/2002 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**¹⁰⁴, με την οποία κρίθηκε ότι από τη μετάδοση τηλεοπτικής εκπομπής και την μέσω αυτής δημοσιοποίηση ψευδών στοιχείων για την

¹⁰³ Γ. Μιχαηλίδης – Νουάρος, «Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του Τύπου», ΤοΣ, 1983, σελ. 379.

¹⁰⁴ ΠΠρΑθ 4824/2002, ΧρΙΔ 2002, σελ 998.

ιδιωτική ζωή της ενάγουσας και για τον αποβιώσαντα σύζυγό της, είχε προκληθεί βλάβη στην τιμή και την υπόληψη της ενάγουσας ως συζύγου και εργαζομένης, καθώς και προσβολή της τιμής και της υπόληψης των τέκνων της ενάγουσας, ηλικίας 17 και 15 ετών, μαθητριών λυκείου, οι οποίες αρνήθηκαν να παρακολουθήσουν το σχολείο τους και απείχαν από κάθε άλλη κοινωνική δραστηριότητα.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας με την υπ' αριθμ. 3922/2005 απόφασή του¹⁰⁵ έκρινε ότι τα δημόσια πρόσωπα έχουν δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής, σε βαθμό τέτοιο ώστε να διασφαλίζεται και σε αυτά μια σφαίρα ιδιωτικότητας, στον πυρήνα της οποίας ανήκει και η ερωτική τους ζωή. Εν προκειμένω, ο προσφεύγων, εκμεταλλευόμενος το αξίωμα του δημάρχου και την ανάγκη της δημότου να εργαστεί, της πρότεινε να συνάψουν ερωτικές σχέσεις, με αντάλλαγμα την εκ μέρους του μεσολάβησης για ανεύρεση εργασίας. Η δημότης, πιστεύοντας ότι γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από το δήμαρχο, προσέφυγε στους δημοσιογράφους τηλεοπτικού σταθμού, τους ενημέρωσε για όσα συνέβαιναν και με τη συνδρομή τους μαγνητοσκόπησε την παρ' ολίγον συνένευσή της με τον προσφεύγοντα. Το δικαστήριο έκρινε ότι απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που προσβάλλουν κρίσιμες πτυχές της ιδιωτικότητας του ατόμου και που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις, όπως είναι η μαγνητοσκόπηση συνάντησης με σκοπό την συνένευση κατά παράβαση των διατάξεων των άρθρων 9 παρ. 1 και 19 παρ. 3 του Συντάγματος και ότι απόκλιση από τον κανόνα είναι επιτρεπτή μόνο σε οριακές περιπτώσεις διαφύλαξης συνταγματικά υπέρτερων εννόμων αγαθών.(παραπέμπει στην ολομέλεια).

Ιδίως όσον αφορά την προσβολή της προσωπικότητας ανηλίκου, **ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 195/2007 απόφασή του**¹⁰⁶ έκρινε ότι η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, ασκούμενη στο πλαίσιο της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του Τύπου, δεν επιτρέπεται να θίγουν την προσωπικότητα ανηλίκων που δεν απασχολούν το κοινωνικό σύνολο. Μάλιστα εφόσον το εικονιζόμενο πρόσωπο εμφανίζεται κάτω από συνθήκες που παραβιάζουν το απόρρητο του ιδιωτικού του βίου με την αποκάλυψη στοιχείων του, όπως η κατάσταση της υγείας του – εν προκειμένω ο ανήλικος είχε προσβληθεί από φυματίωση – ή μειώνουν την υπόληψή του, όπως όταν συνοδεύονται από δυσμενείς κρίσεις, εκτιμήσεις ή συμπεράσματα, τα

¹⁰⁵ ΣτΕ 3922/2005, ΔιΜΜΕ 4/2005, σελ 564.

¹⁰⁶ Α.Π. 195/2007, ΔιΜΜΕ 4/2007, σελ. 523.

οποία είναι αληθή μεν αλλά ελλιπή και δεν έχουν σχέση με την κατάσταση της υγείας του, δημιουργούν δε εσφαλμένες εντυπώσεις και αρνητικό κλίμα εις βάρος του, τότε προσβάλλονται σημαντικότερες εκφάνσεις της προσωπικότητάς του και η προσβολή είναι σημαντικότερη. Εξάλλου, στην προκειμένη περίπτωση το υγιές δημοσιογραφικό ενδιαφέρον για την παρουσίαση θεμάτων που αφορούν ζητήματα υγείας σε παιδικούς σταθμούς, δεν επέβαλε για την πληρότητα του θέματος να προβληθεί η εικόνα του ανηλίκου, αλλά αποσκοπούσε στη δημιουργία τηλεθέας.

Σύμφωνα με γνωμοδότηση του κου Ν. Αλιβιζάτου¹⁰⁷, δύο φαινομενικά αντίρροπες τάσεις φαίνεται να διέπουν την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου για τα δημόσια πρόσωπα και τις αποκαλύψεις που αφορούν στην ιδιωτική τους ζωή : από τη μία πλευρά, ο κύκλος των δημοσίων προσώπων μοιάζει να διευρύνεται, ενώ από την άλλη πλευρά, αναγνωρίζεται στα πρόσωπα αυτά ένας πυρήνας ιδιωτικότητας, που κανένα δικαιολογημένο συμφέρον δεν δικαιολογεί την προσβολή του. Δυστυχώς, αν και δεσμευτική για τον Έλληνα δικαστή, η νομολογία αυτή παραμένει άγνωστη στη χώρα μας, με αποτέλεσμα τη γενίκευση των υποκλοπών (...).

Όσον αφορά αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπόθεση **Peck κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 28.1.2003**¹⁰⁸. Νύχτα Αυγούστου του 1995, ο Geoffrey Dennis Peck, κάτοικος της πόλης Brentwood της κομητείας του Essex στην Αγγλία, αποπειράται να αυτοκτονήσει, κόβοντας τις φλέβες του καρπού του. Την σκηνή βιντεοσκοπούσε κάμερα, η οποία είχε τοποθετηθεί σε κεντρικό σημείο για λόγους αντεγκληματικής πολιτικής και αστυνόμευσης. Ο χειριστής αμέσως ειδοποίησε την αστυνομία, η οποία έσπευσε επί τόπου, παρέλαβε τον Peck αιμόφυρτο και αφού φρόντισε να του παρασχεθούν οι πρώτες βοήθειες, τον οδήγησε στο αστυνομικό τμήμα, κατ' εφαρμογή ενός νόμου για την περίθαλψη των ψυχικώς πασχόντων. Λίγες ώρες μετά, ο Peck αφέθηκε ελεύθερος. Η δικαστική περιπέτεια του Peck ξεκίνησε όταν η τοπική αστυνομία, με σκοπό να διαφημίσει τα πλεονεκτήματα της τοποθέτησης καμερών στο κέντρο της πόλης, αποφάσισε να μεταδώσει από την τηλεόραση την κρίσιμη σκηνή, χωρίς όμως να φροντίσει να καλύψει πλήρως το πρόσωπο του παρ' ολίγον αυτόχειρα, με αποτέλεσμα αυτός να είναι ευχερώς αναγνωρίσιμος από τους οικείους του. Επίσης φωτογραφίες του περιστατικού

¹⁰⁷Ν. Αλιβιζάτος, «Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση. Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων», ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 14.

¹⁰⁸Ο.π. σελ 15.

δημοσιεύθηκαν σε τοπικές εφημερίδες. Ο Peck προσέφυγε στις εκεί αρμόδιες διοικητικές αρχές, διεκδικώντας αποζημίωση χωρίς αποτέλεσμα, ενώ ούτε τα βρετανικά δικαστήρια τον δικαίωσαν, με το σκεπτικό ότι ήταν θεμιτή η μετάδοση των αποτελεσματικών ιδιοτήτων του συστήματος παρακολούθησης, ενώ αναφορικά με την επίμαχη μετάδοση, λαμβάνοντας υπόψη ότι χάρις στην επίμαχη κάμερα σώθηκε μια ανθρώπινη ζωή, η απόφαση της δημοτικής αρχής να επιτρέψει τη μετάδοση της επίμαχης σκηνής, *«δεν ήταν ούτε ανορθολογική, ούτε παράλογη»*. Την πρωτόδικη απόφαση επικύρωσε το Εφετείο, το οποίο μάλιστα απέρριψε το αίτημα για προσφυγή στο Δικαστήριο της Βουλής των Λόρδων. Κατόπιν τούτου, ο τελευταίος κατέφυγε στο Στρασβούργο, παραπονούμενος για παραβίαση δύο δικαιωμάτων του που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ, του δικαιώματος για στην ιδιωτική ζωή (άρθρο 8) και του δικαιώματος για αποτελεσματική προσφυγή (άρθρο 13). Το ΕΔΔΑ έκανε δεκτή την προσφυγή και στα δύο σκέλη : ως προς το άρθρο 8 περί προστασίας του ιδιωτικού βίου, έκρινε ότι *«αυτή καθ' εαυτήν η παρακολούθηση ατόμων σε δημόσιο χώρο με κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης, δεν προσβάλλει το δικαίωμά τους στην ιδιωτική ζωή, εφόσον οι σχετικές εικόνες δεν αποτελούν αντικείμενο περαιτέρω επεξεργασίας»*. Αντίθετα, μπορεί να τεθεί ζήτημα παραβίασης του άρθρου 8, αν τα συλλεγόμενα δεδομένα υποβάλλονται *«σε συστηματική ή συνεχή επεξεργασία»*, πράγμα το οποίο είχε συμβεί εν προκειμένω. Μάλιστα η προσβολή κρίθηκε παράνομη και για τον πρόσθετο λόγο ότι η δημόσια αρχή, αν και επιδίωκε θεμιτό σκοπό, παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας, αφενός μεν μη εξασφαλίζοντας την προηγούμενη συναίνεση του θιγέντος για τη μετάδοση της επίμαχης σκηνής, αφετέρου δε αδιαφορώντας για την κάλυψη του προσώπου του, ούτως ώστε να μην είναι αναγνωρίσιμος.

Γ. ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Η εικόνα του προσώπου, ως στοιχείο της προσωπικότητας, το οποίο υπόκειται σε προσβολή εκ μέρους των Μ.Μ.Ε., έχει αναγνωριστεί ως αυτοτελές δικαίωμα – πράγμα που σημαίνει ότι για την προστασία του σε περίπτωση προσβολής δεν απαιτείται να συμπεριλαμβάνονται και άλλα αγαθά της προσωπικότητας - δεκτικό προστασίας από την ΑΚ 57. Σύμφωνα με την **υπ' αριθμ. 2303/2006 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**¹⁰⁹, κάθε έκφανση της προσωπικότητας του ατόμου προσβάλλεται αυτοτελώς και δεν απαιτείται η ταυτόχρονη προσβολή του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας με την τιμή και την υπόληψη ή το απόρρητο της ιδιωτικής ζωής. Στην εν λόγω υπόθεση, το δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει κατά πόσο η βιντεοσκόπηση και η μετέπειτα τηλεοπτική μετάδοση του στιγμιότυπου, στο οποίο εικονιζόταν ο ενάγων, στο πλαίσιο σατιρικής τηλεοπτικής εκπομπής, χωρίς την προηγούμενη συναίνεσή του, προσέβαλε παράνομα την προσωπικότητά του. Το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι επήλθε προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος.

Όπως γίνεται δεκτό, απαγορεύεται η φωτογράφιση προσώπου και η έκθεση της φωτογραφίας σε κοινή θέα χωρίς τη συναίνεση του προσώπου αυτού, εκτός αν πρόκειται για φωτογραφίες καθημερινής επικαιρότητας ή προσώπων που ανήκουν στη σύγχρονη ιστορία. Ως δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας θεωρείται η εξουσία του προσώπου να αποφασίζει για την αποτύπωση, διάδοση ή δημόσια έκθεση της απεικόνισης της μορφής του. Από τον παραπάνω ορισμό συνάγεται ότι η αξίωση προστασίας της εικόνας μπορεί να ασκηθεί είτε στο στάδιο της λήψεως, είτε κατά τη διάδοσή της χωρίς τη συναίνεση του δικαιούχου.

Χαρακτηριστική περίπτωση προσβολής της ίδιας εικόνας του ατόμου, αλλά και προσβολής της τιμής του, αποτελεί η **υπ' αριθμ. 1624/2005 απόφαση του Εφετείου Αθηνών**¹¹⁰, σύμφωνα με την οποία δημοσιεύθηκε φωτογραφία σε ημερήσια εφημερίδα των δύο εναγόντων να μεταφέρουν οικιακή συσκευή που τους ανήκε, ενώ το άρθρο αναφερόταν σε «πλιάτσικο στα χαλάσματα του σεισμού». Η φωτογραφία αυτή δημιουργούσε συνειρμικώς στον αναγνώστη την εντύπωση ότι οι ενάγοντες διέπρατταν κλοπή στα πληγέντα από το σεισμό σπίτια, με συνέπεια να δέχονται

¹⁰⁹ ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔιΜΜΕ 1/2007, σελ. 67.

¹¹⁰ ΕφΑθ 1624/2005, ΕπισκεΔ 2005, σελ. 475.

έκτοτε μειωτικά σχόλια. Το δικαστήριο έκρινε ότι τόσο η λήψη όσο και η δημοσίευση της φωτογραφίας έγιναν χωρίς τη γνώση και τη συναίνεση των εναγόντων και συνακόλουθα προσέβαλαν την προσωπικότητά τους.

Έχει κριθεί όμως ότι και η παράλειψη αναφοράς ενός ατόμου κατά τη δημοσίευση μιας φωτογραφίας στην οποία εμφανίζεται και αυτό, καθώς και η παράλειψη προβολής της εικόνας ενός ατόμου και αναφοράς του ονόματός του σε δημοσίευμα που αναφέρεται σε κοινωνικό γεγονός που συμμετείχε, συνιστά προσβολή της τιμής και της υπόληψής του. Στα ανωτέρω εμπίπτει και η **υπ' αριθμ. 6/2004 απόφαση του Αρείου Πάγου**¹¹¹, με την οποία κυρώθηκε η απόφαση του Εφετείου που έκρινε ότι είχε συντελεστεί προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος, πολιτικού και υποψηφίου βουλευτή στις εκλογές της 6.4.2000, με τη δημοσίευση ενός άρθρου στο οποίο παραλειπόταν το όνομα του ενάγοντος, ενώ είχε δημοσιευτεί φωτογραφία της εικόνας του. Εν συνεχεία, με τη δημοσίευση και δεύτερου άρθρου, το οποίο αναφερόταν σε επίσκεψη και συνέντευξη πρώην υπουργού του ιδίου πολιτικού κόμματος στην Άρτα, κατά την οποία είχε παρευρεθεί και ο ενάγων, χωρίς όμως να αναφερθεί το όνομά του, ούτε να δημοσιευτεί η φωτογραφία του στο επίμαχο ρεπορτάζ. Συγκεκριμένα, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι *«τα εν λόγω δημοσιεύματα προσέβαλαν την τιμή και την υπόληψη του ενάγοντα, αφού τον παρουσίαζαν έμμεσα, αλλά σαφώς στο αναγνωστικό κοινό της εφημερίδας ως ανάξιο να συγκαταλέγεται μεταξύ των υποψηφίων βουλευτών του κόμματος και γι' αυτό ως πολιτικού με προδιαγεγραμμένη την κακή πολιτική τύχη»*.

Για τη λήψη και διάδοση της εικόνας απαιτείται κατ' αρχήν συναίνεση του εικονιζομένου, εκτός αν πρόκειται για συνάθροιση προσώπων ή για πρόσωπα της επικαιρότητας. Το **Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 65/2004 απόφασή του**¹¹² έκρινε ότι όλες οι φωτογραφίες της ενάγουσας και μητέρας γνωστού πολιτικού και υπουργού, που συνόδευαν ορισμένα δημοσιεύματα προέρχονταν από δημόσιες εμφανίσεις της τελευταίας, καθώς και η φωτογραφία στο εξώφυλλο του περιοδικού, στην οποία εμφανιζόταν η ίδια με τον γιο της, και συνεπώς δικαιολογείτο η δημοσίευσή τους, αφού πρόκειται για πρόσωπα, τα οποία ανήκαν στην επικαιρότητα και ενδιέφεραν την κοινή γνώμη.

¹¹¹ Α.Π. 6/2004, ΔιΜΜΕ 2/2004, σελ. 223.

¹¹² ΠΠρΑθ 65/2004, ΔιΜΜΕ 2004, σελ 390.

Η νομολογία ομόφωνα επισημαίνει ότι η εικόνα παριστάνει την εξωτερική μορφή του ανθρώπου και όπως αυτή τον συνοδεύει πάντοτε και εμφανίζεται δημόσια μόνον όταν ο ίδιος επιθυμεί, έτσι και η εικόνα του δεν ανήκει στο κοινό, αλλά μόνο στο πρόσωπο το οποίο παριστάνει. Επίσης απαγορεύεται η χρησιμοποίηση της εικόνας για διαφημιστικούς σκοπούς χωρίς τη συναίνεση του εικονιζομένου προσώπου, διότι αποτελεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς του, ακόμη και αν δεν συνιστά μείωση της τιμής ή παραβίαση του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής¹¹³.

Σημαντική είναι η αναφορά στην **υπ' αριθμ. 4661/2004 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**, η οποία πραγματεύεται το ζήτημα της προστασίας της προσωπικότητας από την παράνομη προσβολή και συγκεκριμένα το ζήτημα της προστασίας του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας (right of publicity¹¹⁴), τη σχέση του δικαιώματος αυτού με την προστατευόμενη ελευθερία του Τύπου, καθώς και με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού ενός έργου. Ειδικότερα, το δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει κατά πόσο η δημοσίευση φωτογραφιών της ενάγουσας και μοντέλου σε γυμνές και ημίγυμνες στάσεις σε μηνιαίο περιοδικό με στόχο την προώθηση των πωλήσεών του, χωρίς τη συναίνεσή της και παρά τη ρητώς εκπεφρασμένη αντίθεσή της στον εκδότη και διευθυντή του περιοδικού, προκάλεσε προσβολή της προσωπικότητάς της¹¹⁵. Το δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι τα ανωτέρω γεγονότα συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας της ενάγουσας, και συγκεκριμένα η χρησιμοποίηση της εικόνας της για εμπορικούς σκοπούς χωρίς τη συναίνεσή της, αποτελεί αυτόνομη παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς της και θίγει το δικαίωμά της να εκμεταλλευτεί οικονομικώς την εικόνα της, η οποία λόγω της ιδιότητάς της ως μοντέλου έχει σαφώς εμπορική αξία.

Αναφορικά με το right of publicity, η εμπορευματοποίηση του δικαιώματος αυτού προκαλεί ισχυρούς τριγμούς στους νομικούς κύκλους, διότι αντίκειται στην ίδια τη φύση του δικαιώματος : στον προσωπικό - και συνεπώς μη περιουσιακό – καθώς και στον προσωποπαγή – και άρα μη μεταβιβάστο – χαρακτήρα του. Η θεωρία όμως δεν μπορεί να εθελουφλεί στην τρέχουσα πραγματικότητα, που είναι η παραχώρηση

¹¹³ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 274.

¹¹⁴ Το «right of publicity» στο αμερικανικό δίκαιο αναγνωρίζεται ως αυτόνομο άυλο αγαθό, ελεύθερα μεταβιβάστο και κληρονομητό.

¹¹⁵ Γ. Καράκωστας – Χ. Βρεττού, «Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity», ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ.154.

τέτοιων αδειών για τη διαφημιστική προώθηση αγαθών και η οποία έχει λάβει πλέον τεράστια πρακτική διάσταση και καλπάζουσα οικονομική αξία¹¹⁶.

Πέρα όμως από την φωτογράφιση, τα πρόσωπα της επικαιρότητας οφείλουν να ανέχονται και τη γελοιογραφική απεικόνιση της μορφής τους, καθώς συνήθως μέσω αυτής επιχειρείται η άσκηση κριτικής που συνδέεται με την ιδιότητα του απεικονιζομένου, εφόσον δεν προκύπτει σκοπός εξύβρισης. Αντιθέτως, δεν θα πρέπει να γίνει δεκτή η δυνατότητα λήψης και δημοσίευσης φωτογραφίας θανόντος προσώπου της επικαιρότητας επί της νεκρικής του κλίνης. Η απαγόρευση δικαιολογείται για λόγους ηθικού συμφέροντος των οικείων του θανόντος, στους οποίους περιέρχεται η προστασία της εικόνας του αποβιώσαντος.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπ' αριθμ. 961/2003 απόφαση του Αρείου Πάγου¹¹⁷, ο οποίος, κύρωσε την απόφαση του Εφετείου, το οποίο είχε κάνει δεκτό ότι συνιστούσε σοβαρή προσβολή της τιμής και της υπόληψης των εναγουσών η δημοσίευση σε περιοδικό χωρίς τη γνώση και τη συναίνεσή τους, μιας παραποιημένης και μονταρισμένης φωτογραφίας τους, στην οποία φαίνονται να συνομιλούν μεταξύ τους και η μεν πρώτη από τις ενάγουσες να κρατά στο δεξί της χέρι ένα κουτί με χάπια ροζ "Viagra", η δε δεύτερη να έχει στη σκέψη της, την οποία απεικονίζει με διαδοχικούς κύκλους πάνω από το κεφάλι, το μπλε χάπι Viagra (το άρθρο του περιοδικού έφερε τον τίτλο «*Viagromanía*», και αφορούσε στο γνωστό φαρμακευτικό σκεύασμα κατά την ανδρικής ανικανότητας). Το δικαστήριο έκρινε ότι η ανωτέρω δημοσίευση συνιστά *«παράνομη και δεινή προσβολή της τιμής, της υπόληψης και της προσωπικότητάς τους, ως ατόμων, ηλικιωμένων γυναικών (81 και 66 ετών αντιστοίχως) και χωρικών και έχουν καταστεί αντικείμενο πειραγμάτων, χλευασμού και διαπόμπευσης από τους κατοίκους του χωριού τους, στους οποίους αποτελεί το κύριο θέμα συζήτησης και από τους οποίους δεν έμεινε ένας που να μη έχει πληροφορηθεί το γεγονός της δημοσίευσης της φωτογραφίας τους, με τα χάπια viagra....»*

Ομοίως και η υπ' αριθμ. 5127/2006 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών¹¹⁸ έκρινε ότι όταν το άτομο, εν προκειμένω μάλιστα ανήλικο, παρουσιάζεται σε αγενή στάση προς έναν εκπρόσωπο της πολιτειακής εξουσίας κάνοντας αγενή

¹¹⁶ Π. Κοριατοπούλου-Αγγελή, «Right of publicity-Άδεια χρήσης δικαιωμάτων προσωπικότητας-Πτυχές εμπορευματοποίησης», ΔιΜΜΕ 1/2007, σελ. 22.

¹¹⁷ Α.Π. 961/2003, ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁸ ΠΠρΑθ 5127/2006, ΔιΜΜΕ 2/2007, σελ. 235.

χειρονομία, το γεγονός αυτό είναι πρόσφορο να βλάψει την τιμή και την υπόληψη του προσώπου. Το δικαστήριο απέρριψε την ένσταση δικαιολογημένου συμφέροντος των εναγομένων, καθώς διαπιστώθηκε ότι οι δημοσιογράφοι επιδίωκαν σκανδαλοθηρικούς σκοπούς.

11. ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ – ΑΙΡΟΝΤΕΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΝΟΜΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Δικαιολογητικοί λόγοι που αίρουν τον παράνομο χαρακτήρα της επέμβασης στην προσωπικότητα άλλου είναι τα περιστατικά που σε συγκεκριμένη περίπτωση επιτρέπουν σε ένα υποκείμενο του δικαίου να επέμβει στην προσωπικότητα άλλου. Οι λόγοι που δικαιολογούν την επέμβαση διακρίνονται σε απόλυτους και σχετικούς. Απόλυτοι λόγοι είναι αυτοί που επιτρέπουν στο δράστη να ενεργήσει όπως ακριβώς ενήργησε, χωρίς να χρειάζεται να προβεί σε προηγούμενη στάθμιση ή αξιολόγηση των συγκρουόμενων αγαθών. Οι λόγοι αυτοί συνήθως προσδιορίζονται ρητώς από το νόμο, όπως η συναίνεση του θύματος, η ιδιότητά του ως δημοσίου προσώπου κλπ. Σχετικοί είναι οι λόγοι που απαιτούν πριν από οποιαδήποτε επέμβαση στάθμιση των συμφερόντων, προκειμένου να κριθεί αν υπάρχει ή όχι δικαίωμα επέμβασης.

Α. ΣΤΑΘΜΙΣΗ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Προκειμένου να κριθεί αν θα εφαρμοστούν οι διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας από επεμβάσεις των Μ.Μ.Ε., θα πρέπει να προηγηθεί στάθμιση των δύο αντιτιθέμενων εννόμων αγαθών, της ελευθερίας έκφρασης των Μ.Μ.Ε. και της προστασίας της προσωπικότητας. Καθώς οι ανωτέρω ελευθερίες είναι αδιάσπαστα συνδεδεμένες με την ανθρώπινη αξία, τριτενεργούν έμμεσα στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου, κυρίως μέσω της ΑΚ 57 και καθίστανται έννομα αγαθά, τα οποία αξιώνουν απόχρη από ορισμένη συμπεριφορά, αλλά και αξίωση για ενεργητική συμπεριφορά.

Όμως η στάθμιση των δύο αντιτιθέμενων αγαθών μπορεί να ξεκινήσει και αποκλείοντας κάθε ενέργεια επέμβασης τρίτου στην προσωπικότητα του θιγέντος. Εφόσον διαπιστωθεί ότι το προσβληθέν έννομο αγαθό αποτελεί προστατευόμενη έκφανση της προσωπικότητας, η επέμβαση κρίνεται κατ' αρχήν παράνομη. Σε δεύτερο στάδιο εξετάζεται κατά πόσο ο επεμβαίνων δύναται να επικαλεστεί έναν λόγο που να ορίζεται από το δίκαιο ως δικαιολογητικός της άρσης του παράνομου χαρακτήρα της επέμβασης, όπως άμυνα, κατάσταση ανάγκης, ή ακόμη και την ύπαρξη δικαιολογημένου συμφέροντος μέσω του οποίου εκφράζεται η συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της ελευθεροτυπίας στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου.

Όταν προβλέπεται από το νόμο ένας απόλυτος λόγος που αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης, η στάθμιση γίνεται από το νομοθέτη, ενώ ο δικαστής καλείται να τον εφαρμόσει στη συγκεκριμένη υπόθεση. Αν ο λόγος είναι σχετικός, η αρμοδιότητα της στάθμισης ανήκει στο δικαστή, του οποίου η ελευθερία δεν είναι απεριόριστη, καθώς θα πρέπει να προβεί σε αναζήτηση κριτηρίων, δεκτικών εφαρμογής και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις. Συνεπώς, ο δικαστής θα πρέπει να αξιολογήσει την προσβολή ως προς τη φύση του προσβληθέντος αγαθού, τη βαρύτητα και τις συνέπειες για το θύμα, καθώς και το δικαιολογητικό λόγο της παρέμβασης που επικαλείται ο δράστης.

B. ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ

Η συναίνεση έχει ως συνέπεια αφενός την κατάρτιση ενοχικής σύμβασης με την οποία το συμβαλλόμενο μέρος δεσμεύεται να μην ασκήσει τα ένδικα βοηθήματα που του παρέχει ο νόμος, αφετέρου θεμελιώνει λόγο άρσης του παράνομου χαρακτήρα της επέμβασης. Η αναγνώριση των εννόμων συνεπειών της συναίνεσης θεμελιώνεται στην αρχή, σύμφωνα με την οποία κάθε άτομο είναι ελεύθερο να δεχθεί ή να αρνηθεί τα δικαιώματά του. Όμως η άρνηση δεν αναφέρεται στο δικαίωμα καθ' αυτό, όπως συμβαίνει με την παραίτηση, αλλά στην άσκησή του σε συνάρτηση με μια συγκεκριμένη περίπτωση¹¹⁹. Η συναίνεση όμως του ατόμου να διαθέτει κατά βούληση στοιχεία της προσωπικότητάς του, όπως είναι ο ιδιωτικός βίος, απαγορεύεται σε περίπτωση που συνιστά παραβίαση θεμελιωδών αξιών του ανθρώπου.

Χαρακτηριστική είναι η **υπ' αριθμ. 4701/2002 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων**¹²⁰, σχετικά με την τηλεοπτική εκπομπή «BIG BROTHER», η οποία έκρινε ότι η συναίνεση των συμμετεχόντων στην ανωτέρω εκπομπή συνιστούσε παραβίαση θεμελιωδών ελευθεριών, ήτοι της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ιδιωτικής ζωής, η οποία επερχόταν : α) με την εξαφάνιση της ιδιωτικής τους ζωής, λόγω καταγραφής και μαγνητοσκοπήσης κάθε τους κίνησης 23 ώρες το 24ωρο, επί 7 ημέρες την εβδομάδα και λόγω της συνεχούς μετάδοσης της εκπομπής μέσω του διαδικτύου και συνδρομητικού – ψηφιακού τηλεοπτικού σταθμού, β) με την απομόνωσή τους από τον εξωτερικό κόσμο, καθώς δεν είχαν τηλέφωνο ή ραδιόφωνο, δεν μπορούσαν να διαβάσουν εφημερίδες ή περιοδικά και δεν μπορούσαν να δεχτούν επισκέψεις τρίτων, να στείλουν επιστολή, αλλά ούτε και να ικανοποιήσουν οποιαδήποτε καταναλωτική τους ανάγκη, καθώς αρμόδια ήταν η παραγωγή της εκπομπής, ήταν αντισυνταγματική, παράνομη και αντίθετη με τα χρηστά ήθη, αφού δημιουργούσε συμπεριφορά αντικείμενη προς τις διατάξεις του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, από τις οποίες η παραίτηση απαγορεύεται. Επιπλέον το δικαστήριο έκρινε ότι η σύμβαση με την οποία οι συμμετέχοντες παραχωρούσαν τη

¹¹⁹ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 279.

¹²⁰ ΜΠρΑθ 4701/2002, ΝΟΜΟΣ.

συναίνεσή τους δέσμευε υπέρμετρα την ελευθερία του ατόμου και ως εκ τούτου ήταν άκυρη.

Η συναίνεση μπορεί να είναι ρητή ή σιωπηρή¹²¹, άμεση ή έμμεση. **Ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 1010/2002 απόφασή του¹²²**, ακυρώνοντας την απόφαση του Εφετείου, έκρινε ότι το γεγονός ότι η ενάγουσα, με την ιδιότητα μιας αγρότισσας, είχε δώσει τη συναίνεσή της για τη δημοσίευση μιας φωτογραφίας τη στιγμή που συνέλεγε σταφύλια κατά τον τρυγητό, σε δημοσίευμα εφημερίδας με τίτλο «*Πράσινο φως στα Σπάτα...*», δεν μπορούσε να εκληφθεί ως σιωπηρή συναίνεση της ίδιας φωτογραφίας της σε διαφημιστικό φυλλάδιο κρασιών, που διανεμήθηκε ως ένθετο εφημερίδας χωρίς τη συναίνεσή της. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και το Εφετείο στο οποίο παραπέμφθηκε η υπόθεση για περαιτέρω εκδίκαση, που με την υπ' αριθμ. 3501/2003 απόφασή του, έκρινε ότι η συναίνεση της ενάγουσας να φωτογραφηθεί και να δημοσιευτεί η φωτογραφία της αφορούσε μόνο το πρώτο δημοσίευμα, και όχι το διαφημιστικό ένθετο. Το γεγονός της μη αντίδρασης της ενάγουσας στην αρχική δημοσίευση της φωτογραφίας της, οφειλόμενο στο ότι είχε συναινέσει, δεν μπορούσε εξ αυτού και μόνο του λόγου να εκληφθεί ως σιωπηρή συναίνεσή της και για τη δεύτερη δημοσίευση στο ένθετο, πολλώ δε μάλλον ότι είχε την έννοια της συγκατάθεσης απεριόριστης χρήσης και εκμετάλλευσης της εικόνας της για εμπορικούς σκοπούς.

¹²¹ Ειδικά για τη φωτογραφία γίνεται δεκτό ότι μορφή σιωπηρής συναίνεσης αποτελεί και η καταβολή αμοιβής στον φωτογράφο.(βλ. ΕφΘεσ/κης 2147/2001, Αρμ 2002, σελ. 1161). Βλ. και ΠΠρΑθ 2071/2005 (ΔιΜΜΕ 3/2005, σελ. 410).

¹²² Α.Π. 1010/2002, ΕλλΔ/νη 2003, σελ 1357

Γ. ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΜΕΝΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ

Η αρχή του δικαιολογημένου συμφέροντος εισάγεται στο χώρο του δικαιώματος της προσωπικότητας μέσω του άρθρου 367 του Ποινικού Κώδικα και εκφράζει τη συνταγματική αρχή της ελευθεροτυπίας στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου. *Δικαιολογημένο ενδιαφέρον* υπάρχει όταν η θυσία που υφίσταται ο προσβληθείς στην προσωπικότητά του κρίνεται υποδεέστερη σε σχέση με το όφελος που μπορεί να αποκομίσει το κοινωνικό σύνολο. Δικαιολογημένο συμφέρον θεωρείται πρωτίστως το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση.

Η νομολογία δέχεται ομόφωνα ότι *«τέτοιο ενδιαφέρον που πηγάζει από τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία και την κοινωνική αποστολή του Τύπου έχουν και τα πρόσωπα που συνδέονται με τη λειτουργία του και κατά κύριο λόγο οι δημοσιογράφοι για τη δημοσίευση ειδήσεων (γεγονότων) και σχολίων σχετικών με τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο»*¹²³. Το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση δεν συνιστά απόλυτο δικαιολογητικό λόγο επέμβασης στην προσωπικότητα, αλλά η επίκλησή του από το δράστη οδηγεί σε στάθμιση συμφερόντων. Κατά τη στάθμιση λαμβάνονται υπόψη η συνταγματική αναγνώριση της ελευθερίας έκφρασης των Μ.Μ.Ε., οι δεοντολογικοί κανόνες δημοσιογραφικής συμπεριφοράς, αλλά και οι διεθνείς εξελίξεις στο χώρο του δικαίου που διαμορφώνουν το περιεχόμενο των χρηστών ηθών και της καλής πίστης.

Η αρχή του δικαιολογημένου συμφέροντος έχει τις εξής συνέπειες¹²⁴:

- το καθήκον επιμέλειας το οποίο οφείλουν να τηρούν τα Μ.Μ.Ε. κατά την παρουσίαση πραγματικών γεγονότων αμβλύνεται στην περίπτωση θεμάτων που ενδιαφέρουν ιδιαίτερα την κοινή γνώμη και βρίσκονται στην επικαιρότητα, έστω και αν αυτό έχει επιπτώσεις για την τιμή και την υπόληψη μεμονωμένων ατόμων.
- η συμμετοχή ενός ατόμου σε πολιτικούς διαξιφισμούς και η ως εκ τούτου επικέντρωση στο πρόσωπό του της κοινής γνώμης, το υποχρεώνει να ανέχεται υποτιμητική ή μειωτική του κύρους του κριτική για το πρόσωπό του. Αυτό ισχύει για τα πρόσωπα της πολιτικής ζωής, αλλά και για άτομα που

¹²³ Βλ. ενδεικτικά Α.Π. 825/2002 ΧρΙΔ, σελ 691

¹²⁴ Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 285.

διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική, κοινωνική ή καλλιτεχνική ζωή, τα οποία θα πρέπει να είναι διατεθειμένα να δέχονται αυξημένη κριτική και επιθέσεις.

Σημαντικό στοιχείο για την επίκληση από τα Μ.Μ.Ε. του δικαιολογημένου συμφέροντος του κοινού είναι το αληθές ή όχι των γεγονότων που δημοσιοποιούν, καθώς αυτό υπάρχει μόνο αν το γεγονός που παρουσιάζει είναι αληθές. Ειδικότερα σε περίπτωση δημοσιευμάτων που αφορούν στην τιμή ενός προσώπου, εάν ο ισχυρισμός είναι αληθής και δεν υπάρχει πρόθεση εξύβρισης ή δυσφήμισης, τότε δεν θίγεται το δικαίωμα της τιμής και δεν τίθεται καν ζήτημα δικαιολογητικών λόγων της πράξης. Ακόμη όμως και στην περίπτωση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, ο συντάκτης αληθούς δημοσιεύματος δεν απαλλάσσεται αν στον προσβλητικό για την προσωπικότητα ισχυρισμό υπάρχει σκοπός εξύβρισης. Μάλιστα στην περίπτωση κατά την οποία οι δημοσιογράφοι ενεργούσαν εν γνώση του ψεύδους και τα αναληθή και δυσφημιστικά γεγονότα έβλαψαν την τιμή του προσώπου, δεν μπορεί να γίνει λόγος για απαλλαγή των δημοσιογράφων λόγω δικαιολογημένου συμφέροντος¹²⁵.

Βέβαια, η έννομη τάξη κατοχυρώνει την ελευθερία έκφρασης των Μ.Μ.Ε. και αναγνωρίζει στον εκπρόσωπο του Τύπου τη δυνατότητα επίκλησης δικαιολογημένου ενδιαφέροντος για τη δημοσίευση ενός εσφαλμένου και για το λόγο αυτό προσβλητικού ισχυρισμού, υπό την προϋπόθεση ότι έχει τηρήσει τις προαπαιτούμενες συναλλακτικές υποχρεώσεις. Στην περίπτωση που δημοσιεύονται αληθή γεγονότα μεν, ο δημοσιογράφος όμως έχει παραβιάσει είτε κατά το στάδιο της έρευνας, είτε κατά το στάδιο της δημοσιοποίησης μία εκ των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου, ο δικαστής θα εξερευνήσει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής σε συνάρτηση με το αντικείμενο και τη μορφή του δημοσιεύματος ή της εκπομπής. Συγκεκριμένα, ο δικαστής θα λάβει υπόψη παραμέτρους όπως η προσωπικότητα του θιγομένου, η φύση της πληροφορίας, ο σκοπός της πληροφόρησης και τα κίνητρα του δημοσιογράφου, ο κύκλος των προσώπων στα οποία αφορά η είδηση, το παράνομο ή μη του μέσου καθώς και τις περιστάσεις υπό τις οποίες αποκτήθηκε η πληροφορία. Τέλος, το δικαστήριο εξετάζει αν η προσβολή της προσωπικότητας ήταν ουσιώδης και αν είναι απαραίτητο να αποκαλυφθεί η ταυτότητα του θιγομένου.

¹²⁵ Βλ. σχετικά ΕφΘεσ/κης 2897/2006, ΔιΜΜΕ 3/2007, σελ. 410.

Χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθμ. 4672/2004 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών¹²⁶, η οποία αφορούσε σε δημοσιεύματα σχετικά με τη 17 Νοέμβρη. Σύμφωνα με αυτήν, ο συντάκτης δημοσιεύματος και ο διευθυντής σύνταξης της εφημερίδας οφείλουν να ελέγχουν επισταμένως την αλήθεια ή την αναλήθεια των γεγονότων που περιλαμβάνονται σε δημοσιεύματα, λόγω της ιδιαίτερης βαρύτητας τέτοιου είδους γεγονότων, διασταυρώνοντας τις πληροφορίες που τυχόν έχουν. Το δικαστήριο έκρινε ότι εξ αιτίας της παράλειψης αυτής, σε συνδυασμό με το ότι τα εν λόγω δημοσιεύματα υποδηλώνουν όχι απλή μεταφορά ειδήσεων αλλά κρίση περί αυτών, συνάγεται ότι η δημόσια ανυποληψία του θιγομένου προσώπου δεν μπορεί να εκληφθεί ότι γίνεται στο πλαίσιο του συνταγματικά επιβεβλημένου καθήκοντος προς ενημέρωση του κοινού αλλά καθ' υπέρβαση αυτού και δεν αποτελεί δικαιολογητικό λόγο επέμβασης στην προσωπικότητά του.

Το Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 8634/2005 απόφασή του¹²⁷ έκρινε ότι δικαιολογημένο συμφέρον για πληροφόρηση της κοινής γνώμης συντρέχει στο πρόσωπο των δημοσιογράφων για τη μετάδοση σε ραδιοτηλεοπτική εκπομπή γεγονότων και σχολίων σχετικά με θέματα του δημόσιου βίου. Συνεπώς, η ενημέρωση του κοινού μπορεί να γίνεται και με χρήση οξείας κριτικής ή δυσμενών χαρακτηρισμών, αρκεί να μην υπερβαίνουν το αντικειμενικώς αναγκαίο μέτρο και να μην προκύπτει ειδικός σκοπός εξύβρισης, καθώς πρόκειται για άσκηση του δημοσιογραφικού καθήκοντος ενημέρωσης του κοινού. Αφορμή για την παρουσίαση της επίδικης εκπομπής υπήρξαν οι εξελίξεις γύρω από το θέμα του Εθνικού Κτηματολογίου, έργου χρηματοδοτούμενου κατά μεγάλο ποσοστό από κοινοτικούς πόρους, του οποίου την εκτέλεση είχε αναλάβει ανώνυμη εταιρία που συστήθηκε για το σκοπό αυτό και οι μετοχές της ανήκουν στο Δημόσιο. Στην επίδικη εκπομπή με θέμα την διαπιστωμένη από την Ε.Ε. κακοδιαχείριση και καθυστέρηση κατά την εκτέλεση του έργου, οι φράσεις «χιλιοκλέφτες του κερατά» και «κλεφταράδες που φάγανε τα λεφτά της Ευρώπης», κρίθηκε ότι δεν ειπώθηκαν με σκοπό που κατατείνει ειδικά στην προσβολή της τιμής και της υπόληψης των μελών του Δ.Σ. της εταιρίας, αλλά αναφέρεται αορίστως σε όσους ωφελήθηκαν από την υπόθεση του Κτηματολογίου.

¹²⁶ ΠΠρΑθ 4672/2004, ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 89.

¹²⁷ ΕφΑθ 8634/2005, ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 215.

Στην περίπτωση που το δημοσίευμα είναι αληθές μεν, αλλά ελλιπές, διότι τα στοιχεία που παραλείπονται είναι αναγκαία για την περιγραφή των γεγονότων, η εικόνα που παρέχεται στο κοινό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Κατά συνέπεια, δεν είναι δυνατή η επίκληση δικαιολογημένου συμφέροντος για την πληροφορία της οποίας αποσιωπούνται σημαντικά στοιχεία. Αν αντίθετα τα παραλειπόμενα στοιχεία είναι ήσσονος σημασίας για το σύνολο της δημοσιευόμενης πληροφορίας ή είναι μεν σημαντικά, αλλά ο δημοσιογράφος παρά την επιμέλεια που επέδειξε δεν κατάφερε να αποκτήσει πρόσβαση σε αυτά, είναι δυνατή η επίκληση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος.

13. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ρόλος του τύπου και των ΜΜΕ που συνίσταται στην πληροφόρηση του κοινού, προάγεται μέσω της άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό καλύπτει την έκφραση στοχασμών και απόψεων, την παροχή πληροφοριών μέσω της ειδησεογραφίας, την άσκηση κριτικής και ελέγχου κατά κανόνα των δημοσίων πραγμάτων, και γενικότερα προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή κατέχουν δημόσια αξιώματα και σχετικά με ζητήματα που σχετίζονται με τον δημόσιο βίο τους.

Η δημοσιογραφική έρευνα αποτελεί σημαντικό και ουσιώδες πεδίο της λειτουργίας των Μ.Μ.Ε., και η συνταγματική της προστασία είναι αναμφίβολη και απαραίτητη. Ωστόσο, οι κίνδυνοι που προκύπτουν για την προσωπικότητα κατά το στάδιο της διεξαγωγής της επιβάλλουν την οριοθέτησή της, η οποία κρίνεται ότι επιτυγχάνεται επαρκώς στο πλαίσιο του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου σχετικά με την προστασία της προσωπικότητας. Εξάλλου, η ελαστικότητα που χαρακτηρίζει τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με την προστασία της προσωπικότητας επιτρέπει την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν από τις σύγχρονες μορφές της δημοσιογραφικής έρευνας.

Σε επίπεδο ελληνικής νομολογίας, ιδίως μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου και την ίδρυση της ιδιωτικής τηλεόρασης το 1989, παρατηρείται εντυπωσιακή αύξηση των υποθέσεων που αφορούν την προσβολή προσωπικότητας από τα Μ.Μ.Ε. Συνεπώς, μπορεί το ρεπορτάζ και η ειδησεογραφία να εκσυγχρονίστηκαν και να απαλλάχτηκαν από τα κρατικά βαρίδια του παρελθόντος, όμως πολλαπλασιάστηκαν και οι προσβολές που αφορούν στην προσωπικότητα και την ιδιωτική σφαίρα του ατόμου. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι στο πλαίσιο της επαρκούς προστασίας που προσφέρει η ελληνική νομοθεσία (αστική και ποινική προστασία, αλλά και σε επίπεδο ανεξάρτητων αρχών, όπως η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης), τα δικαστήρια κατά κανόνα προβαίνουν σε στάθμιση των δύο συγκρουόμενων αγαθών, της ελευθερίας έκφρασης και της προστασίας της προσωπικότητας. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, είναι όλως δυσδιάκριτο για τον δικαστή να κρίνει σε ποιο

προστατευτέο δικαίωμα η έννομη τάξη πρέπει να δώσει προβάδισμα. Αν κρίνουμε από ένα ασφαλές δείγμα δημοσιευθέντων αποφάσεων, το αποτέλεσμα της κρίσης μεταξύ των δύο αυτών αγαθών είναι μάλλον αμφίρροπο, με ένα μικρό προβάδισμα υπέρ του δικαιώματος προστασίας της προσωπικότητας, ιδίως όσον αφορά τον ιδιωτικό βίο. Σημειωτέον ότι έχει καθοριστική σημασία η ιδιαιτερότητα της εκάστοτε κρινόμενης περίπτωσης.

Σε επίπεδο ΕΔΔΑ, στο οποίο προσφεύγουν όσοι εκ των διαδίκων θεωρούν ότι δεν δικαιώθηκαν από τις αποφάσεις των εθνικών τους δικαστηρίων, παρατηρείται ότι, τουλάχιστον από τις δημοσιευτέες αποφάσεις, ότι δίνεται σαφές και πολλές φορές αδιαπραγμάτευτο προβάδισμα, στην προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ρόλος του τύπου και των ΜΜΕ που συνίσταται στην πληροφόρηση του κοινού, προάγεται μέσω της άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό καλύπτει την έκφραση στοχασμών και απόψεων, την παροχή πληροφοριών μέσω της ειδησεογραφίας, την άσκηση κριτικής και ελέγχου κατά κανόνα των δημοσίων πραγμάτων, και γενικότερα προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή κατέχουν δημόσια αξιώματα και σχετικά με ζητήματα που σχετίζονται με τον δημόσιο βίο τους.

Η δημοσιογραφική έρευνα αποτελεί σημαντικό και ουσιώδες πεδίο της λειτουργίας των Μ.Μ.Ε., και η συνταγματική της προστασία είναι αναμφίβολη και απαραίτητη. Ωστόσο, οι κίνδυνοι που προκύπτουν για την προσωπικότητα κατά το στάδιο της διεξαγωγής της επιβάλλουν την οριοθέτησή της, η οποία κρίνεται ότι επιτυγχάνεται επαρκώς στο πλαίσιο του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου σχετικά με την προστασία της προσωπικότητας. Εξάλλου, η ελαστικότητα που χαρακτηρίζει τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με την προστασία της προσωπικότητας επιτρέπει την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν από τις σύγχρονες μορφές της δημοσιογραφικής έρευνας.

Σε επίπεδο ελληνικής νομολογίας, ιδίως μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου και την ίδρυση της ιδιωτικής τηλεόρασης το 1989, παρατηρείται εντυπωσιακή αύξηση των υποθέσεων που αφορούν την προσβολή προσωπικότητας από τα Μ.Μ.Ε. Συνεπώς, μπορεί το ρεπορτάζ και η ειδησεογραφία να εκσυγχρονίστηκαν και απαλλάχτηκαν από τα κρατικά βαρίδια του παρελθόντος, όμως πολλαπλασιάστηκαν και οι προσβολές που αφορούν στην προσωπικότητα και την ιδιωτική σφαίρα του ατόμου. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι στο πλαίσιο της επαρκούς προστασίας που προσφέρει η ελληνική νομοθεσία (αστική και ποινική προστασία, αλλά και σε επίπεδο ανεξάρτητων αρχών, όπως η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης), τα δικαστήρια κατά κανόνα προβαίνουν σε στάθμιση των δύο συγκρουόμενων αγαθών, της ελευθερίας έκφρασης και της προστασίας της προσωπικότητας. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, είναι όλως δυσδιάκριτο για τον δικαστή να κρίνει σε ποιο προστατευτέο δικαίωμα η έννομη τάξη πρέπει

να δώσει προβάδισμα. Αν κρίνουμε από ένα ασφαλές δείγμα δημοσιευθέντων αποφάσεων, το αποτέλεσμα της κρίσης μεταξύ των δύο αυτών αγαθών είναι μάλλον αμφίρροπο, με ένα μικρό προβάδισμα υπέρ του δικαιώματος προστασίας της προσωπικότητας, ιδίως όσον αφορά τον ιδιωτικό βίο.

Σε επίπεδο ΕΔΔΑ, στο οποίο προσφεύγουν όσοι θεωρούν δεν δικαιώθηκαν από τις αποφάσεις των εθνικών τους δικαστηρίων, παρατηρείται ότι

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

- Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ατομικά δικαιώματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991.
- Ε. Δεληγιάννη, «Ηθική των Μ.Μ.Ε. – Δημοσιογραφική Δεοντολογία», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2004.
- Γ. Καράκωστας, «Προσωπικότητα και Τύπος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000.
- Γ. Καράκωστας, «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005.
- Α. Μάνεσης, «Ατομικές ελευθερίες», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1982.
- Μ. Παπάζογλου, «Κανόνες Δεοντολογίας στον Τύπο. Ραδιόφωνο, Τηλεόραση, Πειθαρχικό Δίκαιο.», Εκδόσεις Έλλην, 1995.
- Α. Φωτιάδου «Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου», Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2004.
- Κ. Χρυσόγονος, «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002.

ΝΟΜΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (Αρμ.)
- ΔΙΚΑΙΟ Μ.Μ.Ε. (ΔιΜΜΕ)
- ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ (ΝοΒ)
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (Ελ. Δικ/νη)
- ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (ΧρΙΔ)
- ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΙΩΝ (ΔΕΕ)
- ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (Ποιν.Δικ.)
- ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠοινΛογ)
- ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- http://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/nomos_frame.html
- <http://www.dsanet.gr/>

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Ν. Αλιβιζάτος, «Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση. Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων», ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 16.
- Χ. Ανθόπουλος «Όψεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ», Αρμ 1999, 8, σελ. 1039 επ.
- Γ. Βασιλακάκης «Ηθική βλάβη και Μ.Μ.Ε. Σύγχρονοι προβληματισμοί και τάσεις της νομολογίας των πολιτικών δικαστηρίων», ΕΠΙΣΚ. Ε.Δ. 2004, σελ. 276.
- Κ. Βούλγαρη, «Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας», ΔιΜΜΕ 3/2007, σελ. 365.
- Γ. Καράκωστας, «Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity», ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 154.
- Γ. Καράκωστας, «Όροι και προϋποθέσεις δημοσίευσης προσωπικών δεδομένων που αφορούν πρόσωπο της δημοσιότητας», ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ. 24 επ.
- Γ. Καράκωστας «Η προστασία του ιδιωτικού βίου των προσώπων της επικαιρότητας από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου» ΔΕΕ 12/1999, σελ. 1231.
- Γ. Καράκωστας – Χ. Βρεττού, «Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity», ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ.154.
- Π. Κοριατοπούλου-Αγγελή, «Right of publicity-Άδεια χρήσης δικαιωμάτων προσωπικότητας-Πτυχές εμπορευματοποίησης», ΔιΜΜΕ 1/2007, σελ. 22.
- Γ.Μιχαηλίδης – Νουάρος, «Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του Τύπου», ΤοΣ, 1983, σελ. 379.
- Στ.Τσακυράκης, «Ελευθερία Τύπου και Τρομοκρατία», ΝοΒ 1992, σελ. 34 επ.
- Β. Τζέμος, «Η ραδιοφωνική μετάδοση απόρρητης τηλεφωνικής επικοινωνίας δημοσίων προσώπων στη νομολογία του ΕΔΔΑ», ΔιΜΜΕ 2/2007, σελ. 209.